

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 27.

Lördagen den 9 juni.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet **Rubbestad**, som anförde: Herr talman! Med kammarens medgivande har herr **Skoglund** i Umeå frågat mig, om jag anser möjlighet föreligga för en sänkning av priserna på de motorbränslen som användas i fisket samt om jag i så fall vill föranstalta om en reducering av dessa priser.

Med anledning härav vill jag framhålla, att priserna på flytande bränslen i fortsättningen komma att i hög grad bliva beroende av den blivande importen av dylika bränslen för civilt ändamål. När denna import kan komma i gång är ännu icke känt, men så snart detta blir fallet kommer det nuvarande clearingförfarandet för flytande bränslen att upptagas till omprövning. Det är anledning att antaga, att priserna på flertalet bränslen därvid skola kunna sänkas. Huruvida clearingkassans nuvarande ställning oberoende av importen medger någon prissänkning, är för närvarande föremål för övervägande, vilket givetvis även gäller de bränslen som användas av fisket. Vad resultatet av dessa överväganden kommer att bli, vet jag icke nu, men varje möjlighet till prissänkning bör tillvaratagas. Enligt vad jag inhämtat överväger Svenska skifferoljeaktiebolaget att sänka priserna på skifferoljeprodukter, vilket skulle underlätta möjligheten av prissänkningar på de i clearingförfarandet ingående bränslena.

Härefter yttrade:

Herr **Skoglund** i Umeå: Herr talman! Jag ber att till statsrådet **Rubbestad** få framföra mitt tack för det svar, som nu lämnats på den av mig framställda interpellationen angående priserna på fiskets motorbränsle. Till en del gäller detta tack också svarets innehåll, som var både välvilligt och positivt. Statsrådet **Rubbestads** förklaring, att varje möjlighet till prissänkning bör tillvaratagas, är också det ett uttalande värt att beaktas. Frågan är nu bara den, när denna möjlighet till en utlovad prissänkning kan komma att inställa sig, och vidare, om man från statsmakternas sida — enkannerligen ifrån statsrådet **Rubbestads**, som ju närmast bär ansvaret för det — är villig och beredd att så att säga stimulera fram förutsättningarna för denna för fiskarna mycket önskvärda prissänkning, och om han också är beredd att så snart som möjligt realisera den. Man får nog icke bara lita till möjligheten av import. Jag föreställer mig, att, oavsett hur importmöjligheterna komma att utveckla sig, det bör kunna finnas vissa förutsättningar för att åstadkomma en prissänkning inom en snar framtid på det flytande bränslet. Jag antager nämligen, att det bör vara möjligt att utnyttja de lager av flytande bränsle, som redan finnas inom landet och som väl numera icke kunna komma att behöva disponeras enbart för militärt ändamål, såsom tidigare främst har varit fallet. Här har ju också statsrådet **Rubbestad** anvisat ett par andra möjligheter för att åstadkomma en relativt snar prissänkning, nämligen omläggning av det s. k. clearingförfarandet,

Svar på interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

som jag — inom parentes sagt — tror i sin nuvarande form nog i viss utsträckning missgynnar fiskets utövare, ävensom den av statsrådet omnämnda möjligheten att åstadkomma ett lägre pris på den s. k. skifferoljan. Jag förutsätter, att statsrådet Rubbestad är villig att utnyttja denna duett eller trio av möjligheter till en prissänkning.

Läget tvingar för övrigt till åtgärder på området. Man har under de gångna åren mycket ofta talat om de goda inkomster, som fiskets folk har haft och har, och man gör det alltfört, och jag medger, att till en del äro dessa uttalanden riktiga. Men det är nu så, att näringens lönsamhet icke ensamt konstitueras av inkomsterna utan också är beroende av en annan faktor, nämligen omkostnaderna, och dessa ha under de senaste åren varit ofantligt stora. Jag har i min interpellation nämnt, att det finns vissa motorbränslen, där prisökningen utgör 700, 800 och ända till 900 %. Här har man även ifrån riksdagens sida sagt, att när en prissänkning äger ruin på fiskets produkter, skola också omkostnaderna sänkas. Man underströk det mycket starkt under diskussionen om omsättningsskattens slopande. De som då framför allt företrädde bevillningsutskottet menade ju, och med all rätt, att det kanske framför allt var genom en sänkning av omkostnaderna och icke genom omsättningsskattens slopande som man skulle kunna gagna fiskets utövare. I jordbruksutskottets utlåtande över den av herr Johansson i Öckerö m. fl. väckta motionen om fiskets efterkrigsproblem sades också ifrån, att samtidigt som fiskpriserna sänkas borde även omkostnaderna reduceras, främst då genom sänkning av priserna på motorbränsle, som ju är den dominerande utgiftsposten. Här ha gång efter annan prissänkningar på fiskets produkter kommit till stånd. Jag kan taga ett exempel. För ungefär fjorton dagar sedan sänktes noteringen på strömming med tio öre per kg och är nu i bottenläge. Men någon sänkning av omkostnaderna har icke skett i samma tempo, och det har gjort, att man på åtskilliga håll är litet tveksam i fråga om möjligheterna att bedriva näringen med någon större lönsamhet. Jag besökte under måndagen Gävleborgs län och fick då veta, att man i ett fiskeläge där inställt fisket ett par nätter, därför att fångstutsikterna voro små och priserna hade sjunkit, varför man icke ansåg sig kunna bedriva sitt fiske med någon större lönsamhet. Jag tror, att det finns anledning för de ansvariga myndigheterna såväl som för andra att ägna denna fråga fortsatt uppmärksamhet och tillvarataga alla möjligheter till en sänkning av priset för det flytande motorbränslet så snart sådana kunna yppa sig.

Med ett understrykande av detta ber jag, herr talman, att ännu en gång få framföra mitt tack till statsrådet Rubbestad för svaret på interpellationen.

Herr statsrådet **Rubbestad**: Herr talman! Jag vill bara svara på den fråga, som interpellanten framställde till mig, om jag är intresserad av att försöka få till stånd denna prissänkning. Jag trodde, att detta skulle ha framgått av interpellationssvaret. Jag påpekade ju där tydligt, att det nu pågår en utredning i frågan och uttalade att man därvid skall tillvarataga varje möjlighet till en prissänkning. Och naturligtvis kommer det att bli fallet så snart det blir en prissänkning på de produkter, som nu framställas vid skifferoljebolaget. Jag är sålunda mycket intresserad av att komma till ett positivt resultat, när det gäller att åstadkomma prissänkning på detta område.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2.

Svar på interpellation.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld** erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Håstad till mig framställt följande interpellation:

Svar på interpellation. (Forts.)

Är det statsrådets uppfattning att de hastigt utfärdade bestämmelserna angående hemförlovning av frivilligt tjänstgörande militär personal och krigsfrivilliga, särskilt inom luftbevakningen och luftvärnet, innebära ett skäligt hänsynstagande till den berörda personalens intresse av rådrom för att erhålla civil anställning?

På denna fråga lämnar jag följande svar.

Frågor om inkallelse och hempermittering av beredskapsförband avgöras enligt lämnat bemyndigande av överbefälhavaren. Viktigare dylika frågor handläggas dock i samråd med försvarsministern och underställas allt efter sin betydelse regeringens bedömande. Den hemförlovning av frivilligt tjänstgörande militär personal och krigsfrivilliga som i interpellationen avses föranleddes av en högkvartersorder, utfärdad den 8 maj efter samråd med mig och i överensstämmelse med regeringens mening. Ordern innebar att flertalet luftbevaknings- och luftvärnsförband skulle utgå ur beredskapen och personalen hempermitteras från och med den 19 maj i I. militärområdet och från och med den 15 maj i de övriga.

Krigsslutet kom väl i viss mån överraskande för alla. Att avvecklingen av beredskapen skulle kunna inledas så hastigt som nu blev fallet var icke lätt att förutse. När å andra sidan detta framstod klart, var det av nöden att snabbt vidtaga erforderliga åtgärder. Detta var i första hand av vikt för de tvångsvis inkallade värnpliktiga. Att vänta med avvecklingen för deras del exempelvis för att kunna visa större hänsyn till frivilligt tjänstgörande personal och krigsfrivilliga kunde icke gärna ske. Vad de frivilligt tjänstgörande och krigsfrivilliga beträffar framstår det måhända naturligare att skyndsamma åtgärder vidtoges även för deras hemsändande om jag nämner att kostnaderna enbart för den personal som här är i fråga torde uppgå till lågt räknat 30 000 kronor för dag.

I anslutning till högkvartersordern upptogs inom arméstaben omedelbart frågan huru avvecklingen skulle genomföras för den frivilligt tjänstgörande personalen och för de krigsfrivilliga. Någon särskild uppsägningstid ansågs icke gälla för dem men å andra sidan befanns det icke rimligt att sända hem denna personal efter ofta långvarigt och värdefullt arbete i försvarets tjänst med så kort varsel som 3—6 dagar. Därför inriktade man sig på den lösningen, att personalen skulle i den mån den varit längre tid i tjänst få kvarstanna även efter den 15 respektive den 19 maj för att utföra arbete vid sitt förband eller vid andra förband och på så sätt få tid att förbereda sin återgång till civil verksamhet. Bestämmelser härom utfärdades genom arméorder den 9 maj, alltså dagen efter högkvartersordern om beredskapens hävande i dessa delar.

Emellertid fann man snart att arbetsuppgifter icke stodo till buds i sådan omfattning att personalen skulle få tillräckligt rådrom, särskilt icke kvinnlig personal. Att meddela bestämmelser om personalens kvarhållande ehuru den icke kunde erhålla arbete funno sig de militära myndigheterna med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna icke kunna taga på sitt ansvar. Härutinnan erfordrades beslut av Kungl. Maj:t. I detta läge ingavs efter samråd med mig från överbefälhavaren en framställning till Kungl. Maj:t av innebörd, att personalen skulle erhålla rätt till ledighet med bibehållna förmåner till den 29 maj respektive den 2 juni, alltså under 14 dagar. Motsvarande förmån skulle tillkomma dem som på grund av avvecklingsarbetet först senare kunde entledigas. Denna framställning bifölls i konselj den 11 maj på så sätt att cheferna för armén och marinen bemyndigades att meddela bestämmelser i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med det ingivna förslaget. Då det emellertid var att förutse att motsvarande spörsmål inom kort skulle uppkomma även anorstädes, utvidgades genom samma beslut bemyndigandet till att gälla jämväl

Svar på interpellation. (Forts.)

andra förband och kategorier av anställda än som i överbefälhavarens framställning avsetts. Med stöd av detta bemyndigande, vilket expedierades ett par dagar senare, utfärdades bestämmelser i ämnet genom arméorder den 13 och 16 maj samt genom meddelande från marinchefen den 15 maj och marinorder den 22 maj.

Genom dessa bestämmelser har personalen bringats i ungefär samma läge som vid avslutande av civil arbetsanställning. Det är härvid att märka att personal med försörjningsplikt får — utöver ifrågavarande ledighet med bibehållna förmåner — enligt krigsfamiljeförfattningarna fortsättningsvis behålla eventuellt utgående familjebidrag under ytterligare någon tid. Sålunda utgår familjepening m. m. under ytterligare fem dagar efter de 14 dagarnas utgång, och på särskild ansökan och efter behovsprövning kan familjepening m. m. därutöver få behållas under ytterligare 20 dagar eller, om det gäller bostadsbidrag, under ytterligare 30 dagar. Bestämmelserna innebära härjämte att den personal, som så önskar och kan beredas arbete, skall få kvarstanna för att utföra detta arbete med rätt att efter tjänstgöringens slut behålla de angivna förmånerna.

Bestämmelserna avse i huvudsak endast personal, som sedan den 1 januari 1945 varit i oavbruten tjänst, alltså icke personal som anställt innevarande år. Interpellanten synes anse, att denna avgränsning icke är tillfredsställande. Med anledning härav vill jag framhålla, att avgränsningen icke förefaller obillig, då helt nyligen anställd personal torde ha förhållandevis lättare än sedan längre tid tillbaka tjänstgörande att återgå till tidigare verksamhet. Värnpliktiga som tvångsvis inkallats för viss kortare tjänstgöring erhåller icke någon särskild gottgörelse, om inkallelsen avbrytes tidigare än den värnpliktige haft anledning räkna med. Vid utfärdandet av de avsedda bestämmelserna har det självfallet varit nödvändigt att tillse att icke de frivilligt tjänstgörande komma i bättre läge än de tvångsvis inkallade. — I interpellationen har också påtalats, att de utfärdade ordena äro hemligstämplade. Jag vill uttala, att hemligstämpling av bestämmelser om anställningsförhållanden självfallet icke bör förekomma. De först utfärdade bestämmelserna hemligstämplades därför att de främst innefattade föreskrifter om beredskapens omfattning, vilka då ansågos vara av hemlig natur. Jag har övertygat mig om att de nu gällande föreskrifterna icke äro hemligstämplade och att de icke heller böra giva anledning till tolkningssvårigheter i det hänseende som i interpellationen berörts. Vad interpellanten anfört ger mig anledning framhålla, att de utanordnande myndigheterna vid prövningen av dessa frågor givetvis ha att följa de ifrågavarande bestämmelserna och icke kommunicer i tidningspressen.

I det föregående har anförts att någon särskild uppsägningstid icke ansetts gälla för den här ifrågavarande personalen. I detta förhållande är givetvis att söka anledningen till att den föreliggande frågan överhuvud taget uppkommit. Vid handläggningen av detta ärende har jag funnit mig föranlåten att närmare granska de av försvarsgrenscheferna i gällande anställningsavtal meddelade bestämmelserna i ämnet. Därvid har framgått att för vissa av de ifrågavarande personalkategorierna någon uppsägningstid överhuvud taget icke förutsattes i avtalen och att i de avtal, där dylik klausul finnes, sådana begränsande föreskrifter samtidigt äro meddelade, att i praktiken någon egentlig uppsägningstid ej heller i dessa fall är för handen. Detta kan jag ej finna tillfredsställande. Jag utgår därför från att försvarsgrenscheferna företaga en översyn av avtalsformulären i dessa hänseenden. Såsom av det föregående framgår ha vid de entlediganden som nu äro i fråga missförhållandena rättats till genom förutnämnda beslut av Kungl. Maj:t.

Givetvis kan klandras att avvecklingsbestämmelser för ifrågavarande fall

Svar på interpellation. (Forts.)

icke i förväg varit utfärdade, vilket lett till att en del av personalen under ett par dagar svävat i osäkerhet om sin närmaste framtid. Anledningen härtill framgår av vad jag redan anfört, nämligen att krigsslutet kom i viss mån överraskande och att beräkningarna rörande möjligheterna att sysselsätta personalen slogo fel. Härtill kommer den svåra arbetsbelastningen hos vissa av de statsorgan, som det i detta fall gäller. Av den lämnade redogörelsen bör emellertid framgå att Kungl. Maj:t och myndigheterna sökt se till personalens bästa och att dröjsmålet med bestämmelsernas utfärdande icke röjer någon tvekan härvidlag utan endast speglar de svårigheter av teknisk och annan art, som uppstå när det gäller att hastigt anpassa sig efter ett nytt läge.

Härpå anförde

Herr Håstad: Herr talman! Jag har stor anledning att uttala min tacksamhet för det svar som statsrådet här lämnat. Utan att vara fullt tillfredsställt vill jag här bara fastslå, dels att statsrådet tydligen kan tillskriva sig flera behjärtansvärda ingripanden i dessa avvecklingsfrågor och dels att statsrådet har gjort några av de positiva uttalanden, som jag med min interpellation har velat få fram ifrån högste chefen för försvarsmakten.

Jag skall endast konstatera ett par av dessa erkännanden. För det första har jag påtalat, att dessa avvecklingsbestämmelser icke i förväg voro bättre förberedda än som var fallet. Herr statsrådet har i slutet av sitt svar nu anfört, att det »kan klandras» att så icke var förhållandet. Visserligen kan man icke begära, att dessa frågor i detalj skulle kunna redas upp i förväg. Deras praktiska lösning måste ju bero på krigssituationen i varje läge, men i princip borde man ha kunnat komma åtskilligt längre än som skett. Vad som nu har inträffat under de första dagarna i maj månad kan karakteriseras med orden ordres, contre-ordres och désordre — ordning, omordning och delvis oordning.

För det andra vill jag fastslå, att statsrådet har tagit bestämt avstånd från det hemligstämplande av dessa order, som jag påtalade i min interpellation. Detta hemligstämplande är ju nu hävt. Det måste anses fullständigt strida mot all natur, att bestämmelser som avse en personal skola vara hemliga även för dem som de beröra.

För det tredje har jag påtalat den ensidiga utformningen av de kontrakt, som ha bundit dessa frivilliga. I regel ha ju kontrakten varit så utformade, att vederbörande ha iklätt sig skyldighet att tjänstgöra ett år eller i vissa fall sex månader, och först efter denna tid har vederbörande fått en månads uppsägningstid. Staten å sin sida har däremot icke iklätt sig någon som helst skyldighet, utan formellt har vederbörande kunnat när som helst entledigas. Nu har statsrådet betecknat dessa förhållanden som »mindre tillfredsställande», och han har för en viss kategori av dessa frivilligt tjänstgörande, väl säkerligen utgörande de allra flesta, infört övergångsbestämmelser enligt vilka vederbörande fått i stort sett fjorton dagar på sig. Staten bör naturligtvis även på det militära området uppträda som mönsterarbetsgivare, och det har icke skett förrän nu.

Men så kommer man till den principfråga, som jag påtalat i interpellationen, huruvida det funnits fog för att sätta en gräns vid den 1 januari och göra gällande, att de som tjänstgjort före detta datum böra komma i åtnjutande av denna fjorton dagars respittid, medan de återstående endast skulle få stanna kvar i tjänsten ett par eller några dagar men sedan förvägras motsvarande förmaner. Det synes mig mycket svårt, att principiellt göra någon åtskillnad i detta fall med hänsyn till om tjänstgöringen har varit kortare eller längre. Ensidigheten i anställningsvillkoren till den ena partens förmån består ju ändå, och för övrigt är det icke på något vis säkert, knappast ens sannolikt, att de som

Svar på interpellation. (Forts.)

ha ryckt in till denna frivilliga tjänstgöring. låt oss säga i januari skulle ha lättare att vinna anställning än de som tjänstgjort längre tid. I varje fall kan ju icke detta antagas vara regel. Det har, väl att märka, icke kunnat vara något intresse från statens sida att lottor, luftbevakarskor och andra frivilliga, när kriget på kontinenten närmade sig slutet, massvis skulle uppsäga sina anställningar i den mån de hade möjlighet därtill. Vi hade väl alla litet till mans den uppfattningen, att den tyska ockupationens avveckling i Norge skulle kunnat draga långt ut på tiden och kanske ställa till åtskilliga komplikationer för vårt land; jag har också det bestämda intrycket, att det smärfria slutet av ockupationen i Norden även kom som en mycket stor överraskning för militärerna själva. Vidare är att märka — och jag vill särskilt understryka detta — att för dessa frivilliga gälla ju icke samma skyddsbestämmelser som för de tvångsinkallade. De tvångsinkallade ha bl. a. tillerkänts laglig rätt att återfå sin civila anställning efter den militära tjänstgöringens slut. De frivilliga däremot ha i stort sett ställts utanför all skyddslagstiftning. I princip anser jag precis som statsrådet, att de tvångsinkallade givetvis icke böra få stå tillbaka för de frivilliga. Det råder mellan dessa kategorier dock en avsevärd skillnad i det lagliga skyddet, och därför har det funnits all anledning att taga hänsyn till de rimliga krav, som kunna uppställas från de frivilligt tjänstgörandes sida.

En speciell fråga vill jag också taga upp i form av ett spörsmål till statsrådet. Han har anfört, att det numera — såvitt jag uppfattade hans uttalande riktigt — skulle vara lättare att tolka ifrågavarande bestämmelser, och i vart fall borde, yttrade han, icke tidningskommunikéer ligga till grund för myndigheternas tillämpning. Det har sagts mig, att man tidigare hade rätt att få ut intjänat ehuru inte uttagen ledighet, men att vederbörande myndigheter under de senaste dagarna ha infört en mera restriktiv tolkning och icke längre ge vederbörande frivilligt tjänstgörande rätt att ta ut outnyttjad tjänstledighet. Detta ger ett berättigande även åt mina farhågor i interpellationen rörande tillämpningen av avvecklingsreglerna.

Jag har, herr talman, begränsat det spörsmål som jag framställt till att huvudsakligen avse de frivilliga. Jag kanske skall erinra om att denna interpellation framställdes just under de dagar, då oron bland vederbörande var som störst. Som vice ordförande i Stockholms stads familjebidragdsnämnd har jag nog fått det intrycket — det vill jag gärna medgiva — att avvecklingen av de frivilliga uppenbarligen gått mera smärfritt än man från början kunde tro. Dock är att märka, att åtskilliga av de frivilliga — jag tänker då särskilt på luftbevakarskorna — i regel icke ha något med familjebidragdsnämnden att skaffa, och vidare ha åtskilliga frivilliga ännu icke ryckt ut, utan torde först om ett par veckor förlora sina förmåner. Men uppenbart är, att frågan om de frivilligas behandling vid avvecklingen icke får lösas med hänsynstagande till att en och annan av denna kategori kan ha föredragit att söka sig till det militära i stället för det civila och har stor favör av att söka sig in i försvarets tjänst. I stort sett torde dock de frivilligas kategori ha fullgjort ett mycket erkännansvärt och nödvändigt arbete åt försvaret under mycket stor plikt-trohet. Händelserna i maj ha dock på sina håll otvivelaktigt, trots de åtgärder statsrådet vidtagit, skapat en viss missbelåtenhet och olust gentemot försvaret, och detta har icke kunnat vara till gagn för försvarets intressen. Den tid kan ju, kanske snarare än vi vilja tro, komma, då vi på nytt kunna behöva mobilisera alla frivilliga krafter till rikets värn. Ty frågan om krig och fred ligger ju icke i våra egna händer utan i de statsmäns, som de stora folken ha överlämnat sitt öde åt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr **Hansson** i Skediga frågat mig, om jag har för avsikt att vidtaga åtgärder vid de övertaliga militära hästarnas avveckling, så att fodervärdarna erhålla största möjliga förmån.

Innan jag besvarar denna fråga, vill jag erinra, att kronan åren 1939 och 1940 inköpte ett betydande antal hästar för att kunna möta beredskapens krav. I syfte att i möjligaste mån tillgodose lantbrukets behov av dragare samt minska kronans hästhållningskostnader ha dessa hästar i mycket stor utsträckning varit utackorderade till fodervärdar under tider då de icke använts för militära ändamål. Fodervärdarna, som ofta varit hästarnas förra ägare, torde under en stor del av året ha kunnat utnyttja hästarna.

I och med beredskapens upphörande beräknas kronan kunna sälja ett stort antal beredskapshästar. De med denna avveckling förenade problemen ha varit föremål för undersökningar inom försvarsdepartementet genom särskilt tillkallade sakkunniga. I nära anslutning till de bestämmelser som gällde vid genomförandet av 1925 års försvarsordning ha dessa sakkunniga föreslagit, att fodervärd skall äga förköpsrätt till häst, som är hos honom utackorderad och som är avsedd att säljas, och rätt att få viss rabatt på hästens vid värdering åsatta pris. Förslaget har efter remissbehandling och överväganden inom försvarsdepartementet i dagarna föranlett beslut av i stort sett följande innebörd:

Av de övertaliga beredskapshästarna utgallras de, som vid besiktning befinnas böra nedslaktas. Återstående hästar försäljas till liv efter värdering. Hästarna utbjudas *i första hand* till de fodervärdar för eget bruk som utan anmärkning haft kronhäst utackorderad till sig. Ingen fodervärd får dock köpa fler hästar än som varit utackorderade till honom. *I andra hand*, i den mån fodervärdarna icke begagna sig av denna inköpsmöjlighet, säljas beredskapshästarna genom förmedling av vederbörande hushållningssällskap till sådana innehavare av mindre lantbruk — för eget bruk — som regelmässigt använda högst två hästar för sin näring. Ingen av sistnämnda lantbrukare får dock köpa mer än en häst och därvid endast till ersättning av död eller till slakt utmönstrad häst.

Vid försäljningen skall hästens pris bestämmas med ledning av det vid värdering åsatta värdet minskat med tjugo procent. Fodervärd, som haft beredskapshäst till sig utackorderad mer än tre år, skall dock äga åtnjuta trettio procents avdrag. I intet fall får försäljningspriset understiga hästens slaktvärde.

Hästar, som icke avyttras på detta sätt, skola säljas till liv i författningens ordning av vederbörande truppförbandschef.

Försäljningen påbörjas då så befinnes lägligt och torde vara slutförd våren 1946.

Vidare yttrade:

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det svar jag erhöillit på min interpellation. Om jag också i stort sett kan vara nöjd med svaret vill jag dock i detta sammanhang göra ett par erinringar i anledning av det samma.

Som herr statsrådet framhöll i sitt svar skola priserna på hästarna vid försäljning till fodervärdarna bestämmas så, att det vid en värdering åsatta priset minskas med 20 procent. Om fodervärderna haft en häst inackorderad hos sig i

Svar på
interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

minst tre år, får han åtnjuta 30 procents avdrag. Detta kan synas vara en välvillig inställning från statens sida, men man bör betänka, att hästpriset stigit mycket kraftigt sedan 1939 och 1940. Om staten, såsom föreslagits, säljer de utackorderade hästarna med 20—30 procents avdrag, motsvarar det pris man sålunda erhåller ungefär de priser, som betalades för fyra à fem år sedan. Att hästarna under dessa år med de täta inkallelserna blivit ganska slitna torde emellertid vara uppenbart för alla. Affären som sådan kan därför ur statens synpunkt knappast anses ofördelaktig.

Det är givet, att själva värderingen bör ha avgörande betydelse för prissättningen. Det kan knappast vara riktigt, att hästarna skola värderas till de priser, som gälla för dagen. Om så sker kan man befara, att de allra flesta fodervärdarna icke förmå betala de priser, som åsätts hästarna. Än mindre blir detta fallet för de innehavare av mindre jordbruk, till vilka hästarna i andra hand skola utbjudas. Man bör komma ihåg, att de allra flesta fodervärdarna äro småbrukare eller mindre jordbrukare, som icke ha så stora ekonomiska resurser. Man bör också ta den möjligheten med i beräkningen, att priserna ett par år efter kriget troligen komma att gå ned. Detta förhållande är enligt mitt förmenande ytterligare ett skäl för att man icke skall värdera de hästar, som kronan ämnar sälja, alltför högt.

Jag skulle i detta sammanhang vilja rikta en vädjan till herr statsrådet, att han om möjligt ändrar avdragsgränserna uppåt eller till 30 eller 40 procent i de fall, där en fodervärd haft sin häst i mer än tre år, ty eljest riskerar man, att vederbörande fodervärd icke kan begagna sig av den förköpsrätt han kan komma att få.

Om hästarna icke heller kunna säljas till innehavare av mindre jordbruk, komma de att utbjudas å allmän auktion. Jag tycker därför, att staten borde kunna bjuda fodervärdarna hyggliga betalningsvillkor. Fodervärdarna äro, såsom jag förut sagt, i allmänhet mindre jordbrukare, vilka ha svårt att komma ut med större kontanta belopp. Det är därför nödvändigt att betalningen på ena eller andra sättet kan ordnas i olika terminer. Man kan exempelvis tänka sig, att köpesumman uppdelas om så erfordras.

Vad sedan angår frågan om vem som haft största nyttan av att hästarna varit utackorderade, staten eller fodervärdarna, kan det nog sägas, att den nyttan varit lika stor för bägge parterna. Man måste dock konstatera, att inkallelserna av hästarna ofta kommit mycket olämpligt för fodervärdarna eller just när hästarna som bäst behövs i arbetet. Man kan tvista om huruvida en häst under större delen av året varit inkallad eller befunnit sig hos sin fodervärd. I vart fall synas emellertid inkallelseperioderna ha blivit längre under senare år. Jag vill i det avseendet ta ett exempel. En häst har sålunda varit inkallad i tre olika perioder under 1944, nämligen den $^{10}/_1$ —den $^{27}/_3$, den $^{12}/_6$ —den $^{27}/_8$ samt den $^{5}/_{10}$ —den $^{10}/_{12}$. Under 1945 har samma häst varit inkallad under tiden den $^{15}/_1$ —den $^{15}/_4$. Detta är icke något enstaka fall.

Jag vill icke uttala mig om hästarnas kondition efter inkallelserna. Denna har varierat från fall till fall, och det är svårt att falla ett generellt omdöme i det avseendet. Men så mycket tror jag mig kunna säga, att under den tid de varit hos sina fodervärdar ha deras allmänna kondition i hög grad befrämjats.

Det är som sagt med tillfredsställelse jag noterar — vilket också herr statsrådet framhållit i sitt svar på interpellationen — att beredskapshästarna genom att säljas till innehavare av mindre jordbruk skola tillföras detta. Jag vill uttala den förhoppningen, att detta skall kunna ske till sådana priser, att de mindre jordbrukarna också skola kunna använda sig av ett dylikt erbjudande. Om så sker skall detta otvivelaktigt bli till gagn för det mindre jordbruket.

Svar på interpellation. (Forts.)

Den senare delen av herr statsrådets svar på interpellationen berörde frågan om de hästar, som enligt tidigare gällande bestämmelser icke kunna säljas till vederbörande fodervärd utan måtte säljas å öppen auktion och då troligen mot kontant likvid. Där är fältet öppet för en hästhandlare att såsom den köpstarkaste kunna köpa och sedan sälja en häst till en köpsvagare för ett högre pris och förmodligen mot låneväxel.

När vi nu stå inför en avveckling av försvarsberedskapen, som vi haft under en för vårt folk så farofylld tid — ett svårt problem, som landets ledning löst på ett för vårt folk lyckligt sätt — skulle jag vilja ge uttryck åt den förhoppningen, att herr statsrådet i fortsättningen ville ägna våra beredskapshästar — våra trogna hjälpare, som icke klagat på lön, dålig mat och hård behandling — all möjlig omtanke, så att de till slut komma att stanna hos sina respektive fodervärdar.

Herr Öusjö: Herr talman! Vid behandlingen av denna fråga skulle jag vilja påpeka en sak, som jag tycker icke är som den borde vara. Jag tänker härvidlag på försäljningen av de olika regementenas slakthästar.

Därvidlag tillgår det ju, som vi alla veta, på det sättet, att hästarna annonseras ut till salu och säljas efter anbud åt den högstbjudande. Detta förfarande kan i och för sig anses vara riktigt. Under normala förhållanden går det så till, att slakteriföreningarna i största möjliga utsträckning köpa dessa hästar. Under perioder, då det är ont om kött och ransonerna äro små o. s. v., visar det sig emellertid, att slakteriföreningarna ha svårt att kunna konkurrera med de privata köparna. Hästarna säljas ibland till så höga priser att man icke kan frigöra sig från den misstanken, att en på detta sätt saluförd häst kommer att på ett eller annat sätt säljas i den illojala handeln, ett förhållande, som jag för min del icke kan finna riktigt. När det nu ur försörjningssynpunkt anses nödvändigt, att vi ransonera köttet, och att vi vidare fastställa ett högsta pris på detta kött, bör man väl se till, att icke de slaktdjur staten säljer på något sätt komma ut i den illojala handeln. Det enda riktiga vore, såvitt jag kan se, att arméns hästar levererades till slakteriföreningarna. Hos dessa bli hästarna vägda och klassificerade av edsvurna tjänstemän, och en avräkning sker efter ett av staten fastställt pris. Längre kan man icke komma. Jag tror, att man genom att hembjuda hästarna till slakteriföreningarna kan få ut ett högre pris för dem än genom försäljning per annons. Jag vet icke om det blivit någon annan ordning i det avseendet, men för icke så länge sedan läste jag i en tidning en annons, i vilken infordrades anbud på en slakthäst. Det var icke svårt att räkna ut, att det mesta av den hästens värde gick till annonskostnaderna.

Man kan måhända tycka, att systemet att skicka en slakthäst till en slakteriförening skulle innebära ett orättvist monopol för föreningen. Häremot kan emellertid med bestämdhet påstås, att om den enskilde jordbrukaren under den tid som varit sålt sina slaktdjur enligt samma system som kronan säljer slakthästar, så skulle ransoneringssystemet aldrig ha kunnat upprätthållas. Jag kan också nämna, att kreaturförsäkringsbolagen såvitt jag vet utan undantag varit angelägna om att tillvarata sina ekonomiska intressen och därför skickat sina slaktdjur till slakteriföreningarna. Jag tycker för min del, att det i vart fall bör skapas garantier för att ett sådant system tillämpas, att man icke behöver misstänka, att de slaktdjur som kronan säljer komma ut i den illojala handeln. Jag är övertygad om, att man skall kunna bereda staten ekonomisk fördel genom att undvika detta annonserande, som kostar så mycket pengar.

Jag ber att få vädja till herr statsrådet, att han ville se till, om det icke skulle kunna gå att få till stånd en förnuftigare och för staten mera ekonomiskt givande och hedrande ordning på detta område.

Herr *Gustafsson* i *Lekåsa* instämde häruti.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Thorell**: Herr talman! Mot det syfte, som interpellanten velat vinna med sin interpellation, har jag givetvis intet som helst att invända.

Det synes emellertid, som om interpellanten vid avfattandet av sin framställning endast tagit hänsyn till förhållanden, som varit rådande i hans omedelbara närhet. Han har i sin interpellation lämnat uppgifter, som inte äro hållbara annat än för det regemente, som ligger närmast honom. Herr Hansson i Skediga säger bland annat, att fodervärdarna haft skyldighet att vårda hästarna väl och hålla dem försäkrade gentemot eventuell olycka eller annat. Av interpellantens skrivsätt att döma gäller detta påstående hela landet. Jag har genom att höra mig för hos vissa förbindelser jag har på detta område förvissat mig om att detta inte är fallet annat än just vid I. 8 och möjligen vid något truppförband nere vid Linköping. Det är emellertid möjligt att detta förhållande kan ha inträffat även på något annat enstaka ställe i landet, där de militära myndigheterna haft lätt att få ut hästar och följaktligen kunnat betinga sig vissa förmåner.

Vidare gör herr Hansson i sin interpellation ett annat uttalande, som jag inte kan låta stå oemotsagt. Herr Hansson säger, »att det medfört stora kostnader för fodervärdarna för att återge hästarna deras förut lugna sinne och få upp ett gott arbetshull på dem.» Jag vänder mig mot detta påstående med stöd av en livslång erfarenhet. Jag har sedan många år tillbaka haft ett stort antal hästar utledda till armén och således under lång tid haft tillfälle att iakttaga i vilken kondition de kommit hem och hurudant resultatet har blivit av deras vård under utlejningen. Det har måhända i några få fall förhållit sig som herr Hansson velat göra gällande. Men, herr talman, i många fall förhåller det sig tvärtom på det sättet, att hästarna snarare äro oroliga när de inkallas. De ha kanske varit vid ett torp eller ett småbruk hela sitt liv och äro nervöst lagda, bilrädda och besvärliga. Så komma de ut ifrån denna isolerade omgivning, få större erfarenhet och få höra en massa buller och bråk. Följaktligen komma de många gånger hem lugna och snälla och äro inte alls så besvärliga som när deingo ut. Herr Hansson i Skediga, jag har varit med om ett antal fall, då lantbrukare inte kunnat få bukt med sina hästar hemma men sedan lejt in dem på truppförband och fått dem tillbaka inkörda och snälla. Vi skola därför icke ge truppförbanden skulden för saker, som de inte äro skyldiga till, utan hålla oss till verkligheten sådan den är, herr Hansson!

Herr Hansson säger ju även i sin interpellation, att det medfört stora kostnader för fodervärdarna att få upp ett gott arbetshull på de hästar, som återvänt från militärförbanden. Även när det gäller den sidan av saken har jag en ganska stor erfarenhet. Jag har under krigstiden varit ute och rest för krisrevisionens räkning och haft till särskilt uppdrag att hålla ett öga på de förhållanden, som ha med hästarna att göra. Det var inte utan att det i början av kriget fanns vissa fall, då man måhända kunde tala om ren vanvård. Förhållandena voro dock under denna tid oerhört besvärliga. En stor del av de inkallade hästarna uppe i Norrland måste månad efter månad stå ute under bar himmel i oerhört sträng kyla. Det hände exempelvis under denna tid, att ett truppförband här i Stockholm kom hem med ett batteri häsar i synnerligen dålig kondition. Men, herr talman, förhållandena ha bättrat sig med tiden, och under de sista åren ha hästarna varit i mycket god kondition, då de kommit hem, och deras hull har inte berett fodervärdarna några särskilda svårigheter.

Herr Hansson har emellertid förbisett en mycket viktig omständighet, och jag skall i min tur be att få vädja till herr statsrådet att ha sin uppmärksamhet fäst på densamma. När de stora inköp av hästar för beredskapsändamål, som herr statsrådet talade om, verkställdes, ändrades en bestämmelse i gällande författningar på detta område. Förut gällde nämligen för samtliga fodervärdar

Svar på interpellation. (Forts.)

den bestämmelsen, att om de haft en häst i tio år, fingo de behålla hästen efter denna tid, under förutsättningen att de skött den ordentligt under hela den tid de varit fodervårdar för densamma. Detta var en utmärkt bra bestämmelse, då fodervårdarna därigenom fingo intresse av att väl vårda hästarna.

En annan omständighet får inte heller förbises i detta sammanhang. När en häst blir 10 till 12 år gammal och börjar att bli sämre till konditionen, kanske litet hårdare att fodra o. s. v., kan det vara frestande för en fodervärd att låta bli att ta hand om den och i stället försöka få en yngre häst. Därigenom blir det naturligtvis svårare att placera ut de äldre hästarna. Bestämmelsen att vederbörande fodervärd skall behålla hästen till dess den varit i tjänst i tio år, och att de sedan få den, torde därför ha varit till stor nytta. Detta stadgande är, som herr Hansson mycket riktigt påpekade, till stort gagn för ett truppförband. Hela ackordshästsystemet hänger helt och hållet på möjligheten att kunna få ordentliga fodervårdar, som sköta hästarna väl. När emellertid de nyssnämnda stora inköpen av hästar gjordes, fick denna bestämmelse icke giltighet för dessa nyinköpta hästar. Dessa hästar skulle alltså icke tillfalla fodervårdarna efter tio år. Detta har medfört — det har jag märkt tydligt vid de truppförband, som jag har för ögonen här i Stockholm och vid dem jag besökt ute i landet — att det uppstått en tendens hos en del fodervårdar att inte behålla hästarna så länge, utan att de i stället söka byta och krängla. De få genom att denna bestämmelse tagits bort inte samma intresse av att ovillkorligen hålla hästarna i gott skick. Det betänkligaste är emellertid, att en del fodervårdar utnyttja bristen på en sådan bestämmelse. De taga en häst från ett visst truppförband och slita den så hårt, att de kanske få obehag, när de sedan lämna in den till truppförbandet. De gå emellertid sedan till ett nytt truppförband, få en ny häst och slita den lika hårt. Vissa truppförband ha visserligen kommunikation sinsemellan, men denna är otillräcklig. Det händer nog, att dåliga fodervårdar år efter år få hästar från olika truppförband, trots att de inte på något sätt äro önskvärda som fodervårdar. Jag skulle således vilja vädja till herr statsrådet att tillse, att så snart de hästar, som nu äro avsedda att tagas ut ur det bestånd som finnes, ha överförts till att bli ackordshästar för bestående framtid eller ackordsstambästar, denna bestämmelse införes även för dem. Denna min vädjan gäller givetvis under förutsättning, att förslag härom inte redan är framlagt — den saken har jag inte undersökt. Men denna bestämmelse kommer kanske då att gälla automatiskt. Jag har inte närmare trängt in i detta spörsmål men han har ändå velat fästa uppmärksamheten på detsamma, då jag anser att det är av utomordentligt stor vikt.

Vad vidare beträffar de priser, som äro föreslagna vid försäljning av de övertaliga beredskapshästarna, håller jag med interpellanten om att de som haft en häst i mer än tre år borde ha fått ett något större avdrag än 30 procent. Många av fodervårdarna ha, som interpellanten i sitt anförande framhöll, haft en häst i fem år. Det är alldeles riktigt som det har gjorts gällande, att de haft dem hemma under lång tid, men det har inte alltid varit under den för dem lämpligaste tiden. Jag tycker alltså, att sådana fodervårdar borde ha kunnat få litet större rabatt än de som haft en häst i tre år. Det ha de gjort rätt för, och det vore därför i hög grad skäligt.

Herr talman, det var dessa synpunkter jag ville framhålla i fråga om själva interpellationen. Beträffande de inlägg, som gjorts i debatten, skulle jag endast vilja säga till herr Onsjö, att jag ingenting har emot hans tankegång, att slakterhästarna från regementena skola övergå till slakteriföreningarna. Men när han sade, att det inte föreligger tillräcklig kontroll över att hästarna slaktas då de utgå från truppförbanden till enskilda personer, tror jag inte,

Svar på interpellation. (Forts.)

att denna uppgift är riktig. Jag vet att åtminstone i dessa trakter av landet mycket noggranna kontrollföreskrifter i detta avseende äro utfärdade. Noggrann stämpling äger rum, och det utövas en mycket effektiv kontroll över att hästen verkligen blir slaktad. Det finns till och med truppförband, där den bestämmelsen gäller, att en hov skall lämnas tillbaka till vederbörande truppförband för att man skall kunna vara absolut övertygad om att hästen verkligen slaktats. Huruvida sådana kontrollåtgärder förekomma överallt kan jag inte säga — det kan ju hända att herr Onsjö har erfarenheter av annat slag från annat håll.

Det var dessa synpunkter, herr talman, som jag ansett mig böra framföra i denna debatt.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Beträffande herr Thorells yttrande om den bestämmelsen, att en fodervärd, som haft en häst i tio år, därefter skulle få den gratis, vill jag endast påpeka, att denna bestämmelse gäller för utackorderade stambästar, vilka vi kalla för ackordshästar, och att den aldrig varit ur kraft för detta slag av hästar. Under flera år köpte staten emellertid inga nya stambästar, och därför utplacerades inte heller några nya ackordshästar. De hästar, som vi nu tala om, kalla vi för beredskapshästar. Beträffande dessa skulle en sådan bestämmelse som den av herr Thorell efterlysta inte spela någon roll, eftersom det aldrig kunnat komma i fråga, att någon fått behålla en sådan häst i tio år. Denna fråga har alltså inte någon som helst aktualitet. Men om nu en del av beredskapshästarna kommer att överföras till ackordshästar, kommer automatiskt därav att följa, att fodervärdarna få dem gratis efter tio år.

Vad sedan beträffar frågan om priserna ber jag herrarna observera, att det här gäller försäljning av hästar, av vilka den stora huvudmängden har en ålder av mellan 13 och 17 år. Det gäller alltså inte det slag av hästar, som vanligen säljas inom hästhandeln. Det är således självklart, att den allmänna marknadsens priser härvidlag inte kunna tillämpas, och att värdesättningen härigenom blir en annan. Det förhåller sig tvärtom på det sättet, att jag redan genom en rabatt på 30 procent kommit till gränsen av slaktvärdet. Om alltså en stor kategori sådana hästar skulle saluföras, riskerar man, att det pris, som köparen får betala, skulle bli lägre än slaktvärdet, försvärrat man inte satt en gräns vid detta. Följaktligen kan en sådan bestämmelse som att man skulle höja rabatten över 30 procent egentligen bara inverka på priset på de allra bästa av dessa hästar. Jag måste efterlysa rättvisan i ett system, där man gör en faktisk rabatt större för den bättre varan än för den sämre, såsom fallet skulle bli, om denna rabatt höjdes. Jag tror inte, att det finns någon anledning till anmärkning mot de fastställda priserna. De ha tillkommit efter mycket grundligt övervägande, och jag vet, att man i stort sett inte kan komma längre än man nu har kommit.

Till sist vill jag säga till herr Onsjö, att i det beslut, som jag refererade i mitt interpellationssvar, ingår den bestämmelsen, att slakthästarna skola säljas i samarbete med Sveriges slakteriförbund.

Herr **Thorell** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Vad herr statsrådet sade är ju alldeles riktigt, och jag underströk även i mitt anförande, att jag avsåg de hästar, som överförts till ackordshästar. På den punkten föreligger sålunda inte alls någon meningsskillnad.

Däremot torde frågan om rabatterna kunna diskuteras. Jag vet, att de hästar, som komma att säljas — det hemlighölls inte heller av herr statsrådet — bli de sämre hästarna. De bättre komma att behållas kvar — det ligger ju i

Svar på interpellation. (Forts.)

truppförbandens eget intresse. Även på detta området föreligger alltså ingen väsentlig meningsskiljaktighet.

Jag skulle vidare endast för interpellanten vilja påpeka en omständighet, som jag glömde nämna i mitt förra anförande, nämligen att den omtalade utredningen var färdig, eller åtminstone i princip färdig, långt innan denna interpellation framställdes. Jag har, herr talman, god kännedom om förarbetena till denna utredning.

Härpå yttrade

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Det är alldeles klart, att herr Thorell och jag skola ha vitt skilda uppfattningar i denna fråga. Han är affärsman på detta område, och jag betraktar ett spörsmål som detta, som rör de tåliga djur som hästarna äro, mera ur sociala och känslomässiga synpunkter. Därför kanske vi icke förstå varandra riktigt.

Herr Thorell säger, att han haft kännedom om denna frågas läge långt tidigare. Ja, man vet ju mer eller mindre om saker och ting. Jag hör till dem som i denna angelägenhet ställt en fråga, vilken jag är mycket tacksam att ha fått svar på.

Vad sedan gäller mina uttalanden om hästarnas kondition har jag velat iakttaga den största försiktighet för att icke göra några sårande uttalanden när det gäller hästarnas skötsel och vård under de dagar de varit inkallade. Jag har endast sagt, att de behövt den lilla rekreation, som de fått hos fodervärdarna. Det väsentliga i denna fråga ligger för mig i att hästarna komma tillbaka till sina ägare. Jag skall be att få anföra ett par exempel för att visa, vilken känsla ägarna kunna ha för sina hästar, och vilken tillgivenhet dessa kunna lägga i dagen för sina husbönder. En person, som jag känner väl, hade sålt en häst till ett regemente. Han greps emellertid av oro för djuret, begav sig till regementet och tog reda på var hästen var utackerad. Det visade sig då, att han inte ens kunde känna igen sin häst till utseendet, till den grad hade den förändrats. Han kunde endast identifiera den på märket efter en operation, i en av hästens hovar. Han fick då taga sin häst tillbaka och fick sedan tillåtelse att vara fodervärd för densamma. Ett annat exempel har relaterats för mig av en regementsveterinär, som ännu är i tjänst vid samma regemente och kan intyga riktigheten av historien. En person hade tre hästar, en regementshäst och två egna. När order om inkallelse av hästen kom, tog han med sig alla tre hästarna till regementet och sade till översten: »Var vänlig och tag ut någon av de andra båda, ty den här är så nervös, när han kommer hem, att jag inte får någon bukt med honom på en hel vecka. Hästen är dessutom så fäst vid mig, att han inte kan skiljas från mig». »Vi skola pröva den saken», sade översten. »Gå och ställ er bland folket där borta. Sedan släpper vi lös hästen, och så får ni ropa på honom ett tag, så få vi se, om han kan leta rätt på er.» Detta gjorde hästen. Då sade översten: »Jag betalar hästen, men res nu hem med dem alla tre.» Detta exempel visar hur starka banden kunna vara mellan hästarna och deras ägare.

Herr Thorell, som i så många år sysslat med dessa frågor, är naturligtvis fullt på det klara med att han och jag ha en något olika syn på detta spörsmål. För mig är det i alla fall det väsentliga, att dessa hästar inte komma ut i öppna marknaden och kanske piskas upp för att se muntra ut när de skola säljas och sedan hänsynslöst utnyttjas. De ha under beredskapstiden stått till samhällets förfogande och gjort sin insats. För detta böra de inte lönas på det sättet, att de skola vandra från den ene till den andre och byta ägare undan för undan. Ett sådant handlande är ovärdigt det svenska samhället.

Jag skulle vilja rikta en vädjan till herr statsrådet att ha denna sak i åtanke

Svar på interpellation. (Forts.)
och uttalar den förhoppningen, att även herr statsrådet ser på denna fråga ur just sådana synpunkter som jag anfört och inte anlägger affärssynpunkter på denna viktiga angelägenhet.

Herr **Thorell** som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Hansson i Skediga, att jag redan från början förklarade, att jag var överens med honom beträffande önskvärdheten av att fodervärdarna finge köpa hästarna till hyggligt pris. På denna punkt skilja sig alltså inte våra uppfattningar. Missförståndet tycks bero på att herr Hansson inte satt sig riktigt in i hur saken ligger till.

Härefter yttrade:

Herr **Pettersson i Dahl**: Herr talman! Jag begärde ordet närmast i anledning av en passus i statsrådets yttrande, som knappast berörts av någon av dem som deltagit i denna debatt. Jag syftar då på vad herr statsrådet nämnde om de hästar som blevo över, sedan förbandscheferna verkställt utbytet i vederbörlig ordning av hästarna.

Riksdagen har ju nyligen anvisat ett belopp för det internationella återuppbyggnadsarbetet om sammanlagt 950 milj. kr. I denna kreditgivning till utlandet är allt möjligt inrymt. Om vi nu skola medverka till återuppbyggnaden i andra länder finns det enligt min mening ingenting som så kraftigt kan bidra därtill som export av levande djur. I en del av dessa krigshärjade länder finnas många spekulanter på djur och då särskilt på hästar. Under sådana förhållanden borde det ligga nära till hands att de hästar, som nu bli över här i landet, kunna säljas till utlandet.

Herr talman! Jag har endast velat passa på tillfället att i debatten framföra denna synpunkt på frågan. Statsrådet är visserligen inte nu inne i kammaren, men jag hoppas, att han i samverkan med det departement, som har hand om den internationella handeln, söker bidra till åstadkommande av denna export av hästar.

Herr **Paulsen**: Herr talman! Det var en alldeles ny spekulation som herr Pettersson i Dahl nu kom med, då han föreslog, att vi skulle sälja hästar till utlandet. Den allmänna meningen på landsbygden här i landet, åtminstone såvitt jag känner till den, är att vi böra pressa ned priserna på hästar. Om vi emellertid skulle börja exportera hästar till utlandet, är en prissänkning omöjlig att genomföra. Jag vill därför på det allvarligaste varna för att gå fram på den väg, som herr Pettersson i Dahl föreslår.

Herr **Pettersson i Dahl**: Herr talman! Denna fråga har nog en större räckvidd än herr Paulsen tror. Vi hörde ju av statsrådets svar, att det är meningen att en stor del av dessa hästar skola säljas till slakt. Om så blir fallet sker det ju inte till några högre priser. Rent ekonomiskt vilja vi ju här i landet ur statsfinansiell synpunkt få ut så mycket som möjligt av våra tillgångar. Jag tror inte, att den av mig föreslagna hästexporten skulle ha någon inverkan på hästpriserna inom landet, vare sig uppåt eller nedåt. Som statsrådet framhöll komma hästarna att säljas efter värdering. Om vi nu i verkligheten beträffande de hästar, som skola säljas till utlandet, skulle kunna få ut ett högre pris än det genom värdering åsatta, förutsätter jag, att denna prisfråga liksom på andra områden ordnas på så sätt, att detta högre pris inte kommer att inverka på prissättningen inom landet, utan att dessa medel komma statskassan till godo på annat sätt i en s. k. clearingkassa.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Paulsen**: Herr talman! Herr Pettersson i Dahl tycks tro, att prissättningen på hästar inte kommer att påverkas genom försäljning till utlandet. Jag är för min del fullständigt övertygad om att prissättningen på hemmamarknaden kommer att i hög grad påverkas därav. Det kommer att bli en allmän oro hos våra jordbrukare, om vi börja exportera hästar, innan vi väsentligt lyckats få ned de synnerligen höga priser, som för närvarande betingas på hästmarknaden.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med denna kammares tillstånd har dess ledamot herr Staxäng till mig framställt följande frågor, nämligen *Svar på interpellation.*

för det första om jag är beredd att medverka till att 1944 års tandläkarutbildningssakkunnigas arbete påskyndas så att dess förslag kan föreläggas 1946 års riksdag, samt

för det andra huruvida det, om så ej blir fallet, kan förväntas att jag — utan att avvakta de sakkunnigas förslag — eventuellt genom andra sakkunniga låter verkställa en skyndsamt utredning om möjligheterna att genom åtgärder av mer eller mindre provisorisk natur snabbt öka tillgången på tandläkare.

Den ärade interpellanten har i sin motivering för de framställda frågorna hänvisat till en skrivelse, som socialstyrelsen nyligen avlatit till Kungl. Maj:t och i vilken hemställts om åtgärder i det av interpellanten angivna syftet. Denna skrivelse har varit remitterad till 1944 års tandläkarutbildningssakkunniga.

Med hänsyn till vad de sakkunniga i sitt utlåtande anført kan jag i mitt svar till interpellanten fatta mig mycket kort. De sakkunniga ha nämligen upplyst, att de särskilt uppmärksammat den nu rådande bristen på tandläkare för folk-tandvårdens tillgodoseende och att de redan innan socialstyrelsens framställning inkommit, upptagit frågan om vidtagande av provisoriska åtgärder för att snabbt öka antalet tandläkare inom riket. De sakkunniga äro för närvarande sysselsatta med att utarbeta ett förslag i ämnet. Jag förutsätter, att denna fråga kommer att behandlas med skyndsamt så att förslag till åtgärder i nu ifrågakommande hänseende skall kunna underställas nästa års riksdag.

Härefter yttrade:

Herr **Staxäng**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation och för att detta svar kom så snart.

Beträffande min andra fråga i interpellationen, där jag hemställer om mer eller mindre provisoriska åtgärder på detta område, meddelade statsrådet i sitt svar, att han förutsatte, att förslag härutinnan — d. v. s. att snabbt öka antalet tandläkare inom riket — skulle framläggas vid nästa års riksdag. Jag är mycket tacksam för detta besked, ty det är snara åtgärder som äro nödvändiga på detta område. Jag vill emellertid samtidigt uttala den förhoppningen, att dessa provisoriska åtgärder göras så kortvariga som möjligt, och att de inte utformas på ett sådant sätt, att de kunna fördröja eller snedvrída den definitiva och nödvändiga utbyggnaden av tandläkarutbildningen i landet. Jag är nämligen alldeles övertygad om, att det varit till en väsentlig nackdel för folk-tandvården att inte ett ytterligare tandläkarinstitut kommit till stånd. Jag skulle därför djupt beklaga, om 1944 års sakkunniga då det gäller tandläkarutbildningen skulle stå främmande för en sådan utbyggnads-linje. En decentralisering av tandläkarutbildningen till flera institut tror jag blir ofrånkomlig.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag vill i detta sammanhang inte undanhålla kammaren vissa uppgifter i en skrivelse från Svenska tandläkaresällskapet och Sveriges tandläkareförbund, som i maj månad ingavs till Konungen. I denna skrivelse framföras synpunkter i av mig nyss angiven riktning. I skrivelsen framhålles bl. a.: »Den effektivaste utvägen att öka tillgången på tandläkare är enligt organisationernas uppfattning att få till stånd ytterligare ett tandläkarinstitut. En ökning av det nuvarande tandläkarinstitutet utöver den redan beslutade till 120 elever per år, vilken ökning ännu ej hunnit genomföras, anse organisationerna utesluten. Den kan ej bli tillräckligt stor utan en nybyggnad, och i varje fall måste vid ökat antal elever nya professurer inrättas för att åstadkomma en dubbling av institutionerna.» I skrivelsen anföres vidare: »Genom tillkomsten av ytterligare ett institut skulle också den förefintliga knappheten på patienter, vilken givetvis är ägnad att nedsätta kvaliteten på utbildningen, undvikas. Därtill kommer, att förekomsten av en konkurrerande läroanstalt måste verka stimulerande på den odontologiska vetenskapen.» Slutligen hävdas i skrivelsen, att »svårigheterna att på kort tid få ett sådant institut till stånd — eventuellt av provisorisk karaktär — torde ingalunda vara öoverstigliga.»

Jag tror, att den mening, som uttryckts i denna skrivelse, ganska enhälligt delas av de flesta här i landet och framför allt av dem, som ha med folk-tandvården att göra. Jag tror därför, att det skulle vara i hög grad önskvärt, om herr statsrådet i samband med framläggandet — som vi hoppas — inför nästa års riksdag av förslag till provisoriska åtgärder, även skulle avgiva ett förslag om uppförande av ett nytt tandläkarinstitut. Jag förutsätter nämligen, att de kommitterade, som ha denna fråga om hand, under sommarens lopp skola utarbета ett dylikt förslag.

Anledningen till att jag både i min interpellation och nu i mitt anförande här är så enträgen om att snara åtgärder skola vidtagas på området är, att jag i ett landstings hälsovårdsberedning deltagit i arbetet på folktandvårdens utbyggnad och där funnit, att situationen är ganska hopplös. Ett landstings hälsovårdsberedning tjänstgör ju som det verkställande organet för folktandvårdens utbyggnad, en av de allra viktigaste reformer, som staten under senare tid vidtagit på det sociala området. Kommunerna stå i kö för att få sina tandvårdspolikliniker utbyggda. Man måste faktiskt beundra kommunernas stora intresse, inte minst då det gäller att påta sig ekonomiska förpliktelser i detta avseende för att få fram verkligt rationella och förnämligt ordnade tandpolikliniker. Sedan dessa polikliniker väl blivit färdigställda, måste de emellertid ofta stå tomma utan befattningshavare. Ordföranden i den hälsovårdsberedning, som jag tillhör, yttrade ganska drastiskt vid ett av landstingets sammanträden, att han nästan nödgades förlägga sina resor på så sätt, att han slapp komma i närheten av de kommuner, som nu ha sina polikliniker färdiga, vilka kostat mycket pengar, men till vilka hälsovårdsberedningen inte lyckats skaffa befattningshavare.

Vi ha inom den hälsovårdsberedning, som jag tillhör, nödgats frånga den ursprungliga planen att i första hand bygga tandvården på den rena landsbygden, där behovet av tandvård är störst. Då vi nu i stället bygga tandpolikliniker i städer och större samhällen, ha vi visserligen fått större möjligheter att anställa tandläkare, men detta har medfört, att tandläkarna sökt sig från de polikliniker, som redan funnits inrättade på landsbygden, till de nyinrättade i städerna och de större samhällena.

Vi stå således faktiskt ganska maktlösa, då vi söka arbeta för den stora sociala reform, som det här gäller. Jag är därför mycket tacksam för det positiva innehållet i statsrådets svar. Jag hoppas, att statsrådet verksamt kan påskynda frågan om tandläkarutbildningens ordnande. Om det visar sig nöd-

Svar på interpellation. (Forts.)

vändigt vill jag hemställa, att statsrådet kompletterar den pågående utredningen med ytterligare några ledamöter. Jag hoppas att dessa nytillkommande ledamöter i så fall skola utses bland personer, som nu syssla med folktandvården ej minst från centralt håll. Herr statsrådet skulle då ge folktandvården det oundgängliga handtag, som den behöver för att komma ur den stagnation, vari den för närvarande befinner sig.

Herr **Fast**: Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att ge uttryck åt den besvikelse, som landstingen i allmänhet känna i avseende på statsmakternas uppfyllande av sina förpliktelser i fråga om folktandvårdens genomförande.

Jag tror, att man kan påstå, att landstingen till det yttersta uppfyllt de förpliktelser, som riksdagen ålade dem, när beslutet om folktandvårdens genomförande fattades. Man kan dock tyvärr inte säga detsamma om staten. Till statens förpliktelser räknas enligt mitt förmenande först och främst att staten skall sörja för att det finns tillräckligt antal tandläkare. Om detta icke finns bör staten vidta de åtgärder, som äro erforderliga för att skyndsamt få fram en tillräckligt stor tandläkarkår. Detta har emellertid inte skett.

Enligt mitt och många förmenande var det redan från början alldeles klart, att folktandvårdens genomförande måste medföra ett byggande av ett nytt tandläkarinstitut. Åtskilliga år fingo gå utan att man vidtog några åtgärder för att få en förbättring till stånd. Sedermera har det gjorts en undersökning om vilka provisoriska åtgärder som skola kunna vidtagas på området. Dessa åtgärder äro nu dess bättre genomförda på så sätt, att man inrättat ytterligare utbildningsplatser i det gamla tandläkarinstitutet. Man måste emellertid vara fullt på det klara med att den nuvarande bristen på tandläkare på grund av den fortsatta utbyggnaden av folktandvården är ungefärligen lika stor som den tidigare. Jag för min del tror inte, att upphörandet av försvarsberedskapen kan komma att medföra ett tillräckligt stort tillskott av sådana tandläkare som varit inkallade. En viss lättnad kommer dock kanske att inträda.

Den kommitté som för närvarande är tillsatt för att framlägga förslag i frågan har nu under ett par års tid sysslat med att uppgöra förslag till undervisningsplaner för tandläkarutbildningen. Av herr statsrådets svar framgick det, att denna kommitté uppmärksammat tandläkarbristen här i landet. Detta var enligt mitt förmenande det minsta man kunde begära av kommittén. Denna upptäckt har hela det svenska folket gjort långt tidigare. Jag är likväl lika tacksam som herr Staxäng över att ett förslag till ytterligare provisoriska åtgärder kommer att framläggas för nästa års riksdag. Det väsentliga är emellertid, att ett sådant förslag tar sikte på att vi här i landet behöva ett betydligt större antal tandläkare än vi för närvarande ha. Vi kunna i längden inte tillgodose utbildningsbehovet genom enbart provisoriska och kompletterande åtgärder. Ju fortare man från regeringens sida får klart för sig, att frågan om tandläkarutbildningen inte kan lösas på annat sätt än genom tillskapandet av ett nytt tandläkarinstitut, desto bättre är det för landets folktandvård. Frågan om uppförandet av ett nytt tandläkarinstitut borde enligt mitt förmenande ha bringats till sin lösning redan för flera år sedan. Behovet av ett nytt institut har nämligen länge varit uppenbart.

Var detta institut sedan skall förläggas vill jag inte yttra mig om. Ur landstingens synpunkt är detta ganska likgiltigt. Institutet kan förläggas lika väl till Malmö som till Göteborg. Jag önskar emellertid, att Kungl. Maj:t skall ge den pågående utredningen direktiv att på allvar gripa sig an frågan om tillskapandet av ett nytt tandläkarinstitut.

Jag vill i detta sammanhang passa på tillfället att framhålla, att även i ett

Svar på interpellation. (Forts.)

annat avseende har icke den boskillnad, som ägt rum mellan staten och landstingen på detta område, kunnat följas. Det bestämdes vissa löner för tandläkarna och tandvårdsinspektörerna m. fl. Det har emellertid visat sig, att landstingen fått göra ytterligare medgivanden för att kunna hålla något så när jämna steg med utvecklingen och förmå privata tandläkare att övergå till folktandvården. Även i löneavseende tarvas en översyn av gällande bestämmelser.

Jag vill starkt understryka vad herr Staxäng yttrade angående de rådande rent olidliga förhållandena på detta område. De landsting som bäst försökt uppfylla sina rent sociala förpliktelser ha råkat mest illa ut. Detta gäller i första hand de landsting, som börjat med folktandvårdens utbyggande på den rena landsbygden.

I städerna hade vi ju skolbarnstandvården tämligen väl tillgodosedd. Så var emellertid inte alls fallet på landsbygden. Då utbyggnaden av skoltandvården började på landsbygden, iordningställde kommunerna lokaler för själva poliklinikerna samt bostäder åt tandsköterskorna o. s. v. När sedan folktandvården utbyggdes även i städerna, avfolkades de inrättade klinikerna på landsbygden. De av kommunerna på landsbygden uppförda lokalerna för kliniker och bostäder för personalen kommo således att stå tomma. Man hade inga möjligheter att få dit tandläkare. Ju mer tandvården bygges ut i städerna desto mer missgynnad blir landsbygden. Detta är långt ifrån meningen med denna utbyggnad och framför allt inte landstingens. Ute i bygderna förstår man emellertid inte de svårigheter, som hälsovårdsberedningarna ha i detta avseende. Man tror i stället, att det är felaktigt planerat många gånger, när man på det sättet inte kan tillgodose de mest trängande behoven av tandvård för landsbygdens befolkning.

Herr talman! Jag har velat ge uttryck åt dessa mina synpunkter i denna fråga. Jag vet, att jag härvidlag kan tala å samtliga landstings vägnar. De hysa en stor besvikelse rörande hittills vidtagna åtgärder och en djup oro inför hur det skall gå med fullföljandet av de planer, som för länge sedan hade bort och kunnat fullföljas i fråga om åstadkommande av tillräckligt antal tandläkare här i landet.

Herr Mosesson: Herr talman! Jag vill yttra några ord, som säkerligen, i den mån de komma till vederbörandes kännedom, komma att uppfattas såsom mycket hädiska. Då man emellertid hör, hur det i verkligheten är ställt med tandvården ute i landet, blir man benägen att tala hädiskt.

Av en tandläkare, som varit inkallad i beredskapstjänst, fick jag höra, att han om kvällarna besöktes av olyckliga människor, som bådo honom hjälpa dem genom att dra ut deras tänder. Tandläkaren i fråga blev tvungen att arbeta på sin fritid. På en enda dag hade han på sådana personer, som kommit till honom, dragit ut sammanlagt över 175 tänder. Dessa personer undrade i sin nöd, om inte denne tandläkare skulle kunna på något sätt förbarma sig över dem och flytta dit sin praktik för att hjälpa dem.

Det hädiska, som jag ämnade yttra i mitt anförande, berör ett spørsmål, som berett vederbörande inom tandläkarinstitutionen stort bekymmer. Detta spørsmål avser, att det från riksdagen och landstingen eller från annat håll, där man erfarit det skriande behovet av tandläkare, skulle framföra krav på att sådana tandtekniker, som skött sig på ett förtjänstfullt sätt, skulle genom det allmännas försorg kunna få en utbildning under omkring ett år för att sedan få hjälpa lidande människor.

Jag vill nämna ett exempel, som belyser detta problem. En av Svenska missionsförbundets missionärer i Kongo hade där i många år tjänstgjort som tandläkare och förbarmat sig över lidande människor. Efter sin hemkomst till Sverige

Svar på interpellation. (Forts.)

fick denne missionär gå som extra elev vid tandläkarinstitutet. Han fick således samma praktiska utbildning som de ordinarie eleverna. Då han inte genast kunde resa ut igen som missionär, ansågs det, att han lämpligen skulle kunna tjänstgöra i folktandvården. Detta beredde emellertid mycket stora svårigheter. Jag talade i denna angelägenhet flera gånger med statsrådet, och han framhöll, att om bara vederbörande inom medicinalstyrelsen och tandläkarinstitutet kunde gå med på ett sådant förslag, ansåg man det i departementet vara högst önskvärt, att denne missionär skulle få dispens att tjänstgöra inom folktandvården. Efter sju sorger och åtta bedrövelser lyckades vi äntligen få ett tillstyrkande från medicinalstyrelsen och tandläkarinstitutet. Detta resulterade i att denne missionär under några år på ett i alla avseenden förtjänstfullt sätt skötte en tjänst inom folktandvården. Vederbörande inom medicinalstyrelsen och tandläkarinstitutet voro emellertid mycket ängsliga för att detta skulle bli ett prejudikat för andra, som inte tagit studentexamen och gått den vanliga utbildningsvägen. Jag vet vilka invändningar man kommer att resa mot en ökad dispensgivning. Jag hörde, att herr Fast nyss begärde ordet, och jag vet redan vad han kommer att säga. Jag har emellertid den uppfattningen, att nöden borde bryta lag.

Herr Fast: Herr talman! Det förhåller sig nog på det sättet, att vad som kan vara lämpligt i Afrika är icke lämpligt i Sverige. I sådant nödläge befinna vi oss icke, att vi behöva göra en sådan jämförelse.

Sedan vill jag säga, att det sämsta, som kan hända den svenska folktandvården både i nuet och för framtiden, är att svenska allmänheten får den uppfattningen, att den folktandvård som ges står i en lägre klass än den vård, som meddelas av privata tandläkare. Det skulle ju komma att betyda, att man kommer att hysa missstro mot folktandvården, och det har ju icke varit statsmakternas mening, utan statsmakternas mening har varit, att denna skall hållas på samma höga nivå som överhuvud taget den tandvård, som kan meddelas i vårt land. Jag tror det är nödvändigt att vidhålla den ståndpunkten.

Slutligen tror jag icke, att den väg, som herr Mosesson anvisar, ur andra synpunkter är framkomlig, ty det råder brist både på tandsköterskor och på tandtekniker, och åtgärder måste följaktligen vidtagas för att öka deras antal för att kunna fylla behovet vid våra tandkliniker.

Herr *Birke* instämde häruti.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Andrén:** Herr talman! Jag har endast begärt ordet för att deklarerera, att jag för min personliga del livligt behjärtar de synpunkter, som framförts av herr Staxäng och herr Fast. Som bekant utbyggdes tandläkarinstitutet år 1943, så att det fick en kapacitet av 120 elever. I januari detta år fick tandläkarinstitutet mottaga ytterligare 60 nya elever. Jag tror sålunda, att man kan påstå att statsmakterna ha gjort vad som varit möjligt att göra för att påskynda utbildningen av tandläkare för vårt land. Jag är dock fullt medveten om att vad som sålunda blivit gjort ändå icke på långa vägar är tillräckligt. Framför allt kräver folktandvården ett ökat antal tandläkare, och de stå icke att få. Jag tror emellertid, att det icke vore lyckligt att ytterligare utbygga det nuvarande tandläkarinstitutet. För min personliga del har jag den uppfattningen, att vi måste vidta åtgärder och det snarast möjligt för att få till stånd ett nytt tandläkarinstitut. I likhet med herr Fast vill jag dock försiktigtvis nog icke uttala mig om var detta nya institut bör förläggas.

Härefter ber jag att få säga några ord med anledning av herr Mosessons anförande. Jag tror icke det vore lyckligt, ifall tandteknikerna utan vidare

Svar på interpellation. (Forts.)

skulle få fungera såsom tandläkare. Vi skulle på det sättet få ett slags sekunda tandläkare, som icke skulle inge allmänheten det förtroende, som den svenska tandvården bör ha. Jag vill emellertid i anledning av hans yttrande framhålla, att 1944 års sakkunniga rörande tandläkarundervisningens organisation fingo i särskilt uppdrag att bland annat utreda frågan om en statlig utbildning av tandsköterskor och tandtekniker. Jag tror det är av vikt, att båda dessa kategorier få en mera fast ordnad statlig utbildning, dels med tanke på att öka antalet, dels också med tanke på att höja kvaliteten hos dessa båda kategorier. Det är uppenbart av stort värde, att dessa bägge kategorier bli förstärkta såväl kvantitativt som kvalitativt, eftersom man på det sättet kan rationalisera tandläkarnas arbete. Det är icke minst med tanke härför, som jag väntar mig mycket av en reform även på det området.

Herr Mosesson: Herr talman! Den omständigheten att den tandläkare, som jag talade om, hade varit i Kongo och hjälpt folk, innan han gick på institutet under ett par års tid, hoppas jag icke är något minus för honom. Han fullgör ju här nu den plikt som andra ha att göra i folktandvården.

Jag har ingalunda något intresse av att plädera för en sänkning av den standard, som de personer skola ha, som skola ägna sig åt folktandvården, men vad skall man göra, när ingen hjälp gives åt lidande människor? Här har ju ingenting gjorts. Då är det fråga om huruvida det inte skulle vara möjligt att som en övergångsform finna någon annan väg än den förfärligt långa omväg, som vederbörande nu ha hållit på att traska på.

Nu finns det en del, som äro så svartsjuka om sitt yrke, att om någon tar sig för att hjälpa lidande människor, anmäla de honom till åtal. Jag har hört ett exempel uppe från Norrland med dess långa avstånd. En människa med en värkande tand hade gått flera mil och skulle ha behövt gå ytterligare en fem, sex mil för att komma till en tandläkare. Det fanns inte järnväg. Då var det en person, som förbarmade sig över denna lidande människa och drog ut tanden. Den tandläkare på långt håll, som hade fått höra detta, anmälde vederbörande till åtal för att han hade förgripit sig på tandläkarens privilegierade ställning. Jag talar sålunda härvidlag icke för en sänkning av standarden, utan jag talar för de många lidande människor, som behöva hjälp.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionen, nr 328, med förslag till lag om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom m. m.; samt

till statsutskottet propositionen, nr 329, angående anslag till den nämnd, som avses i förslaget till lag om återställande av viss, från ockuperat land härrörande egendom, m. m.

§ 6.

Motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar. Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckt motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr Wiberg: Herr talman! Jag behöver antagligen icke särskilt understryka, att jag helt och fullt ansluter mig till bankoutskottets uttalande, då ban-

Motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar. (Forts.)

koutskottet förklarar, att »enligt utskottets mening framstår det såsom angeläget att den sedan länge svävande frågan om ett definitivt ordnande av riksdagshusets omgivningar bringas till en tillfredsställande lösning och att därvid de möjligheter till riksdagshusplanens förskönande tillvaratagas, vilka såsom framgått av verkställda undersökningar onekligen erbjuda sig». Vi ha ju allesammans praktiskt taget dagligen möjlighet att med egna ögon konstatera hur tröstlös ful och illa ordnad i främsta rummet planen framför riksdagsbyggnaden är. Vad själva byggnaden angår, kan den väl icke heller betecknas som ett sådant estetiskt mästerverk, att den på något sätt skulle kunna vara någon förmildrande omständighet, när det gäller omgivningarna. Och icke skulle omgivningarnas tristess avhjälpas, om den vandalisering fick lov att äga rum, som ett realiserande av planerna på en bro över Norrström skulle innebära. Jag tillåter mig att begagna detta tillfälle för att betona, att frågan om en bro över Norrström visserligen formellt är en kommunal angelägenhet men dock av sådan betydelse för hela riket, att den får anses i verkligheten vara en riksangelägenhet, i fråga om vilken man icke kan överlämna det slutliga avgörandet enbart åt Stockholms stad.

Vad nu angår frågan om riksdagshusets omgivningar är det riktigt, som motionärerna erinra om, att frågan är i runt tal 40 år gammal och att det gäller en angelägenhet, som helt ankommer på riksdagen. Något förslag kan nämligen icke förväntas från Kungl. Maj:t, eftersom det är fråga om riksdagens egen byggnad. Jag tror också, att vi nog få medge, att det måste betecknas som en svaghet hos vår folkrepresentation, att den icke kan samlas till ett beslut i en angelägenhet av denna art. Det har gått alltför lång tid utan att något har blivit gjort. Det kan vara en ringa tröst för riksdagen, att Kungl. Maj:t, när det gäller regeringsbyggnaden, kanske visat samma svaghet. Jag åsyftar det faktum, att Kungl. Maj:t hittills icke velat framlägga någon proposition om en konstnärlig utsmyckning av kanslihusets kala cementgård.

År 1938 lämnade riksdagen i uppdrag åt riksgäldsfullmäktige att verkställa en utredning om ordnande av riksdagshusets omgivningar. Som framgår av handlingarna tillsatte riksgäldsfullmäktige en byggnadskommitté, och denna byggnadskommitté gjorde också en utredning, som dock icke blev fullständig. Efter den 1 december 1939 tycks byggnadskommittén icke ha vidtagit några åtgärder. Anledningen synes ha varit, att byggnadskommittén menat, att det ändå skulle dröja länge, innan ett förverkligande av det förslag, som till äventyrs skulle kunna framläggas, skulle kunna komma till stånd. Jag tror icke, att detta är en princip, som riksdagen kan omfatta med någon större tillfredsställelse. Det bör väl i alla fall icke ankomma på den myndighet, som har fått ett uppdrag, att underlåta att slutföra uppdraget, därför att vederbörande tror, att riksdagen icke kommer att anslå de medel, som erfordras för att förverkliga det projekt, varom det kan vara fråga. Nu har det emellertid icke skett någon större skada — under krigsåren hade vi icke gärna kunnat bygga — men jag tror ändå, att det hade varit tacknämligt, om riksgäldsfullmäktige tidigare än vad som nu kan ske hade fortsatt utredningen. Allt nog, riksgäldsfullmäktige utlova, att denna utredning på nytt nu skall påbörjas, och därmed har man även anledning vara tillfreds.

Vad beträffar frågan om ett nationalmonument, vill jag påminna om att sedan år 1907 en donation på 100 000 kronor har stått oanvänd. Det tillgängliga beloppet utgör nu i runt tal 535 000 kronor. Nu innehåller donationsbrevet det villkoret, att beloppet skall användas till ett nationalmonument framför riksdagsbyggnaden. Jag har svårt att föreställa mig, att det verkligen skulle vara lämpligt eller ens möjligt att använda 535 000 kronor till ett sådant monument framför riksdagsbyggnaden. Däremot är det icke endast tänkbart utan också i högsta grad sannolikt, att beloppet med fördel skulle kunna användas till konst-

Motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar. (Forts.)

närlig utsmyckning av omgivningarna, under förutsättning att det fick uppdelas. Jag tror också, att det vore lyckligt, om riksgäldsfullmäktige, när fullmäktige nu ändå skola igångsätta den tidigare berörda utredningen, ville anse, att i uppdraget också ingår att undersöka möjligheten och lämpligheten av att få till stånd sådan ändring av donationsvillkoren, att man icke är fastlåst vid att använda hela beloppet — 535 000 kronor — till ett monument avsett för platsen framför riksdagshuset.

Vad angår formerna för denna konstnärliga utsmyckning skulle jag också, ehuru jag naturligtvis till fullo är medveten om att avgörandet närmast ankommer på riksgäldsfullmäktige, vilja hemställa, att fullmäktige ville använda det år 1937 inrättade statliga organ, som borde ha vissa förutsättningar när det gäller en sådan angelägenhet, nämligen Statens konstråd. Även om man i likhet med mig hyser den allra största aktning för riksgäldsfullmäktiges kompetens, så kan det i alla fall icke förnekas, att riksgäldsfullmäktiges sammansättning i främsta rummet är föranledd av fullmäktiges väsentligaste uppgift, nämligen att sköta statens upplåning.

Beträffande tidpunkten för utförandet av nu ifrågavarande arbete framhåller utskottet, att »med hänsyn till arbetets beskaffenhet torde detsamma med fördel kunna förläggas till en tidpunkt av minskade arbetsmöjligheter». Det är alldeles uppenbart, att om så visar sig möjligt hänsyn bör tagas till denna synpunkt, men jag skulle för min del icke vilja gå så långt som att vilja låta frågan vila kanske ytterligare ett tiotal år eller måhända ännu mera. Visar sig, vilket vi alla hoppas, utvecklingen på arbetsmarknaden bliva sådan, att överskott på arbetskraft icke uppstår, bör i varje fall inom någorlunda överskådlig tid detta arbete likväl komma till stånd.

Bankoutskottet slutar med att hemställa, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Nu är det emellertid så, att motionärernas syftemål i verkligheten har blivit tillgodosett genom den förklaring, som riksgäldsfullmäktige i sitt yttrande ha lämnat. Under sådana förhållanden skall jag icke yrka bifall till motionen. Jag vill emellertid sluta med att framhålla, att det enligt min mening var ett glädjande och gott initiativ, som motionärerna ha tagit genom att framföra sitt yrkande, vilket, som vi ha sett, redan har burit frukt genom riksgäldsfullmäktiges löfte om fortsatt utredning.

Under föreliggande omständigheter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Wallentheim* instämde häruti.

Herr **Svedman**: Herr talman! Jag har icke mycket att tillägga utöver herr Wibergs kommentarer till utskottets utlåtande. Jag vill endast säga, att utskottet förvissat sig om att riksgäldsfullmäktige alltjämt med intresse följa denna fråga, som är betydelsefull ur praktisk synpunkt och känslig ur estetisk synpunkt. Icke minst det sista har gjort, att man haft svårt att kunna ena sig i uppfattningen om hur en lösning av problemet rörande riksdagshusplanens ordnande skall gå till. Det är en angelägenhet, vilken, såsom det påpekats, närmast rör riksdagen men också nästan lika mycket Stockholms stad. Enligt en försäkran från riksgäldsfullmäktige komma dessa att i samverkan med Stockholms stad fortsätta denna utredning, som säkerligen kommer att slutföras i en nära framtid, som vi hoppas skall bli gynnsammare därför än de krigs- och krisår, vi genomlevat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindqvist**: Herr talman! I anledning av herr Wibergs anförande borde kanske någon av riksgäldsfullmäktige yttra sig. För min personliga del anser

Motion angående ordnande av riksdagshusets omgivningar. (Forts.)
 jag, att herr Wiberg överdriver något, när han talar om hur tröstlöst ful riksdagshusplanen är; det är icke skäl att göra den fulare än den i verkligheten är. Att den icke befinner sig i ett tillfredsställande skick, äro vi emellertid alla ense om. Nog veta herr Wiberg och riksdagen i sin helhet vad orsaken varit till att arbetet med det påtänkta iordningställandet av planen upphörde. Det var kriget, som kom emellan, och då ansågo vi det mindre lämpligt att vid den tidpunkten fortsätta arbetet. Jag tror nog, att riksdagen är ense med riksgäldsfullmäktige om den saken, därför att vi i annat fall säkert hade fått höra något från riksdagen. Det finns en lång redogörelse i utskottsutlåtandet för hur riksgäldsfullmäktige se på denna fråga. Jag tror mig kunna försäkra herr Wiberg, att riksgäldsfullmäktige skola noga beakta, vad bankoutskottet och herr Wiberg sagt, och skola vid den tidpunkt, då det finns möjlighet därtill, komma fram med ett förslag, som riksdagen blir i tillfälle att besluta om.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Föredrogs vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 48, i anledning av styrelsens för riksdagsbiblioteket framställning om uppflyttning till högre lönegrad av befatningarna såsom förste och andre bibliotekarie vid biblioteket; och

nr 49, i anledning av väckta motioner om tillämpning i full utsträckning inom det statliga pensionsväsendet av grundsatsen om pensionernas oantastbarhet;

första lagutskottets utlåtande, nr 39, i anledning av väckta motioner angående revision av utsökningslagen och i samband därmed stående lagstiftning;

andra lagutskottets utlåtande, nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående de av internationella arbetsorganisationens konferens år 1944 vid dess tjugusjätte sammanträde antagna rekommendationerna, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott;

utrikesutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett mellan Sverige och Kina avslutat avtal rörande uppgivande av exterritoriella rättigheter i Kina och reglering av därmed sammanhängande spörsmål;

konstitutionsutskottets memorial, nr 20, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1945/46 till skyddshemsvården jämte i ämnet väckta motioner;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till driften av anstalter för bildbara sinnesslöa m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönerreglering för föreståndare och vissa lärare vid statsunderstödda skolor och med dem samorganiserade arbetshem för bildbara sinnesslöa m. fl. jämte i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och memorial hemställt.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av allmän folkräkning jämte i ämnet väckt motion.

*Anordnande
av allmän
folkräkning.*

Anordnande av allmän folkräkning. (Forts.)

I propositionen nr 298 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 4 maj 1945, föreslagit riksdagen att under sjunde huvudtiteln för budgetåret 1945/46 anvisa dels till Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal vid 1945 års folkräkning ett reservationsanslag av 200 000 kronor, dels ock till Statistiska centralbyrån: Ersättning till kyrkobokförare vid 1945 års folkräkning ett förslagsanslag av 250 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Johanson* i Norrköping *m. fl.* väckt motion (II: 607), vari hemställts, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 298 måtte besluta, att inkomst- och förmögenhetsstatistiken skulle göras fullständig och icke endast partiell.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 607, för budgetåret 1945/46 under sjunde huvudtiteln anvisa

a) till Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal vid 1945 års folkräkning ett reservationsanslag av 200 000 kronor,

b) till Statistiska centralbyrån: Ersättning till kyrkobokförare vid 1945 års folkräkning ett förslagsanslag av 250 000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr *Johanson* i Norrköping: Herr talman! I anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 298 angående anordnande av allmän folkräkning har jag jämte några partikamrater här i kammaren väckt en motion om viss ändring i Kungl. Maj:ts proposition. Vårt ändringsyrkande går ut därpå, att medan Kungl. Maj:t föreslår en partiell inkomst- och förmögenhetsstatistik, vilja vi att denna statistik skall bli fullständig. Utskottet hemställer i sitt utlåtande om avslag på motionen under hänvisning till departementschefens yttrande och statistiska centralbyråns utlåtande i frågan. Till detta kan anföras, att departementschefen själv icke anfört något argument utan instämt i statistiska centralbyråns synpunkter.

De argument, som centralbyrån framfört, äro två. Det ena är, att det skulle fördyra folkräkningen, vilket även vi motionärer äro på det klara med, och det andra är att det skulle fördröja densamma. Det andra argumentet anser jag icke vara något argument alls, därför att en liknande organisationsfråga torde kunna bli löst utan någon längre tidsutdräkt. Vad de ekonomiska merutgifterna beträffar anse vi, att dessa icke behövde bli så oerhört stora, när nu denna apparat ändå sättes i gång samt inkomst- och förmögenhetsstatistiken ändå upptas till en tolfedel. De merkostnader, detta skulle medföra för staten, är det säkerligen värt för att få fullständigare uppgifter att gå efter. Vid folkräkningarna åren 1920 och 1930 upprättades en fullständig statistik på berörda område, år 1935 endast en partiell och år 1940 ingen alls. Detta gör, att vi nu endast ha femton år gamla uppgifter att rätta oss efter. Det kan ju inte komma i fråga, att även om man kan säga, att dessa uppgifter äro så goda, att man kan nöja sig med desamma, kunna de dock icke jämföras med det goda material, som man får vid en fullständig statistik.

Befolkningsutredningens yttrande till propositionen i fråga säger även, att »partiella undersökningar hava också nackdelar» bl. a. »smärre områden såsom kommunerna icke erhålla fullständiga uppgifter, varför inga sammanställningar kunna ske annat än för större områden eller grupper av likartade kommuner» och att »endast i undantagsfall kunna uppgifter erhållas, som bliva av intresse för kommunala myndigheter och för företag på skilda orter». Dessa

Anordnande av allmän folkräkning. (Forts.)

befolkningsutredningens argument anser jag ensamt vara hållbara för vårt krav i motionen. Dessutom bör framhållas, att redan ur den synpunkten att erhålla så stor kunskap som möjligt om vårt samhälles ekonomiska och sociala förhållanden en fullständig statistik måste framstå såsom önskvärd, ävensom ur den synpunkten, att statens ekonomiska politik — i detta fall närmast finanspolitiken — bör planläggas och utföras på rationellast möjliga sätt. Som exempel på det stora behovet av en fullständig förmögenhetsstatistik kan anföras, att man vid undersökningen av en engångsskatt på förmögenhet i huvudsak var hänvisad att lägga uppgifterna från år 1930 som grundval för resonemangen om skattens incidens för olika förmögenhetsklasser, yrkes- och socialgrupper.

Jag vill i anslutning till detta, herr talman, säga, att utskottet åtminstone kunnat kosta på sig besväret med en ungefärlig beräkning av kostnaderna för en fullständig statistik i berörda fråga och icke endast yrkat avslag med hänvisning till statistiska centralbyråns utlåtande. Det är ju inte uteslutet att vi motionärer kunna ha mera rätt i denna fråga än statistiska centralbyrån. På grund av dessa synpunkter ber jag, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till vår motion nr 607.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Det är klart, att man kan ha olika meningar rörande omfattningen av den utredning, varom här är fråga. Kungl. Maj:t har föreslagit, i vad avser den däri ingående inkomst- och förmögenhetsstatistiken, att denna statistik allenast skulle bli partiell, medan motionärerna yrkat, att den skulle bli fullständig. Utskottet, som behandlat frågan, har ansett sig i förevarande läge icke böra frångå Kungl. Maj:ts förslag, och under sådana förhållanden har utskottet icke heller haft anledning att skriva någon ytterligare motivering, utan fallit tillbaka på vad departementschefen sagt i den föreliggande propositionen. Den ärade motionären tycker emellertid, att utskottet i varje fall bort göra en utredning om de beräknade kostnaderna i händelse av bifall till motionen. Detta strider emellertid mot riksdagsutskottets praxis. När man själv är på det klara med vilken ståndpunkt, man skall intaga, samt de kostnadsberäkningar, som ligga till grund för denna ståndpunkt, redan äro uppgjorda, plägar man icke göra en utredning om ett annat alternativ, som man icke är färdig med att tillstyrka, eller göra några kostnadsberäkningar. Jag kan sålunda icke tycka, att det är något berättigat klander mot utskottets arbetsmetoder, som i detta avseende framförts av den ärade motionären. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 173, i anledning av väckta motioner angående utsträckt rätt till fri förlossningsvård.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde

Fru **Johansson**: Herr talman! Jag vill blott med några ord understryka önskvärdheten av att den fråga, som vi fört fram i vår motion, så snart som möjligt skall vinna sin lösning. Jag förstår till fullo statsutskottets ställningstagande, när det avstyrker bifall till motionen med hänvisning till att befolkningsutredningen redan tagit upp denna fråga till behandling och även snart

*Motioner
angående ut-
sträckt rätt till
fri förloss-
ningsvård.*

Motioner angående utsträckt rätt till fri förlossningsvård. (Forts.)

kommer med ett betänkande i detta ämne. Det är då min förhoppning, att riksdagen så snart som möjligt fattar beslut i anledning av det betänkande, som befolkningsutredningen kommit med, därför att de förhållanden, som nu råda på detta område, äro sådana, att man inom den närmaste framtiden bör få till stånd en ändring däri, som kan förbättra den situation vi nu ha.

Vi ha i vår motion talat om de svårigheter som föreligga, men jag vill ytterligare understryka, att såsom det nu ser ut på våra förlossningsanstalter kunna vi icke finna vad vi kanske önskat, när vi föreslogo inrättande av förlossningsanstalter, nämligen att man där skulle kunna bereda barnaföderskorna inte bara en betryggande vård, utan också att de där skulle få den ro och det lugn, som de behöva under den tid, de vårdas på anstalten. Dessa anstalter äro nu så belastade, att de patienter, som kommit dit, icke få tillräcklig vårdtid utan känna trycket av att nu måste man upp ur sin säng för att bereda plats åt nya patienter. Detta kan icke skapa det lugn och den ro under deras vårdtid, som vi önska. Kan man nu genom statsmakternas hjälp ge alla, som vilja förlösas i sina hem, betryggande ekonomiska förhållanden, skulle kanske de, som verkligen ha möjlighet att vårdas i sina hem, också stanna där. På det sättet skulle man också kunna från förlossningsanstalterna avlasta en hel del patienter, och de patienter, som söka sig in där, skulle kanske komma att få tillräckligt lång vårdtid. Jag tror därför, att det är en bättre väg att gå fram på att bereda ekonomisk trygghet åt de mödrar, som förlösas i sina hem, i stället för att bygga upp i större utsträckning dyrbara förlossningsanstalter, vilka kanske sedan, om födelsekurvan visar tendenser att sjunka, icke behöva användas. Jag tror därför, att de mödrar som förlösas i hemmen, såsom förhållandena nu äro, kunna där få en bättre vård än de, som vårdas på förlossningsanstalterna, då dessa äro så oerhört belastade, som för närvarande är fallet.

Herr talman! Jag har intet yrkande i denna fråga, då jag blott har velat understryka behovet av att något göres.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Motion angående restitution till expeditionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 174, i anledning av väckt motion angående restitution till expeditionsvakten Carl Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m.

I en inom andra kammaren av herr *Lundberg* väckt motion (II: 136) hade hemställts, »att riksdagen måtte dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att erforderliga åtgärder vidtagas för att tjänstebostäder skola befinna sig i sådant skick, som hälsovårdsstadgan och allmän bostadsstandard kräva, dels ock tillerkänna expeditionsvakten vid länsstyrelsen i Uppsala län Carl Eriksson restitution av erlagda hyres- och värmeavgifter med 1 440 kronor.»

Utskottet hemställde, att motionen II: 136 ej måtte av riksdagen bifallas.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Lundberg**: Herr talman! Den motion, som jag väckt och nu skall behandlas, har till syfte att söka få till stånd en bättre tillsyn över till tjänstebostad anvisade lägenheter och att även få till stånd restitution av de hyres- och värmeavgifter, som en vaktmästare fått erlagga för en minst sagt undermålig bostad. Statsutskottet har yttrat sig mycket försiktigt. Utskottet synes ha nedlagt största arbetet på att utfundera om avslagsmotiveringen skulle bli välvillig eller icke. Jag vet icke, till vilken kategori man skall hänvisa denna motivering. I varje fall synes det mig emellertid, som om utskottet nogsam

Motion angående restitution till expeditionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m. (Forts.)

skulle ha sett till att varken kungl. byggnadsstyrelsen eller länsstyrelsen skulle stötas i kanten, trots att dessa institutioner — det måste jag säga — i detta fall visat en klandervärd brist på känsla inför sin arbetsuppgift. För egen del anser jag, att det skulle ha varit av betydelse, om det mäktiga statsutskottet intagit en mera positiv hållning i denna fråga och vidtagit en åtgärd, som skulle kunna åstadkomma en rättelse i att ansvariga tjänstemän få visa en minst sagt otillbörlig slentrian vid utövandet av sina arbetsuppgifter.

Utskottet säger visserligen, »att statens tjänstebostäder givetvis skola hållas i tillfredsställande skick» och att »utskottet förutsätter att härför erforderliga medel ställas till förfogande för ändamålet». Detta platoniska uttalande kan visserligen vara bra i och för sig men till att åstadkomma en ändring i de dåliga tjänstebostäderna torde det vara allt för svagt.

I det i motionen berörda fallet gäller det i korthet frågan om en tjänstebostad, som anvisats en vaktmästare på Uppsala slott, vilken fått ha en urusel bostad sedan 1932, trots att han gjort olika försök till att få den förbättrad. Hur bostaden är beskaffad framgår bl. a. av att hälsovårdsnämnden efter laga syn dekreterade, att den funnit sig nödsakad att meddela förbud mot lägenhetens användande såsom bostad under den kalla årstiden, intill dess att missförhållandena blivit vederbörligen avhjälpta. I ett uttalande 1943 säger länsstyrelsen själv: »Då bostaden under nuvarande jämförelsevis milda vinter ansetts otjänlig som bostad, gäller detta i ännu högre grad de tre sista kalla vintrarna. Det är ställt utom allt tvivel, att bostaden under åtminstone fyra månader av året icke varit beboelig.» Länsstyrelsen förordade då, att vaktmästaren skulle få restitution på erlagd hyra och värmeavgift för fyra månader under vart och ett av de senaste fyra åren. Kungl. Maj:t har även prövat frågan och har godkänt, att denna restitution för fyra år skulle ges.

Vad jag finner anmärkningsvärt är, att en undermålig bostad av detta slag anvisats och att det icke vidtagits några effektiva åtgärder för att avhjälpa bristerna, trots att olika framställningar gjorts. Vi böra i detta sammanhang, när det är fråga om tjänstebostaden, komma ihåg att kungl. byggnadsstyrelsen i detta fall bland annat i en skrivelse 1942 dekreterat, att enligt avlöningsreglementet är tjänsteman, som anvisas tjänstebostad, skyldig att bebo densamma. Vid en förfrågan hos byggnadsstyrelsens fastighetskamrer fick vaktmästaren också beskedet, att han var tvingad att betala hyra för anvisad tjänstebostad, även om den var obeboelig.

Det är i allra högsta grad anmärkningsvärt, att denna bostad anvisats hos en institution, som har högsta tillsynen över att hälsovårdsstadgans föreskrifter följas i länet. Att länsstyrelsen icke är ensam syndare, framgår av Kungl. byggnadsstyrelsens minst sagt underliga handläggande av denna fråga. Nu söker visserligen byggnadsstyrelsen att två sina händer genom att i sitt utlåtande till motionen säga: »Även om bostaden, trots de förbättringsåtgärder som utförts, icke är i förstklassigt skick, måste dock denna hyra anses låg i jämförelse med hyresnivån i Uppsala.» Jag måste ju säga, att detta uttalande är anmärkningsvärt, ty när jag själv varit med om att få exempelvis lantarbetarbostäder utdömda, så har detta icke byggt på om hyran varit hög eller låg, utan då har det varit bostadens beskaffenhet som varit avgörande. Skulle man endast följt hyresprissynpunkter för dessa ruckel, ja, då skulle knappast något ingripande kunnat motiveras.

Nu vet jag, att det i detta fall kommer att invändas, att vi ha statens bostadsnämnd, hos vilken man kan klaga. Det är sant. Men då bör man inte glömma bort, att en underordnad tjänsteman får lov att mycket noga överväga, om han skall våga sig på att anföra klagan i ett sådant här ärende, ty en under-

Motion angående restitution till expeditionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m. (Forts.)

ordnad är tyvärr en underordnad, och ofta tvingas han att tåga, för att återverkningar inte skola komma på andra områden.

Jag skulle vilja säga ifrån, att om inte våra olika myndigheter se till, att de tillämpa lagar och förordningar, som gälla för andra enskilda medborgare, även inom sina egna statliga och kommunala institutioner, ha de bevisat, att de icke kunna handha sina arbetsuppgifter på ett ur samhällets synpunkt tillfredsställande sätt.

Tyvärr vill det också synas, som om de skulle sakna vilja till att göra rättelser, och när detta är förhållandet, anser jag, att riksdagen bör klart och tydligt, så kraftigt att det icke kan missförstås, säga ifrån, att nu vilja vi ha rättelse i dessa missförhållanden.

Man kan icke bortse ifrån, att i detta fall kanske främst byggnadsstyrelsen och i andra hand länsstyrelsen visat sådan brist på initiativ och vilja att de gjort sig förtjänta av en allvarlig erinran. Jag kan medge, att denna tendens tyvärr icke är utmärkande bara för dessa institutioner, ty våra tjänstebostäder eller åtminstone de bostäder som anvisas underordnad personal äro i många fall alltför undermåliga, och man borde helt enkelt ordna det så, att de komma i ett bättre skick, innan de anvisas. Jag vill också understryka, att en tjänstebostad anvisas tvångsvis, och därför är det särskilt angeläget, att man noga ser till, att den anvisade bostaden är i någorlunda beboeligt skick.

Det är varken försvarligt eller motiverat att ingenting göra, och därför anser jag trots utskottets avstyrkande, att det är angeläget, att riksdagen i denna fråga säger ifrån, vad den vill.

Vad gäller ersättningen till denne vaktmästare, som jag har talat om, går mitt yrkande ut på att restitutionen skall utsträckas till att gälla för samtliga år som han tvingats bo i den undermåliga bostaden. Länsstyrelsen och sedan Kungl. Maj:t ha beviljat restitution för fyra år; vilka år infallit, sedan man vidtagit de olika reparationer som byggnadsstyrelsen talat om och varom den bland annat säger, att man icke försummat att underhålla bostaden. Att detta underhåll icke blivit bättre, än att det är omöjligt att under den kalla årstiden få upp värmen till 10 grader, talar en hel del om hur den varit beskaffad. Jag anser det alltså fullt berättigat, att denne vaktmästare får restitution på viss del av erlagda hyror och värmeavgifter för samtliga år som han varit anvisad tjänstebostad.

Med hänvisning till vad jag anfört ber jag att få yrka bifall till motionen nr 136 i denna kammare. I denna motion yrkas, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att erforderliga åtgärder vidtagas för att tjänstebostäder som anvisas skola befinna sig i sådant skick, som hälsovårdsstadgan och allmän bostadsstandard kräva, samt att tillerkänna expeditionsvakten Carl Eriksson restitution på erlagda hyres- och värmeavgifter med 1 440 kronor.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Kammarens ledamöter erinra sig säkert, att vi föregående lördag hade en ganska animerad debatt som rörde löneförhållandena för en viss tjänsteman vid länsstyrelsen i Uppsala. I dag ha vi en ny debatt, som gäller en annan befattningshavare vid samma länsstyrelse. Jag skall icke alltför mycket gå in på att debattera familjeidyllerna vid Uppsala slott, men det förefaller mig, som om man där hade en benägenhet att icke läsa gällande författningar. Detta omdöme gäller såväl de högre som de lägre befattningshavarna. Här ha vi ett nytt exempel därpå, här tycks man icke heller ha läst, vad som är skrivet i gällande avlöningsreglemente eller, om man läst det, så har man icke följt det. Resultatet kan då icke bli mer än ett, nämligen att,

Motion angående restitution till expeditionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningsningar för tjänstebostad m. m. (Forts.)

när man inte läst författningen och inte gjort sin rätt gällande, så har man därmed förlorat sin rätt.

Avlöningsreglementet innehåller, såsom den ärade motionären nyss utvecklade, en föreskrift om att tjänsteman som erbjudes tjänstebostad är skyldig att bebo densamma. Reglementet innehåller dessutom en föreskrift, att ersättning för åtnjuten tjänstebostad skall bestämmas genom överenskommelse mellan vederbörande myndighet och den befattningshavare som innehar bostaden och att, därest befattningshavaren icke är belåten med den hyra som myndigheterna fastställt, han skall klaga hos statens bostadsnämnd. I fråga om bostadsnämndens beslut får inte något överklagande ske. Här har icke gjorts någon anmälan eller anförts något klagomål över hyran hos bostadsnämnden. Man måste alltså ta för givet, att den befattningshavare varom här är fråga har godkänt den hyra som är åsatt den tjänstebostad han har bebott. Det är sålunda i detta fall det rent formella i saken som statsutskottet har fäst sig vid, och det är därför, som man inte gärna kan bifalla den i ämnet väckta motionen om restitution av erlagda hyresbelopp. Det skulle ju innebära, att riksdagen skulle sätta sig till doms till och med över den befattningshavare, som inte i stadgad ordning framställt något krav i detta hänseende. Den omständigheten, att vederbörande sedan begärt restitution av hyran hos Kungl. Maj:t, kan ju inte ändra avlöningsreglementets klara bestämmelser i detta avseende.

Vad som i detta ärende förekommit har emellertid givit den avdelning inom statsutskottet, som behandlat frågan, anledning att ganska väl tänka över det föreliggande ärendet, och det är icke heller utan orsak, som statsutskottet i början av sitt utlåtande har skrivit, vilket också den ärade motionären pekade på, att statens tjänstebostäder givetvis skola hållas i ett tillfredsställande skick och att utskottet förutsätter, att härför erforderliga medel ställas till förfogande för ändamålet. Utskottet har föranletts till detta uttalande av vad byggnadsstyrelsen framhållit i slutet av det yttrande som är bifogat utskottsutlåtandet. Där säger nämligen byggnadsstyrelsen: »Slutligen vill byggnadsstyrelsen framhålla, att även om Erikssons lägenhet av ovan angivna skäl är mindre tillfredsställande, det givetvis är styrelsens synnerligen angeläget att, så långt till styrelsens förfogande ställda medel medgiva, hålla bostadslägenheterna inom de under styrelsens vård ställda fastigheterna i fullgott skick.» Om man läser detta i ett sammanhang, kan man kanske icke göra någon erinran utan tycka, att det är ganska naturligt, att ett statens ämbetsverk skriver på detta sätt. Men det finns en sats i detta yttrande som jag vill särskilt betona. Där står nämligen: »Så långt till styrelsens förfogande ställda medel medgiva.» Det är det förbehållet, som utskottet har uppmärksammat i byggnadsstyrelsens yttrande och som utskottet velat reagera emot. Det är nämligen byggnadsstyrelsens skyldighet att anskaffa de medel, som erfordras för att hålla bostäderna i fullgott skick. Här kan jag icke med bästa vilja i världen anse, att byggnadsstyrelsen gjort, vad på den ankommer, och i detta avseende instämmer jag i det omdöme som den ärade motionären nyss har fällt. Det förekommer nämligen i en skrivelse från länsstyrelsen till kungl. byggnadsstyrelsen följande passus: »Vid 1941 års besiktning påsynades vissa arbeten för åstadkommande av bättre isolering. Några medel anslogos likväl icke av Eder för detta ändamål, varför samma arbeten påsynades även vid 1942 års besiktning.» När detta yttrande förekommer i en offentlig handling, då tycker jag, att det är ganska obefogat av kungl. byggnadsstyrelsen att här tala om »så långt till styrelsens förfogande ställda medel medgiva», eftersom man icke har förskaffat sig de medel som verkligen varit behövligen för ändamålet.

Jag hemställer till de regeringsledamöter, som äro närvarande här, att man

Motion angående restitution till expeditiionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m. (Forts.)

fåster kungl. byggnadsstyrelsens uppmärksamhet på detta ärende och icke minst på denna debatt, därför att det ju förhåller sig på det sättet, att vederbörande ämbetsverk i mycket stor utsträckning gärna vilja negligera, vad vi skriva i utskottsutlåtandena och vad vi yttra här i kammaren. Ämbetsverken böra emellertid i detta avseende göra sig väl underrättade om de tankar som vi ha beträffande vissa av deras åtgöranden i föreliggande frågor och följa de anvisningar, som givas av utskotten och riksdagen. Jag vill tillägga, att jag är ganska glad över att jag icke funnit verkets chefs namn under det utlåtande som jag tillåtit mig kritisera och vilket är bifogat utskottsutlåtandet.

Nu anser man måhända, att detta mitt ståndpunktstagande till själva saksfrågan, där jag finner det vara ådagalagt, att vederbörande ämbetsverk icke tillsett, att bostaden varit i ett tillfredsställande skick, bort föranleda mig att tillstyrka motionens yrkande på restitution av en del erlagda belopp. Men i detta avseende måste jag ju hålla på vad jag förut sagt, att vederbörande befattningshavare i detta avseende icke följt givna föreskrifter och på den där angivna vägen skaffat sig enligt vad han själv kunde anse fullgod ersättning för den dåliga bostadslägenhet som staten har tillhandahållit honom. Såsom jag förut sagt, har han icke iakttagit detta.

Det är ur dessa synpunkter, herr talman, som jag för min del ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lundberg: Herr talman! Efter herr Erikssons i Stockholm uttalande här skulle jag vilja säga, att då han talar om dessa tråkiga familjeförhållanden på Uppsala slott, det ändå är ganska känt, att sådana förhållanden råda på en hel del håll, när det gäller bostäder som anvisas av olika statsinstitutioner och företag. När det här talas om att gällande avlöningsreglemente skall följas, vill jag framhålla, att jag redan i mitt förra anförande sagt, att en underordnad som anvisas en viss tjänstebostad får noga överväga, om han står i en sådan direkt beroendeställning, som han i detta fall gör, innan han vidtager åtgärder i ett eller annat avseende.

När det sedan talas om, att det icke framförts någon klagan hos bostadsnämnden och att befattningshavaren i fråga icke framställt några krav, vill jag i detta sammanhang framhålla, att 1941 framfördes bland annat till byggnadsstyrelsen krav från denne befattningshavare. Han hänvisades då till statens bostadsnämnd. Där fick han det beskedet, att han skulle ta tillbaka sina besvär, och så hänvisades han åter till byggnadsstyrelsen för ny besvärsgivelse. Sedan veta vi ju, hur det har gått. Jag vill även erinra om att den promemoria som länsarkitekten uppgjort visar, att denne befattningshavare redan efter första vintern i bostaden framfört klagomål över att den var kall. Men vid en undersökning visade det sig då, att de s. k. sakkunniga icke funno några brister och därför icke kunde veta, vad orsaken var till att bostaden var så kall. Det företogs icke heller några som helst åtgärder. Sedan har det vid olika tillfällen från befattningshavarens sida framförts olika klagomål, som borde ha beaktats i detta sammanhang. Jag tror, att även om man kan säga, att det rent formellt sett kanske icke har framförts några klagomål till bostadsnämnden, så borde ändå, vad som här förekommit, ha fått en återklang åtminstone hos kungl. byggnadsstyrelsen.

Typiskt för kungl. byggnadsstyrelsens syn på denna sak är när byggnadsstyrelsen i sitt utlåtande säger: »Den i motionen berörda skrivelsen från hälsovårdsnämnden i Uppsala i mars 1943 med förbud mot lägenhetens användande som bostad under den kalla årstiden har icke kommit byggnadsstyrelsen till handa och har därför ej heller kunnat föranleda någon styrelsens åtgärd.» Jag

Motion angående restitution till expeditionsvakten C. Eriksson av vissa ersättningar för tjänstebostad m. m. (Forts.)

måste säga att jag finner detta i allra högsta grad anmärkningsvärt. När länsstyrelsen fått denna föreskrift från hälsovårdsnämnden att bostaden inte vore lämplig att användas under den kalla årstiden, borde man väl åtminstone ha meddelat byggnadsstyrelsen detta, och byggnadsstyrelsen borde ha vidtagit alla erforderliga åtgärder.

Jag måste, med den erfarenhet man sålunda fått om förfarandet från olika ämbetsverks sida, anse det angeläget att från riksdagens sida säges ifrån litet kraftigare än vad som sker i utskottets utlåtande att förhållandena inte äro tillfredsställande, och därför, herr talman, vidhåller jag mitt yrkande om bifall till motionen.

Herr **Lundstedt**: Herr talman! Med hänsyn till vad som förekommit i detta ärende och särskilt i anledning av herr Erikssons i Stockholm anförande förefaller det mig, som om här verkligen sådana billighetsskäl föreläge, att man borde bifalla motionen.

Jag instämmer alltså i yrkandet om sådant bifall.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 174, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 11.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 138 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 februari 1945, föreslagit riksdagen att dels bevilja LKAB ett lån å 7 500 000 kronor på de villkor som i statsrådsprotokollet angivits; dels å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under Fonden för låneunderstöd till Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag anvisa ett investeringsanslag av 7 500 000 kronor; dels slutligen bemyndiga Kungl. Maj:t att med LKAB träffa överenskommelse om jämkning av gällande regler för fraktsättningen vid malmtransporter i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats.

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)

I samband med förevarande proposition hade utskottet till behandling förehaft tre inom riksdagens kamrar väckta motioner.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen, med bifall till förevarande proposition måtte

a) bevilja LKAB ett lån å 7 500 000 kronor på de villkor som i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 23 februari 1945 angivits;

b) till Lån till Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 7 500 000 kronor;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att med LKAB träffa överenskommelse om jämkning av gällande regler för fraktsättningen vid malmtransporter i enlighet med vad i statsrådsprotokollet förordats;

II. att motionerna I: 258 och II: 366 ej måtte av riksdagen bifallas;

III. att motionen II: 374 ej måtte av riksdagen bifallas.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Gavelin**: Herr förste vice talman! I föreliggande utskottsutlåtande angående ett räntefritt lån till LKAB för gråbergsbrytning i Kiruna har utskottet även redovisat ett par motioner, vari framföres förslag om att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring av de dispositionsbestämmelser, som reglera den s. k. 3-miljonersfonden för stöd till malmkommunerna, att Kungl. Maj:t får större möjlighet att tillmötesgå kommunernas och arbetarnas framställningar om bidrag ur fonden vid arbetslöshet och driftsinskränkning vid gruvorna. Utskottet har emellertid, såsom framgår av utlåtandet, sammankopplat LKAB:s låneframställning och frågan om den 1938 beslutade fonden för stöd och hjälp till malmkommunerna på så sätt, att man anser ett beviljande av lånet eliminera förutsättningarna för och behovet av stöd ur fonden.

Att ett beviljande av detta lån för gråbergsbrytning kommer att väsentligt bidra till upprätthållandet av gruvarbetet i Kiruna i dess nuvarande omfattning, är alldeles riktigt, men såvitt jag kan förstå komma inte gruvarbetarna genom detta lån att få återgå till full arbetsvecka. Kvar står sålunda alltjämt att de få finna sig i den inkomstminskning som 5-dagarsveckan utgör.

När bolaget föregående höst meddelade, att man var tvungen minska arbetsveckan med en dag eller avskeda motsvarande antal arbetare och överenskommelse då träffades om 5-dagarsvecka, så ansågs det såväl från de kommunala myndigheternas sida som från arbetarhåll, att 3-miljonersfonden borde kunna anlitas för att ge arbetarna kompensation för den inkomstminskning, som skedde. En dylik framställning gjordes även från gruvarbetarförbundet och de kommunala myndigheterna, men framställningen avlogs av regeringen, som ansåg att bestämmelserna för fonden lade hinder i vägen för ett bifall.

I dessa bestämmelser säges emellertid i punkterna 1, 2 och 10 följande, som jag skall be att få ta kammarens tid i anspråk med att läsa upp:

»1. Fondmedel få användas, när nedgången i sysselsättningen vid Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolags gruvor på grund av läget på den allmänna marknaden för järnmalm är av sådan omfattning och synes bliva av sådan varaktighet, att hjälpåtgärder medelst fondmedlen äro motiverade.

2. Av fondmedlen må bekostas hjälpåtgärder för sådana inom Jukkasjärvi och Gällivare socknar mantalsskrivna arbetslösa (gruvarbetare och privatanställda), som närmast före iråkad arbetslöshet haft sin väsentliga årsinkomst genom arbete hos LKAB, ävensom bidrag till sådana anställda hos LKAB, vilka arbeta med starkt inskränkt arbetsvecka.

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)

10. Kungl. Maj:t äger medgiva, att till komplettering av arbetsinkomsterna för LKAB:s anställda må, sedan arbetstiden vid gruvorna blivit starkt nedsatt, efter av Kungl. Maj:t fastställda grunder utgå bidrag ur fonden, graderade efter familjeförsörjningsbördan.»

I en förklaring till punkt 10 har den sakkunnige, som utarbetat bestämmelserna, förklarat att man bör tolka denna punkt på så sätt, att med stark minskning av arbetstiden menas en arbetsvecka på 3 dagar och att bidrag alltså först då skulle kunna utgå.

Jag behöver väl knappast för kammarens ledamöter närmare motivera, varför gruvarbetarna ansett det fullkomligt orimligt, att de någon gång mera skulle behöva uppleva en sådan arbetslöshets- och arbetsinskränkingsperiod som de gjorde under åren 1933 och 1934, då man vid gruvorna i Norrbotten ett tag var nere i 10 skift per månad. Det var ju just på grund av de förhållanden, som då rådde, som 3-miljonersfonden kom till.

Skulle förhållandena bli sådana, att gruvindustrien ännu en gång skulle komma i samma svårighet och export inte komma i gång på någon tid, måste andra medel tillgripas än som skedde under krisen 1933—34. Jag har i min motion, nr 366, framhållit den eventualiteten, att gruvbrytningen kan komma att minskas och en reducering av arbetarkåren bli oundviklig. Skulle det i dag bli fråga om att bibehålla full arbetsvecka, skulle detta med nuvarande arbetstillgång innebära ett avskedande av i runt tal 500 man — den frågan var, som sagt, under diskussion i samband med överläggningarna om 5-dagarsvecka.

Av den utredning, som företagits angående åldersfördelningen bland gruvarbetarna i Norrbotten, framgår att ett avskedande av cirka 500 man skulle drabba så gott som alla arbetare under 30 år. Det har därför diskuterats, att man, om en sådan åtgärd nu måste vidtagas, hellre skulle gå in för en förtidspensionering av de äldre gruvarbetarna. För att få till stånd en motsvarande minskning av arbetarnas antal måste man då gå ned till en pensionsålder av 55 år och delvis därunder. Det kan kanske för många synas orimligt, att arbetare, som endast äro omkring 55 år, skola erhålla pension, men jag vill påpeka att många gruvarbetare vid den åldern redan äro så pass utslitna att det inte är mycket kvar av deras arbetsförmåga. Och när det gäller dem, som ha kvar något av sin arbetsförmåga, behöver man inte befara att de skulle gå sysslösa. Det finns många möjligheter för dessa pensionärer, i synnerhet om de skulle kunna ta sig ut på landet, att hjälpa till med en del lättare och mindre sysslor.

Men då uppkommer frågan, hur man skall kunna ordna en pensionering av dessa äldre gruvarbetare. Det finns ju nu uppgjort med bolaget om en temporär pension av 125 kronor i månaden från 65 års ålder och till 67 års ålder då folkpension inträder, och bolaget har även antytt att en del, som äro 60 år, skulle kunna söka pension, och man har också delvis uppmanat dem att göra det. Detta är ju gott och väl, men det är inte så lätt för många av dem, som erbjudas pension, att ta sådan. I en del fall ha de ännu minderåriga barn att försörja, och på 125 kronor i månaden kommer man inte långt i dessa tider.

Jag har i min motion framfört tanken på att man skulle kunna använda medel ur 3-miljonersfonden även till förstärkning av pensioner. Men med nuvarande bestämmelser är det väl ännu mer utsiktslöst att få bidrag i den formen, då det inte lyckades att få bidrag för den arbetsminskning, som skedde genom införandet av 5-dagarsvekan. Det förundrar mig emellertid, att inte utskottet i någon mån velat beakta denna synpunkt, utan helt avfärdat motionen. Det säges visserligen i utskottets utlåtande, att »skulle ändring i grunderna erfordras, torde förslag i ämnet kunna förväntas från Kungl. Maj:t», men att en ändring är nödvändig, är ju redan alldeles klart ådagalagt. Det

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)
är därför att hoppas, att Kungl. Maj:t med det snaraste kommer med förslag i frågan.

Herr talman! För att i någon mån kunna få fram den synpunkten att ur 3-miljonersfonden även böra få tagas medel till förstärkning av pensioner till förtidspensionerade gruvarbetare, ber jag att få föreslå följande tillägg till utskottsutlåtandet i vad det rör motionerna.

I det stycke, som börjar med orden »I väckta motioner», tillfogas efter den mening, som slutar med orden »icke nu påkallas.», följande ord: »Skulle ändring i grunderna erfordras på grund av de i motionerna I: 258 och II: 366 påpekade förhållandena och för tillgodosende av de i samma motioner framförda synpunkterna, att fondmedlen även böra kunna tagas i bruk till förstärkning av pension till förtidspensionerade gruvarbetare, torde förslag där- om kunna förväntas från Kungl. Maj:t.»

Herr talman! Med det av mig sålunda föreslagna tillägget ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill med anledning av herr Gavelins anförande bara lämna ett par upplysningar, som kanske kunna vara av ett visst intresse.

Denna fond på 3 miljoner kronor, som bildades 1938, skulle ju användas till åtgärder, som ligga litet vid sidan om den normala arbetslöshetspolitiken. Det kunde inte gärna vara någon mening i att skaffa en särskild fond för finansiering av normala arbetslöshetsåtgärder; medel till sådana tar man ju ut skattevägen. Dessa 3 miljoner äro ju också, om det blir fråga om en verklig kris, en ganska liten summa. Man bör därför se till att använda fonden på ett så klokt sätt som överhuvud taget är möjligt.

När LKAB förra hösten signalerade, att bolaget hade för avsikt att minska driften, vilket skulle medföra korttidsarbetslöshet, så låg det ganska nära till hands både för kommunerna och för de anställda själva att tänka sig, att det var en sådan där extraordinär situation, då fondens medel skulle kunna tillgripas. Uppriktigt sagt tänkte vi nog både i finansdepartementet och socialdepartementet till en början detsamma, men en närmare undersökning av ärendet visade, att det fanns ett mycket bättre sätt att klara saken än att använda fondens medel. Jag vill att kammarens ledamöter skola förstå, att hade vi kommit till den uppfattningen, att vi borde använda fondens medel, hade inte den omständigheten att fondens nuvarande bestämmelser äro i hög grad restriktiva hindrat oss, ty riksdagen var ju samlad, och vi hade då självfallet gått till riksdagen och fått dispens. Men nu gjorde vi inte det, ty vi kommo på att man i stället kunde begagna sig av arbetslöshetsförsäkringen. Genom ett så enkelt trick som att man sammanförde arbetslöshetsperioderna till sammanhängande enheter, blev det nämligen möjligt att uppfylla arbetslöshetsförsäkringens bestämmelser för bidrag, och det är självklart mycket bättre både för de anställda och ur andra synpunkter att man kunde lösa problemet på detta sätt.

Det är samma sak som kanske gör att vi inte äro riktigt säkra på, hur man skall förfara i fråga om förtidspensioneringen. Det är mycket möjligt att herr Gavelin har rätt i att det är lämpligt att använda fondens medel till en förstärkning av de små pensioner, som utgå — den saken vill jag inte taga ställning till för närvarande. Men jag vill erinra om att i sådana här frågor ha vi ofta fått gå till speciallösningar när det gällt statens företag. Det var t. ex. fallet när det gällde pensioneringen av arbetarna vid Salsåker, när detta sågverk skulle nedläggas. Det är mycket möjligt att man, när frågan om en förtidspensionering av dessa arbetare vid LKAB blir aktuell, resonerar som

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)

så att man väl inte kan använda dessa fattiga tre miljoner kronor, som finnas i fonden, för en åtgärd, som vi äro skyldiga att vidtaga och som vi vidtagit vid andra företag med anlitande av medel, som tagits ut skattevägen.

Jag tror sålunda att det inte ännu med säkerhet kan sägas, om det är rimligt och riktigt att använda 3-miljonersfondens medel i en sådan situation, som herr Gavelin här talat om. Men det är klart att vi inom socialdepartementet med stor uppmärksamhet följa de olika projekt, som komma fram. Jag har bara velat fästa uppmärksamheten på att vi, när det gäller att komma till rätta med de speciella arbetsförhållandena uppe i malmkommunerna, valt de vägar, som vi trott vara de mest framkomliga, och jag koppas att kammarens ledamöter förstå, att den omständigheten, att vi hittills inte använt fondens medel, icke beror på någon överdriven respekt för formaliteter, utan helt enkelt därpå att vi trott den lösning, som vi gått in för, vara den mest ändamålsenliga.

Herr **Gavelin** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Vad som är viktigt här är hur man skall bedöma frågan när det gäller en stark arbetsinskränkning, men jag utgår ifrån, och det ha vi alla där uppe gjort, att det inte är tänkbart att vi någon gång åter skulle få mindre antal arbetsskift än fem i veckan. Även om det skulle inträffa en stark kris genom att exportmöjligheterna kraftigt minskas, måste förhållandena ordnas på annat sätt än som skett tidigare.

Det är, efter vad jag kan förstå, regeringens uppfattning, att man då skulle kunna sätta i gång med en hel del kommunala arbeten, och det är väl det riktigaste, ty 3-miljonersfondens medel måste vara av ringa betydelse, sett ur den storleksordning som krisen kan få däruppe. Vi ha mycket bestämt haft den uppfattningen, att denna fond bäst kan vara arbetarna till nytta, om man begagnar den för att ge bidrag till en förtidspensionering, som gör det möjligt att undvika arbetsinskränkningar.

Det är riktigt, som statsrådet här säger, att arbetarna nu få ersättning från arbetslöshetskassan. Men denna ersättning motsvarar inte på långa vägar den minskning av inkomsterna med en sjättedel, som skett på grund av 5-dagarsveckan. För övrigt går det också bort en del dagar, för vilka arbetarna inte kunna få ersättning från arbetslöshetskassan.

Vidare anförde:

Herr **Holmberg**: Herr talman! Liksom herr Gavelin är jag förvånad över att finna våra motioner om bidrag ur 3-miljonersfonden avstyrkta av utskottet med hänvisning till det lån för gråbergsbrytning, som föreslås. Man kan ju möjligen hävda, att dessa två frågor höra samman, när det gäller att just nu bereda sysselsättning och försörjning åt gruvarbetarna, d. v. s. i den situation som inträtt genom malmskeppningarnas upphörande förra hösten. Men det är icke första gången och det lär väl icke heller, om nuvarande förhållanden komma att bestå, bliva den sista, som bolaget företager driftsinskränkningar. Så har tidigare skett av olika anledningar. Vi ha därför i vår motion, liksom efter vad jag förmodar herr Gavelin gjort, syftat längre än till den just nu aktuella situationen. Vi ha föreslagit ändring av bestämmelserna så att fondmedlen även i framtiden skola kunna användas på det sätt vi ansett riktigt. Anlägger man utskottets betraktelsesätt, kan ju för övrigt ytterligare ett liknande skäl anföras. Som statsrådet Erlander även påpekat, ha gruvarbetarna, sedan vår motion inlämnats, beretts möjlighet att erhålla bidrag från arbetslöshetskassa åtminstone för en del av den tid, under vilken de måste avstå från arbete. Dessa bidrag äro ju, som herr Gavelin redan framhållit, å andra sidan så små, att de icke ge full kom-

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)
 pensation för förlorad arbetsförtjänst. För övrigt är detta en tillfällig anordning, som möjliggjorts genom att man bortsett från de kvalificeringsbestämmelser, som gälla för understöd från arbetslöshetskassa. Oavsett det förslag, som nu föreligger om att låna bolaget pengar till gråbergsbrytning, och oavsett att gruvarbetarna nu få understöd från arbetslöshetskassa, finns det därför enligt min mening skäl att ompröva direktiven för fondens användning.

Eftersom vår motion behandlats i samband med förslaget om lån till LKAB, kan jag icke underlåta att påpeka, att bolaget fört en fullständigt ansvarslös politik, som nu nödvändiggjort ett statsingripande till undvikande av fullständig katastrof för de hos bolaget anställda gruvarbetarna. Det har ju i så många fall talats om att man under de sista åren skaffat sig så mycken erfarenhet och vidtagit så många förebyggande åtgärder, att vi icke skulle behöva råka i sådana situationer som den vilken nu uppstått. Även de privata företagen påstods ha skaffat sig sådana insikter och vidtagit förebyggande åtgärder. Statens skattepolitik, dess ekonomiska politik överhuvud taget och den vittgående avskrivningsrätt, bolaget haft, ansågs ju också ägnade att verka förebyggande. För kort tid sedan hade vi en stor debatt angående privata företags skötsel. Under debatten framhölls, att en ansvarslös skötsel av företagen borde kunna undvikas. Nu vänder sig ett av de rikaste företagen, besjälade av understödsgaranda, till staten så snart de första tecknen på en ekonomisk kris börjat skönjas. I detta fall kan det icke påstås att staten saknat nödig insyn beträffande företaget i fråga, Staten är hälftendelägare och har representanter i bolagets styrelse. Att det icke inom gruvindustrien saknas lämpliga reservarbeten, som kunna tillgripas, framgår däruv, att de pengar, som man nu vill låna av staten, skola användas till att sätta i gång en omfattande gråbergsbrytning. Visserligen kan icke bolaget omedelbart tillgodogöra sig vinsten av arbetena, men det är ju i alla fall arbeten, som förr eller senare måste vidtagas för att man skall kunna fortsätta exploateringen av malmfyndigheterna. Det är följaktligen arbeten, som en ansvarsmedveten företagsledning borde på förhand planerat. LKAB har icke heller saknat medel. I en motion, som behandlas vid nästa punkt å föredragningslistan, ha vi påvisat, att LKAB under den fyraårsperiod, som föregick de nu aktuella inskränkningarna, i nettovinst och royalty redovisat 385 miljoner kronor. Man borde väl icke ens behöva diskutera, huruvida möjlighet förefunnits att avstå en liten bråkdel av dessa väldiga vinster till de arbeten, som det nu är fråga om. I stället kommer som sagt det rika malmbolaget till staten och begär hjälp. Samma malmbolag som under decennierna haft förmånen att hösta in väldiga vinster genom exploatering av en utav landets viktigaste naturtillgångar.

Herr talman, vi komma att rösta för det förslag, som här framförts av herr Gavelin, eftersom detta förslag tillgodoser de önskemål, som uttalats i den motion, vi avlämnat. Därutöver vill jag emellertid påminna om några önskemål, som tidigare framförts dels av Norrbottens läns landsting, dels av länsstyrelsen i Norrbottens län, dels av Luleå stad och dels, om jag icke minns orätt, av en del andra kommunala ledningar i Norrbotten. I Norrbotten beröres ett mycket stort antal kommuner av förändringar i malmdriften. Först och främst gäller detta naturligtvis Luleå stad, varifrån malmen utskeppas. Även landstingets ekonomi påverkas givetvis av fluktuationer i malmkonjunkturerna. När tremiljonersfonden tillkom, framhölls därför av Norrbottens läns landsting, Luleå stad och länsstyrelsen i Norrbottens län önskvärdheten av att landstinget och staden erhöle understöd av fondens medel. Med nuvarande bestämmelser äro emellertid möjligheterna till erhållande av dylika understöd minimala. Om vi bifalla herr Gavelins förslag, bör därför vid omprövning av direktiven tillses, att landstinget och Luleå stad, eventuellt även andra kommuner beredas möjlighet att erhålla understöd av ifrågavarande fondmedel.

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till det förslag, som framstälts av herr Gavelin.

Herr **Hall**: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att yrka bifall till utskottets hemställan. Första kammaren har ju redan bifallit detta förslag, och resultatet i själva sakfrågan torde bli detsamma, vilket beslut andra kammaren än kommer att fatta beträffande motiveringen. Det av herr Gavelin förordade regeringsförslaget innehåller ju i motiveringen en hemställan till Kungl. Maj:t att taga under övervägande, om tremiljonersfonden kan användas för möjliggörande av en förstärkning av pensionerna. Det är ju alldeles säkert, att även den sidan av saken kommer att prövas redan på grund av vad utskottet skrivit i sin motivering, vilken lämnar alla möjligheter öppna för Kungl. Maj:t vid prövning av de åtgärder, som här kunna företagas. Skulle emellertid andra kammaren bifalla herr Gavelins förslag, skulle detta i det läge, vari frågan kommit genom första kammarens beslut, innebära, att motiveringen skulle falla bort. Det är ju möjligt, att detta icke vore någon större olycka, eftersom Kungl. Maj:t väl ändå har full frihet att för riksdagen framlägga förslag, men man brukar ju anse det önskvärt att tillkännagiva sin uppfattning, och det vore utan tvivel beklagligt, om man i det läge saken nu kommit i skulle bifalla detta ändringsförslag.

Det kanske är onödigt att gå in på vad herr Holmberg här sagt om bolagets allmänna politik, och jag skall icke heller göra det. Vid bedömande av frågan om ett lån på 7,5 miljoner kronor, hur lånet skall förräntas, amorteras och bokföras, måste man taga hänsyn till de inlösningsbestämmelser, som finnas i malmavtalet. Det är ju också en av de väsentligaste olägenheterna med detta hälftendelägarskap, att man måste vidtaga särskilda arrangemang för varje gång staten och bolaget på någon punkt skola samverka, när det gäller finansiering av åtgärder av detta slag. Det är ett spørsmål, som egentligen hör hemma under följande punkt på föredragningslistan, och jag skall icke här gå närmare in på denna fråga. De angrepp, som bolagets enskilda intressenter blivit utsatta för i detta sammanhang, få de väl själva söka värja sig mot. Jag tror, att riksdagen i det läge, saken nu kommit i, gör både staten och gruvarbetarna den bästa tjänsten, om riksdagen bifaller det av statsutskottet tillstyrkta förslaget, och jag ber att få yrka bifall till detta förslag.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag ville bara i anledning av vad statsrådet Erlander yttrade om att man ordnat saken så att gruvarbetarna från arbetslöshetskassa erhålla viss kompensation för den förlorade sjätte arbetsdagen erinra om att detta endast gäller en del av gruvarbetarna. Det är ett icke ringa antal gruvarbetare, som av den ena eller andra anledningen icke äro organiserade eller tillhöra en organisation, som står utanför landsorganisationen. Dessa gruvarbetare erhålla icke något bidrag från arbetslöshetskassa. Det är därför icke helt riktigt att säga, att frågan kan betraktas som på ett tillfredsställande sätt löst genom detta arrangemang. Däremot kan jag hålla med statsrådet Erlander om att för dem, som komma i åtnjutande av bidrag från arbetslöshetskassa, är det ett stort framsteg som gjorts, men den inkomstminskning, som inskränkningen av gruvdriften medför, är ändå ganska kännbar. De yngre gruvarbetarna, d. v. s. nästan hela den vapenföra befolkningen i Norrbotten, ha under dessa krigsår varit inkallade under exceptionellt lång tid, och de befinna sig i en mycket svår situation. Jag har själv vid besök där uppe kunnat konstatera, att arbetarna, sedan de betalt de skatter, vilka förfallit till betalning under de år arbetarna på grund av inkallelser blivit efter med skatten, icke fått mycket över och att de knappast äro i stånd att

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)
tillgodose sina viktigaste behov. Situationen är mycket allvarlig även för många av de gruvarbetare i Norrbotten, som erhålla bidrag från arbetslöshetskassa. För dem, som icke erhålla sådant bidrag, är situationen givetvis ännu allvarligare. Med det sagda har jag velat framhålla, att regeringen, även om riksdagen icke skulle gå på den linje, som föreslagits i motionen, ej bör slå sig till ro. Ur statsmakternas synpunkt kan det icke vara tillfredsställande, om man genomför en lösning, som gynnar bara en del av arbetarkåren men ställer övriga arbetare i en mycket ofördelaktig ställning.

Herr Gavelin framförde också tanken att man skulle göra det möjligt för äldre gruvarbetare att avgå ur tjänsten redan vid 55 års ålder för att bereda sysselsättning åt övriga gruvarbetare. Jag tror, att en sådan linje kan vara att rekommendera i vissa fall, men jag tror, att dessa fall äro ganska få. Om man skulle uppställa som generell regel att gruvarbetarna skola avgå ur tjänst vid 55 års ålder, skulle detta väcka mycket missnöje bland gruvarbetarna i Norrbotten. Det är klart, att det, som herr Gavelin framhöll, finns gruvarbetare, som vid 55 års ålder äro sjuka eller uttjänta och för vilka det skulle innebära en välsignelse att vid denna ålder få avgå med en förstärkt pension. Men å andra sidan så vet man ju, att trots att klimatet är hårt och trots att det på många sätt är vidrigt att leva där uppe, är det många gruvarbetare, som i den åldern ännu befinna sig i sin fulla kraft och som icke skulle känna sig benägna att taga steget ut ur produktionsprocessen, ty detta skulle innebära en väsentlig försämring av deras existensvillkor.

Min partikamrat herr Holmberg har redan förklarat, att han kommer att för sin del rösta på det förslag, som framställts av herr Gavelin, och det finns ingen anledning för mig att rösta på annat sätt, eftersom detta förslag i det väsentliga överensstämmer med de önskemål, vi framfört i vår motion, och eftersom en förändring till det bättre har skett genom det tillmötesgående regeringen visat gruvarbetarna. Jag har emellertid med detta velat rikta en uppmaning till regeringen att även titta på den sidan av saken, som jag här berört, och försöka finna en lösning även härvidlag.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag vill med anledning av vad herr Hagberg nyss anfört bara fästa hans uppmärksamhet på att hur man än bär sig åt så ställer man grupper av gruvarbetare utanför. När regeringen gått den väg, regeringen valt, via arbetslöshetsförsäkringen, ha de arbetare blivit ställda utanför, som icke försäkrat sig, men i princip står det ju öppet för alla att försäkra sig, och de, som icke försäkrat sig, ha väl mer eller mindre gjort det med berätt mod och med insikt om att de vid en arbetslöshetskris måste räkna med att ha andra resurser till sitt förfogande. Om man anlitat utvägen att lämna hjälp av fondmedel, hade allenast de arbetare, som varit anställda vid Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag, blivit hjälpta, men arbetarna vid Frejabolagets gruva, som är belägen i omedelbar närhet av Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolags gruvor, hade ställts utanför och hade icke fått någon fördel av ifrågakommande stödaktion. Arbetarna vid de mellansvenska gruvorna, det gäller åtskilliga tusen man, ha nu genom att regeringen valt den linje, den valt, erhållit ekonomiskt stöd. Under sådana omständigheter tror jag, trots att jag medger, att de synpunkter, herr Hagberg framhöll, måste anses förtjänta av beaktande, att det ur de anställdas synpunkt varit rätta sättet att hjälpa arbetarna via arbetslöshetsförsäkringen.

Jag vill ännu en gång betona, att jag icke förnekar, att skäl kunna tala för att man beträffande förtidspensionering kommer till samma resultat, som herr Hagberg, men jag vill icke hava bundit mig. Det kan hända att andra hjälpformer visa sig lämpligare. Hur än beslutet i dag kommer att utfalla, tror jag

Lån till Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag m. m. (Forts.)

den regering, som för tillfället sitter, kommer att följa denna fråga med all den uppmärksamhet, som man kan begära.

Herr Gavelin: Herr talman! Efter de upplysningar utskottets talesman nyss lämnat kunde det måhända förefalla naturligt att jag skulle återkalla mitt förslag men, när jag närmare tittar på den del av utskottets motivering, som berör dessa motioner, kan jag faktiskt icke finna, att det skulle vara någon större förlust, om motiveringen ströks helt och hållet. I motiveringen sägs nämligen ingenting annat än att regeringen har möjlighet att, om den så önskar, återkomma med förslag i ämnet. Jag tar fasta på vad statsrådet Erlander sade, nämligen att regeringen i en framtid kommer att ta frågan under övervägande. Jag kommer därför, herr talman, att vidhålla mitt yrkande.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Med anledning av statsrådet Erlanders anförande vill jag erinra om, att malmfonden tillkommit enbart för arbetarna vid de lappländska gruvorna. Motiveringen för dess tillkomst var dels hänsynen till att malmexporten är alldeles särskilt känslig för störningar i konjunkturerna och dels det förhållandet, vilket kanske icke utsades så direkt men som jag fattade så, att det härvidlag gällde ett företag, som delvis var i statens besittning och gentemot vars arbetare staten därför kunde anses ha vissa åtminstone moraliska skyldigheter.

Jag vill naturligtvis inte bestrida, att inte även andra grupper av gruvarbetare skulle kunna få hjälp på detta sätt, men vad jag däremot bestrider är att denna malmfond icke skulle kunna användas för att understödja just den grupp av gruvarbetare för vilken den tillskapats. Detta gäller alldeles oberoende av att det finns andra gruvarbetare här i landet, som äro i behov av stöd från statens sida.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som under överläggningen yrkats av herr Gavelin; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gavelin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 175, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i avseende å motiveringen, som under överläggningen yrkats av herr Gavelin.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 12.

Herr statsrådet *Wigfors*s avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 332, angående transport av vissa utländska medborgare genom Sverige.

Denna proposition bordlades.

§ 13.

Inlösen av
Trafikaktie-
bolaget
Grängesberg—
Oxelösunds
aktier i
Luossa-
vaara—Kiirunavaara
aktiebolag.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 247 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för den 9 mars 1945, föreslagit, att riksdagen måtte förklara sig lämna utan erinran, att tillsägelse om inlösen av de TGO tillhöriga aktierna i LKAB per den 30 september 1947 enligt bestämmelserna i gällande malmavtal icke skedde från statens sida.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Hage m. fl.*, (I: 165) och den andra inom andra kammaren av herr *Lövgren m. fl.* (II: 267);

dels och två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *S. Linderot* (I: 351) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg* i Luleå *m. fl.* (II: 548), i vilka hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsamt utredning och förslag om överförande i statlig besittning och på skäliga villkor av de i privat eller halvprivat besittning varande viktigare mineraltillgångarna».

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte förklara sig lämna utan erinran, att tillsägelse om inlösen av de TGO tillhöriga aktierna i LKAB per den 30 september 1947 enligt bestämmelserna i gällande malmavtal icke skedde från statens sida;

b) att motionerna I: 165 och II: 267 ej måtte av riksdagen bifallas;

c) att motionerna I: 351 och II: 548 ej måtte av riksdagen bifallas.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Regeringen har i denna fråga föreslagit, att staten icke skall använda sig av sin avtalsenliga rätt att inlösa eller uppsäga till inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag. Regeringens motivering härför är, att det skulle kosta omkring 400 miljoner kronor, ett belopp vars förräntning och amortering skulle dra en årlig kostnad av 20 miljoner kronor eller praktiskt taget hela den vinst, som kan erhållas från dessa gruvor under en vanlig högkonjunktur.

Jag har i en motion anslutit mig till regeringens ståndpunkt av samma skäl, som regeringen här anför, nämligen att det skulle vara ekonomiskt orimligt att nu genomföra en inlösen på de villkor, som för närvarande gälla. Där emot är jag naturligtvis mycket intresserad av, att dessa gruvor så snart som möjligt överföras i statens besittning. 1938 framförde jag i riksdagen förslag om, att statsmakterna skulle utnyttja den möjlighet som då förelåg att genomföra ett förstatligande. Jag erinrade om, att detta då skulle kosta ungefär 140 miljoner kronor. Enligt min mening förelägo också de juridiska förutsättningarna att då överföra gruvorna helt i statens besittning. Som bekant föredrogo riksdag och regering en annan väg. Man förlängde avtalet med TGO, och man gav därtill bolaget möjlighet att icke obetydligt öka malmbrytningen. Denna möjlighet har nu icke helt kunnat utnyttjas, men i den mån den kunnat utnyttjas ha konsekvenserna blivit de jag redan 1938 påpekade skulle följa, nämligen en ökad genomsnittsinkomst per ton malm. Då inlösningskostnaderna skola fixeras efter genomsnittsvinsten per ton malm måste ju resultatet bli det som vi alla känna, nämligen denna väldiga ökning av inlösenpriset. Sedan 1937 ha dessa gruvor givit en ren nettovinst och royalty, såsom min partikamrat Holm-

*Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara
—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)*

berg påpekade vid behandlingen av föregående ärende, på icke mindre än 385 miljoner kronor. Läggs här till avsättningar till skatter på nära 20 miljoner, finner man att bolaget haft en oerhörd profit under de år som förgått sedan staten sist hade chansen att göra sig till ensamägare av gruvorna. Det kan tilläggas, att under denna tid också en väldig förmögenhetsökning ägt rum för detta bolag. Detta innebär att dess faktiska vinst varit åtskilligt större än som framgår av de angivna siffrorna. 1938 hade det varit en stor fördel för staten att kunna överföra gruvorna i statlig besittning, i dag är det icke en fördel. I dag skulle det tvärtom innebära en ekonomiskt dålig affär för staten att utnyttja malmavtalets möjligheter i berörda avseende. Jag tänker härvidlag naturligtvis också på det förhållandet, att om man nu skulle betala detta väldiga pris för gruvorna och därigenom praktiskt taget tvingas att undvara den kommande vinsten för amortering och förräntning av inlösesumman skulle detta väsentligen försvåra för gruvarbetarna att förbättra sin levnadsstandard eller åtminstone att försvara densamma. Alltså är jag på denna grund enig med regeringen om att man nu icke bör utnyttja möjligheten att överföra gruvorna i statlig besittning. Men det betyder ju icke, att man skall ge upp tanken på att gruvorna skola göras till statlig egendom. Icke heller synes finansministern vara av den mening, att man därför att det icke nu lämpar sig att på de i malmavtalet fixerade grunderna överföra gruvorna till staten skulle avstå från strävandena att på andra vägar överföra gruvorna i statlig besittning. Vilka möjligheter som regeringen därvidlag tänkt sig om och när ett sådant överförande skulle ske, därom lämnas inga anvisningar i regeringens proposition. Utskottet, som i princip också ansluter sig till tanken på ett överförande förr eller senare bör ske, har icke heller något medel att rekommendera för att åstadkomma en snar övergång i statens besittning av gruvorna. Det är klart att det finns möjligheter i det avseendet, exempelvis exporttullar på järnmalmen och höjning av frakterna. På dessa och andra dylika vägar kan man pressa bolaget till de nödiga eftergifterna, en press, som vi kunna motivera med att staten blivit den lidande genom det sätt, varpå denna fråga har behandlats tidigare. Jag har emellertid ansett att man borde göra något mera än bara ge uttryck åt detta allmänna önskemål, att saken skall fullföljas, och jag har därför i en motion föreslagit, att riksdagen skulle hemställa hos Kungl. Maj:t om skyndsamt utredning och förslag »om överförande i statlig besittning och på skäligen villkor av de i privat eller halvprivat besittning varande viktigare mineraltillgångarna». Jag har i fråga om LKAB i motionen uttryckt den mening, att inlösesumman icke bör fixeras till ett högre belopp än 140 miljoner kronor, alltså det belopp som staten hade kunnat överta gruvorna för år 1938. Detta förslag ansluter sig ju också i fråga om beloppet till den summa, som Hjalmar Branting vid riksdagsbehandlingen av 1907 års malmavtal gick med på. Visserligen ansåg han, att det var ett oskäligt pris, men han gick med på det som en kompromiss därför att han ansåg, att det var det lägsta möjliga belopp, som var parlamentariskt möjligt att åstadkomma för gruvornas överföring i statens besittning. Han räknade då med att gruvorna skulle överföras till staten redan 1932, och han uttryckte den förhoppningen, att när frågan komme att aktualiseras skulle det till hårdare händer än de, som då handlade malmavtalet, för att föra frågan i land. Denna summa, 140 miljoner kronor, ansluter sig alltså ganska nära till den ståndpunkt, som då förfäktades av Branting och andra i fråga om gruvornas överförande helt och hållet i statens besittning.

Jag tror att när nu denna fråga måste skjutas på framtiden man dock icke — vilket också synes vara finansministerns uppfattning — skall ställa frågan

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

om gruvornas förstatligande på en oviss framtid. Det är emellertid motiverat att man mera konkret hade uttalat sig om hur man skall kunna gå tillväga och när ungefär man skulle kunna räkna med att genomföra en sådan här operation. Det är klart att lapplandsgruvorna äro de viktigaste mineraltillgångarna i landet. Ett överförande av dessa gruvor i statlig besittning innebär ju att de väsentligaste mineraltillgångarna i vårt land komma i statens besittning. Jag kan emellertid icke se något skäl varför mineraltillgångar av betydelse i andra delar av landet i fortsättningen skola få vara kvar i privat besittning och exploateras av enskilda. Jag måste nämligen betrakta mineraltillgångarna som en nationaltillgång, och jag finner det orimligt att sådana tillgångar skola kunna exploateras och ge profiter åt ett litet fåtal människor. På grund härav har jag föreslagit den förut omnämnda utredningen och att det förslag, som därvid kan komma att utarbetas, skulle ta med samtliga de viktigare mineraltillgångar, som borde överföras i statlig besittning på vissa rimliga och vettiga ekonomiska villkor. Nu har ju statsutskottet icke velat biträda detta förslag. Det lyfter egentligen bort hela frågan och menar, att det är orimligt att på detta sätt utvidga problemet med LKAB på sätt som skett i motionen. Just därför att frågan om LKAB berör ett framtidsspörsmål, som icke får skjutas på en oviss framtid, och därför att det härvidlag är fråga om de väsentligaste mineraltillgångarna i landet anser jag emellertid det vara motiverat att i detta sammanhang ställa upp hela frågan. Jag tycker att man skulle göra saken som sådan och dess lösning en tjänst, om man nu ginge in för en sådan lösning. Jag förutsätter, att majoriteten i den svenska riksdagen visar den viljan, om den bifaller motionen.

Herr talman! Jag vill med det anförda alltså nöja mig med att yrka bifall till de av min partikamrat Linderot i första kammaren och mig väckta motionerna, resp. I: 351 och II: 548.

Herr Lövgren: Herr talman! Jag väckte vid riksdagens början en motion med yrkande, att staten nu skulle använda sin inlösningsrätt och före utgåen av den 30 september 1945 ge TGO tillsägelse om, att staten ville inlösa dess hälft i aktierna i LKAB. När jag väckte motionen fanns det inga siffror på vad detta skulle komma att kosta. I propositionen till 1927 års riksdag räknade man med ett högsta inlösningsbelopp av 214 miljoner kronor. Det fanns också en annan beräkning av herrar Borgqvist och Waller, som stannade vid 187 miljoner kronor. Jag var nog på det klara med att konjunkturerna under den närmaste tioårsperioden varit sådana att inlösningsbeloppet skulle komma att ligga högre än det 1927 beräknade eller 214 miljoner, men jag kunde ändå knappast tro, att det skulle uppgå till ett så högt belopp som sedan visat sig vara fallet, nämligen 400 miljoner kronor eller däromkring. Det är klart att även jag betraktar 400 miljoner som ett allt för högt inlösningsbelopp, och jag ämnar därför icke ställa något yrkande om bifall till motionen utan finner med sorg i hjärtat att jag är tvungen att ansluta mig till propositionens och statsutskottets linje.

Herr talman! I anledning av det som herr Hagberg i Luleå nyss sade skulle jag vilja försöka att klara upp en punkt i debatten om statens förhållande till LKAB. Jag försäkrar, att jag är minst lika intresserad som herr Hagberg i Luleå av ett överförande av denna nationaltillgång i statens ägo. Det var jag också 1938 och även 1927. Man kan icke bortresonera det faktiska förhållandet, men det gör herr Hagberg när han säger, att enligt hans mening fanns det 1938 en juridisk rätt för staten att begära inlösen, och han hänvisar då till 26 § i malmavtalet, där staten har betingat sig en extraordi-

*Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara
—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)*

när inlösningsrätt, som bereder staten en under vissa omständigheter värdefull möjlighet att tidigare än eljest förvärva TGO:s andel i gruvorna. Men han förbiser det uttalande till statsrådsprotokollet, som fanns i 1927 års proposition och som jag nu vill inläsa till riksdagens protokoll, vilket uttalande anknäper till § 26 i avtalet och har följande lydelse:

»Denna särskilda inlösningsrätt är i främsta rummet avsedd att utgöra en garanti mot obehörigt utländskt inflytande å bolagets skötsel. Den erbjuder emellertid även i övrigt ett skydd för statens intressen, särskilt för den händelse statens medkontrahenter skulle på viktiga punkter försumma att fullgöra sina åtagna förbindelser. Till säkerhet för att staten icke skall begagna sig av denna särskilda inlösningsrätt annat än då för staten viktiga intressen stå på spel har lösesumman blivit fastställd efter sådana grunder, att den kommer att uppgå till betydligt högre belopp än vad staten har att erlagga i händelse av inlösen i vanlig ordning. Från stamaktieägarnas sida har emellertid framhållits att det trots de sålunda fastställda grunderna för lösesummans beräkning icke kan anses uteslutet, att en inlösen enligt § 26 skulle med hänsyn till rådande konjunkturläge visa sig så ekonomiskt fördelaktig för staten, att denna enbart av nämnda anledning funne sig böra påkalla tillämpning av paragrafens bestämmelser. Ehuru det knappast är tänkbart, att ett dylikt konjunkturläge skulle inträda, synes det likväl böra från statens sida uttalas, att ett utnyttjande av situationen på angivet sätt icke skulle stå i överensstämmelse med paragrafens syfte.»

Finns det nu någon som tror, att staten skulle ha kunnat begagna sin inlösningsrätt 1938, när här finnes en bestämd utfästelse att den icke skulle begagnas annat än under de förutsättningar, som här äro sagda? Staten har ju haft ledamöter med i LKAB:s styrelse hela tiden efter 1927. Dessa ledamöter ha, så vitt man vet, varit eniga om riktigheten av det som företagits av LKAB:s styrelse; de ha icke fört fram reservationer eller ställt andra yrkanden om den politik, som bolaget skulle föra. Mig förefaller det alltså vara fullkomligt klart, att någon juridisk förutsättning att inlösa TGO:s aktier i LKAB icke förelåg 1938, och jag hoppas att statsrådet Wigforss ville stryka under den uppfattningen, ty det vore önskvärt att någon gång få slut på den propaganda som gör gällande, att riksdagen försummat ett gott tillfälle att rätta till de felaktigheter, som begåtts i det förgångna.

Det är, herr talman, verkligen så, att felaktigheter och missgrepp begåtts i det förgångna. 1901 eller 1902 hade staten kunnat köpa dessa gruvor för 22 miljoner kronor. 1907 lade man fram en proposition, som ledde till bildandet utav detta hälftendelägarskap mellan staten och Grängesbergsbolaget. Då ville man ifrån åtskilliga håll här i riksdagen — framför allt var det herr Branting men även en del borgerliga gingo på den linjen — att det skulle fixeras ett högsta inlösningsbelopp på 150 miljoner kronor. Men den borgerliga majoriteten ville inte vara med om detta. En liknande situation uppstod ju faktiskt 1927, då den borgerliga majoriteten emot socialdemokraterna drev igenom det avtal, som nu gäller.

Det är vidare en sak, som jag inte kan komma ifrån, och det är, att staten inte blivit riktigt upplyst om vissa förhållanden i sammanhang med denna gruvdrift. Staten offrade en halv miljon kronor under åren 1914—23 på att undersöka tillgångarna i Kiirunavaara och även i Gällivare malmberg. Vid djupborrningarna kom man till det resultatet, att malmtillgångarna voro rikare än man tidigare antagit och att malmen var kvalitativt bättre än vad man tidigare vetat om. Kvantiteten A-malm var faktiskt sensationellt stor, när man kom ner under sjötunnels nivå i Kiirunavaara. Jag föreställer mig

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kürunavaara aktiebolag. (Forts.)

att det var just detta att man förbisåg denna omständighet från statsmakternas sida, som ledde till att avtalet 1927 fick det innehåll, som det har fått, sorgligt nog. Den omständigheten, att malmen, när man kom ner på lägre nivå, visade sig vara kvalitativt mycket bättre än den högre liggande malmen, har gjort att nettovinsten per ton stigit så starkt. Detta har i sin tur medfört att vi, i stället för att räkna med en inlösningssumma av 187 eller 214 miljoner kronor, nu få veta att det skulle kosta 400 miljoner kronor att inlösa TGO:s aktier. Det är att beklaga att det ligger till på det sättet, men så vitt jag kan se är det ingenting annat att göra än att följa utskottet i dag. Jag hoppas att det så småningom skall komma något lägligt tillfälle, när det blir möjligt att överföra denna tillgång helt och fullt i statens ägo. Utskottet säger här, att »även om avtalsmässig tillsägelse om statsinlösen icke nu sker torde dock i enlighet med vad departementschefen uttalat förtjäna undersökas, huruvida ej möjligheter föreligga till ett statsförvärv av TGO:s aktier i LKAB under avtalstiden». Ja, det är kanske en djärv optimism från min sida, men jag skulle faktiskt ha velat utsträcka detta uttalande till att gälla undersökning av möjligheterna till statsförvärv inte bara av TGO:s aktier i LKAB utan aktiemajoriteten i TGO. Det vore kanske värt en tanke från statsmakternas sida att lösa problemet på det sättet.

Häruti instämde herr *Gavelin*.

Herr *Hall*: Herr talman! Kammaren har observerat att utskottet skrivit så litet som möjligt kring denna sak, och det är med tanke på att det beslut, som i dag skall fattas, inte rimligen kan bli någonting annat än ett uppskov med det slutliga ställningstagandet.

Jag skall inte gå in på den kritik, som herr Hagberg i Luleå riktat mot statens politik beträffande malmbolaget. Den saga, som har berättats så många gånger om de försummade tillfällena 1938, finns det ingen anledning att nu efter herr Lövgrens anförande längre syssla med. Om det kommunistiska partiet skall fortsätta med detta sagoberättande, så bör det vända sig till ett något mera tacksamt auditorium än riksdagen. Innan jag lämnar den delen av frågan vill jag emellertid framhålla, att det råder högst delade meningar om det ersättningsbelopp, som skulle ha utgått, därest det överhuvud taget funnits en möjlighet att framtinga en inlösnings 1938. Herr Hagberg säger att det skulle ha kostat 140 miljoner kronor, och bolaget säger att det skulle ha kostat 345 miljoner kronor. Utskottet har ju icke i detta sammanhang haft någon anledning att kontrollera om någon utav dessa siffror är riktig, eftersom vi ju inte ha någon möjlighet att nu rätta till det som gjordes eller underläts 1938. Jag kan sålunda inte nu vare sig bekräfta eller dementera någon av dessa siffror. Det finns emellertid en annan uppgift i den kommunistiska motionen, som säger en del om den vederhäftighet man anser sig böra lägga i dagen, när man lämnar sifferuppgifter till riksdagen. Längst ner på första sidan i motionen står det, att »för TGO, som nedlagt 20 miljoner kronor i dessa anläggningar, blev uppgörelsen en lysande affär». Med detta avser man att framkalla den föreställningen, att 20 miljoner är bolagets kapitalinsats. Nu är kanske den frågan inte så förfärligt intressant att resonera om, ty inlösningsbestämmelserna grunda sig inte på kapitalinsatsen utan på den uppkomna vinsten. Men jag tror ändå att det är skäl att fråga herr Hagberg, om herr Hagberg inte har behov av att minnas att han själv under sitt första år 1933 var med här i kammaren och bevittnade ett beslut, enligt vilket staten satsade 30 miljoner kronor på villkor att Grängesbergsbolaget satsade lika mycket. Om nu den här siffran 20 miljoner är riktig, och det är den väl, så

*Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara
—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)*

borde herr Hagberg åtminstone veta att det kostat åtminstone 50 miljoner nu. Nu tjänar det inte någonting till att här gå igenom vilka övriga kapitalinsatser som gjorts. Bolaget påstår att det satsat sammanlagt 117 miljoner kronor, en siffra som jag inte kan garantera. Däremot kan jag garantera, att herr Hagberg lämnat en grovt oriktig uppgift i sin motion. — Det kan kanske räcka med dessa erinringar om insatsen från det hållet.

I allmänhet har detta förhållande mellan staten och Grängesbergsbolaget framkallat mycket skiftande uppfattningar då någon fråga har behandlats i riksdagen, som hört till dessa uppgörelser. Det har roat mig att taga reda på röstsiffrorna vid 1927 års riksdag. Då bifölls det nu gällande avtalet med 117 röster mot 100 i andra kammaren och med 82 röster mot 40 i första kammaren. Oenigheten var sålunda mycket stor. Egendomligt nog spelade den fråga, som nu i dag har en så dominerande betydelse, nämligen inlösningsbestämmelserna, icke någon dominerande roll i den debatt, som fördes 1927. Det var helt andra ting man då i främsta rummet riktade upmärksamheten på. Men om man nu vill se tillbaka på de 18 år som gått under denna avtalsperiod, så kanske det är riktigtast att uttrycka vad som hänt på det sättet, att fördelningen av bolagets avkastning under denna tid icke har varit särskilt oförmånlig för staten. Staten har nämligen fått ett större belopp än de enskilda intressenterna. Under denna tid har staten lyft 210,4 miljoner kronor och Grängesbergsbolaget 184,4 miljoner kronor. Vad som däremot visat sig vara mycket oförmånligt var de inlösningsbestämmelser, som funnos uti avtalsförslaget, och detta kanske bör säga oss att det, när det gäller avtal med så pass lång giltighetstid, är ytterst svårt att bedöma hur de komma att verka i slutet av avtalstiden. Det är nu klart, att man 1927 gjorde ett stort misstag genom att godtaga det då föreliggande avtalsförslaget. De som röstade för avslag visste, att detta icke skulle betyda ett avbrott i förhandlingarna, utan att det i stället skulle framtvingas ett nytt förslag. Om sedan detta förslag, med riksdagens dåvarande sammansättning, hade kunnat bli bättre än det nu gällande, det kan inte nu bedömas.

Summerar man intrycken av vad som inträffat får man kanske säga, att en stat bör aldrig, då den har möjlighet att handla annorlunda, avhända sig något till förmån för enskilda intressen då det gäller så betydande naturtillgångar, som det här är fråga om. Lärdomen av vad som inträffat har också gått igen i ett enhälligt statsutskottsutlåtande, där man säger att man nu »oberoende av skilda ekonomiska samhällsuppfattningar kunnat förorda deras överförande i samhällets ägo». Om man nu vill efterlysa vad som skall inträffa under den närmaste tiden, så tror jag i varje fall inte att det är lämpligt som herr Hagberg påkallar, att det skall ske offentligt. De enskilda intressenterna i detta fall ha ju förmånen att icke behöva överlägga offentligt. Det kan väl inte vara herr Hagbergs mening, att Kungl. Maj:t och riksdagen skall sköta hela denna förhandling offentligt? Han säger nu att det hade varit önskvärt, att man i propositionen och utskottsutlåtandet mera konkret kunde ha uttalat dels hur inlösningsen skall komma att ske och dels när den skall ske. Jag hoppas att ingen mer i denna kammare är så oklok, att han påkallar en sådan offentlig diskussion om det, som ändå med nödvändighet måste komma att göras på annat sätt. Riksdagen står ju ändå i den ömtåliga situationen när det gäller att avsluta avtal med enskilda, att en viss offentlighet måste ges åt det man gör, men det kan inte vara önskvärt att denna offentlighet tvingas fram på det förberedande stadiet. Det är ju också därför, som utskottet inte velat skriva mera än vad det gjort på denna punkt.

Herr talman! Jag skall inskränka mig till dessa erinringar och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Först några ord till den senaste talaren herr Hall med anledning av hans polemik mot mig. Det första som kan ha en viss betydelse är frågan hur mycket en inlösen 1938 skulle ha kostat. Grunderna för en sådan beräkning äro ju klart angivna i malmavtalet. När jag tidigare tog upp denna fråga i vår motion gjorde jag på grundval av dessa fixerade normer och med ett återgivande av bolagets bokslut över vinster en enkel division, som herr Hall och andra vid den tidpunkten mycket väl skulle ha kunnat kontrollera. Men det har inte varit någon som vid dessa tidigare tillfällen, när frågan verkligen mycket grundligt diskuterades, ifrågasatt att det sätt, varpå kostnaderna beräknats, skulle vara oriktigt. Det förpliktar inte till någonting att i dag komma och säga, att bolaget har menat att det skulle kosta 345 miljoner kr. Det är inte klargjort i vilket sammanhang bolaget skulle ha hävdat detta, och under sådana förhållanden kan jag inte betrakta herr Halls uttalande som särskilt auktoritativt.

Sedan hävdade herr Hall att jag skulle ha kommit med ovederhäftiga uppgifter när jag i motionen talar om att TGO vid det första malmavtalets uppgörande nedlagt ungefär 20 miljoner i dessa anläggningar. Vidare nämnde han ett anslag, som givits år 1933 i form av ett aktieinköp för 30 miljoner kr. mot villkor att Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund också skulle köpa aktier för 30 miljoner kr. Men, herr Hall, jag talar klart i min motion om vad det hade satts in för pengar då, när 1927 års malmavtal gjordes upp. Jag talade inte om vad som sattes in 1932 — det var inte 1933 utan 1932, innan både herr Hall och jag kommo till riksdagen — på grund av att man hade drivit företaget till konkursens brant. Så var det med den ovederhäftigheten. Jag skulle vilja tillägga, att det belopp man då satte in måste man från bolagets sida endast betrakta såsom ett slags återbetalande av profiter, som hade betalats ut i form av orimligt höga belopp, mycket utöver den summa bolaget hade möjlighet att bära.

Sedan påstår herr Hall att staten har erhållit 210 miljoner kr. medan de privata aktieägarna erhållit 184 miljoner kr. under den senaste 18-årsperioden, och att det varit gynnsammare än om staten skulle ha erhållit lika mycket i utdelning som de privata aktieägarna. Denna ojämnhet är ju ett resultat av de eftergifter av sina intressen som staten gjorde särskilt vid 1927 års malmavtal. Jag vill erinra om, att staten var hälftendelägare redan år 1907. Under de första 20 åren erhöll staten — jag kommer inte ihåg detaljsiffrorna, men proportionerna minns jag — 10 % i utdelning jämfört med vad de privata aktieägarna erhö. Slår man ut summan över hela tiden malmavtalet gällt, kommer man till det resultatet — siffrorna äro fortfarande ungefärliga — att medan staten erhållit låt mig säga 300 miljoner kr. så har det privata erhållit den dubbla summan eller kanske mer.

Herr Hall säger att man kan inte offentligt ange några riktlinjer för hur man tänker sig att eventuellt överföra gruvorna i statlig besittning. För min del begriper jag inte, varför man inte skulle kunna ange åtminstone någon huvudpunkt. Jag inbillar mig i varje fall inte själv, att det bara blir ett resultat av förhandlingar som föras ungefär såsom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter, ty jag tror inte att bolaget kommer att avstå från sina intressen utan att staten gör vissa påtryckningar. Och jag har angivit hur jag ansett att man skulle kunna gå till väga, då ju problemet nu inte är väsentligen ett juridiskt utan ett politiskt problem, då det bör bero av riksdagen, huruvida mineraltillgångarna skola överföras i statens besittning. Det måste anses vara möjligt för riksdagen i detta land att fatta beslut om att under de och de betingelserna skall den och den egendomen överföras i statlig besittning. Jag har

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kürunavaara aktiebolag. (Forts.)

alltså inte så mycket förståelse för den särskilda underhandlingsdiplomati, som herr Hall här uppställt som föredömlig i sitt inom parentes mycket ovederhäftiga anförande.

Vad herr Lövgren beträffar vill jag först göra en invändning. Han säger att kvalitetshöjningen på järnmalmen har gjort att inlösningskostnaderna blivit högre. Det är klart att det *kan* inverka, men det förhöll sig nog så som jag påpekade, när riksdagen 1938 behandlade regeringens förslag om en ökad brytningsrätt. Det förhåller sig nog så att det är den större brytningskvantiteten som är den avgörande orsaken till att inlösningskostnaderna ökat. Ty jag erinrar därom att med den apparat, som bolaget hade till sitt förfogande, skulle det med ganska obetydliga kostnadsökningar kunna bryta 11 miljoner ton lika lätt som det bryter 9 miljoner ton. Jag anförde också någon siffra som innebar ungefär det, att vid en sådan ökning som regeringen förutsatte i sitt förslag skulle genomsnittsvinsten per ton öka från 7 till 9 kronor eller från 9 till 11 kronor per ton. Enligt min uppfattning har herr Lövgren alltså där överskattat betydelsen av kvalitetsförbättringen av järnmalm, när han försöker besvara frågan varför inlösningskostnaderna blivit större.

Vidare gjorde herr Lövgren gällande att det 1938 inte förelåg juridiska förutsättningar för att överföra gruvorna i statens besittning. Jag har redan tidigare bemött detta argument, och jag skall i dag, eftersom man nu läst in till kammarens protokoll en passus i järnmalmsavtalet, vari det talas om förslag att inlösa gruvorna redan då, också läsa in till kammarens protokoll följande stycke ur den motion jag har väckt vid detta års riksdag:

»Beträffande de *juridiska förutsättningarna* för en inlösen då, vilka vore att skydda bolaget från obehörigt utländskt inflytande samt att bolaget inte fullgjort sina förpliktelser, framhölls att dessa förutsättningar måste anses föreligga. Bolaget hade som bekant 1931 ådragit sig en svävande skuld å omkring 60 miljoner kronor, tydligen utländskt kapital. Både 1932 och 1934 var bolaget konkursmässigt och räddades då av staten. På kort tid hade bolagets skuldbörda sprungit upp från 52 till 159 miljoner kronor omedelbart före krisen. 1929 hade bolaget utdelat, inklusive royalty, 51,4 procent. Samma år tömdes reservfonden! 1930 utdelade bolaget 34,2 procent, 1931 9 procent, men innan detta ännu ens kunnat fastställas hade statens representanter i bolaget meddelat statsmakterna att bolaget stod inför likvidationshot och blott kunde räddas genom särskilda åtgärder. Sammanlagt utdelade bolaget åren 1908—1931 412 miljoner kronor. Att bolaget efter sådana fantastiska vinster plötsligt ställdes inför likvidationshot vittnar om att bolaget inte skött sina förpliktelser.

Bolagets malmpolitik har under nödvändighetens tryck måst koordineras med Sveriges utrikespolitik. Landet borde inte tillåta, inför den skärpning av det utrikespolitiska läget som uppstod i slutet av trettioalet, att ett enskilt gruvbolag som TGO skulle helt självständigt avsluta ekonomiska uppgörelser med utlandet, som måste beröra landets allmänna politik. Detta utgjorde tillräckliga juridiska grunder för att staten 1937—1938 skulle ha kunnat begagna sin i paragraf 26 stadgade särskilda inlösningsrätt.»

Herr Lövgren har hemställt hos finansministern, att denne nu skall ge ett auktoritativt besked i denna fråga, som definitivt skulle göra slut på talet om att det förelåg förutsättningar — jag vill inte säga politiska förutsättningar, men juridiska — för att 1938 överföra gruvorna i statlig besittning. Jag vet inte hur herr Wigforss kommer att göra, men jag antar att han, såsom den som var huvudansvarig för att man 1937—38 inte företog sig någonting, borde vara mycket tacksam över att kunna utnyttja denna möjlighet som herr Lövgren

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag. (Forts.)

grens vädjan har givit honom. Jag hade inte möjlighet att då få någon juridisk prövning av frågan, och jag tror inte heller att regeringen juridiskt prövat den. Jag har därför fortfarande den uppfattningen, att herr Wigforss då han underlät att genomföra vad jag tror att han innerst inne önskat — jag tror han delar min uppfattning att det är orimligt, att dessa mineraltillgångar skola kunna exploateras av enskilda och att han vid tillfället i fråga närmast såg frågan ur politisk synpunkt — utgick ifrån att det med riksdagens dåvarande politiska sammansättning inte fanns möjlighet att erhålla tillräckligt stöd för att genomföra en åtgärd i avsedd riktning.

Jag vill sluta med vad jag nyss sade till herr Hall, att ytterst gäller det här — naturligtvis numera beroende framför allt på vad riksdagens majoritet vill i dessa spörsmål — att denna fråga, som först framfördes vid sekelskiftet, nu fyrtiofem år senare skall kunna bringas till en så snar lösning som möjligt.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Efter det enhälliga statsutskottsutlåtandet hade jag inte trott att jag skulle behöva uppträda i kammaren. Det som har uppkallat mig är helt enkelt den vädjan herr Lövgren gjorde i fråga om tolkningen av avtalet och de möjligheter, som tidigare skulle ha ansetts föreligga för att ta upp frågan om inlösen.

Det är klart, som herr Hagberg i Luleå sade nu senast, att detta är en juridisk liksom en politisk fråga och att det alltså, även om juridisk möjlighet skulle ha förelegat, hade varit nödvändigt att överväga, huruvida det fanns någon politisk utsikt till framgång för ett förslag till riksdagen om inlösen. Efter det enhälliga uttalandet från statsutskottet i dag skulle jag nog dra den slutsatsen, att de politiska möjligheterna kanske inte hade varit uteslutna. Men jag delar herr Lövgrens uppfattning att avtalets bestämmelser och den motivering som lämnades äro av den natur, att det icke varit juridiskt möjligt att ta upp frågan. Jag har haft anledning att upprepade gånger studera detta avtal och den därtill knutna motiveringen, och jag kan bara som min personliga mening uttala, att jag inte i dessa bestämmelser kan finna tillräcklig anledning att ta upp frågan om en inlösen efter dessa extraordinära grunder.

Vad herr Hagberg anfört rörande företagets skötsel skulle möjligen ha kunnat äga någon vikt, om denna företagets skötsel bedrivits utan statens medverkan. Men när under hela denna tid den utdelningspolitik som drivits — låt mig säga den överdrivna utdelningspolitik — har drivits under samverkan mellan staten och de enskilda aktieägarna och när varje åtgärd som företagits av styrelsen har gjorts under gillande från statens sida, så har man inte från statens sida sedan kunnat komma och säga, att denna skötsel är sådan, att staten måste kräva en inlösen efter dessa extraordinära grunder. En sådan åtgärd tror jag säkerligen inte herr Hagberg, om han suttit i regeringen, skulle ha kunnat tillstyrka. Då hade man från regeringens sida genom statens representanter i styrelsen måst föra en annan politik rörande företagets skötsel. Man får komma ihåg att det är inte fråga om vad en regering och en riksdag skulle anse om det juridiskt riktiga, utan då man här kommer fram till olika meningar om avtalets tolkning, hade detta fått hänskjutas till någon form av skiljedom. Och jag är ganska övertygad om att med utgångspunkt från de uttalanden vi här hört upplästa, hade det varit praktiskt taget uteslutet att få någon annan dom än den, att en sådan inlösen vid det tillfället icke varit möjlig.

Då jag nu fått ordet skall jag sluta med att uttala min synnerligen stora tillfredsställelse med det yttrande, som enhälligt kommit från statsutskottet.

*Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara
—Kurunavaara aktiebolag. (Forts.)*

Det innebär nämligen att hela riksdagen åtminstone på en punkt, under dessa ständiga strider om statens ingripande och om faran för socialisering, och på en praktisk punkt där det gäller ett stort samhällsintresse, samlats om det enhälliga uttalandet, att det är önskvärt att denna naturtillgång så fort som möjligt lägges i statens hand. Jag tror det är ett resultat av denna dags behandling, som vi ha skäl att anteckna, och jag för min del kan bara uttala min tacksamhet.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag konstaterar först vad som framgår klart av finansministerns anförande, att man icke genomfört någon prövning med hänsyn till de juridiska förutsättningarna. Finansministern uttrycker som sin personliga mening, att dessa juridiska förutsättningar icke förelågo. Han anförde emellertid precis samma skäl som jag, nämligen att bolagets skötsel skulle kunna återopas, därest inte statens representanter hade varit medansvariga i denna skötsel, eller låt mig säga misskötsel.

Att en sådan förelåg framgår därav att bolaget under två år stod inför konkurshot vid två olika tillfällen. Men eftersom statens representanter gjort sig medansvariga i denna vanskötsel av företaget, anser herr Wigforss att man inte rimligen skulle kunna återopas detta såsom skäl för en inlösen. Jag är naturligtvis inte sakkunnig huruvida statens representanter ha varit solidariska med de övriga representanterna i styrelsen i fråga om denna tidigare utdelningspolitik. Jag har ansett detta ganska orimligt, och det var ju känt att tidigare hade de enskilda intressenterna majoritet i styrelsen — fortfarande ha de väl ordförande- eller direktörsposten i styrelsen — och hade säkrat åt sig ett mycket bestämmande inflytande; det är möjligt att det är mindre nu. Jag har utgått som alldeles självklart ifrån att statens representanter inte ha kunnat utan vidare godta detta vanstyre av detta lukrativa företag, och det är betingelsen som herr Wigforss här anser inte skulle kunna tänkas vara för handen. Det var återigen ytterst en fråga om juridisk prövning. Men därför att en intressent råkat ha representanter som misskött sig, är det väl inte säkert att han avstår från sina avtalsmässigt fastslagna rättigheter. Även sådana situationer kunna tänkas naturligtvis, men nog tror jag att om det hade varit en privat intressent så skulle han ändå ha försökt att bevaka sina intressen härvidlag.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag ber endast att få påpeka att herr Hagberg i Luleå måste ha hört mitt yttrande något ytligt. Vad jag yttrade var att *även om* herr Hagberg hade haft rätt i sina uttalanden rörande företagens tidigare skötsel, så hade detta inte kunnat återopas av staten eller dess representanter, eftersom statens representanter då hade varit medskyldiga i detta oriktiga sätt att sköta företaget. Jag uttalade mig inte på något sätt om det här verkliga varit en fråga om misskötsel och jag kunde så mycket mindre göra det, som jag i så fall under mer än de senaste tio åren skulle ha varit medskyldig i denna misskötsel, vilket jag inte vill erkänna.

Jag hoppas att herr Hagberg inte läser paragrafer och motiveringar med hänsyn till tolkningen på samma sätt som han tolkade detta mitt yttrande. Ett hypotetiskt yttrande bör man kunna förstå som sådant.

Inlösen av Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds aktier i Luossavaara—Kärrunavaara aktiebolag. (Forts.)

Vidare yttrades ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionerna I: 351 och II: 548; och biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 14.

Motion angående utredning om kontroll av agenturverksamheten.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av väckt motion angående utredning om kontroll av agenturverksamheten.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr Vigelsbo: Herr talman! När jag läste första delen av motiveringen i detta utskottsutlåtande fick jag det intrycket, att det skulle sluta med ett bifallsyrkande till föreliggande motion. Så blev emellertid inte fallet. Man avstyrker motionen och det är med anledning härav som jag skall be att få säga några ord.

Utskottet hade före behandlingen av motionen infordrat remissyttranden från olika håll. Man hade erhållit yttranden över motionen ifrån Kooperativa förbundet, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges köpmannaförbund och Handelsombudens fackförbund. Dessa remissyttranden ha gått i den riktningen att av de fyra har en avstyrkt, under det att tre på det livligaste tillstyrkt ett bifall till motionen, och första lagutskottet synes åtminstone i första delen av sin motivering nära nog övertygat om att något måste göras på detta område. När dessutom 75 procent av de remissyttrande organisationerna tillstyrkt motionen, hade man viss anledning förmoda att här skulle någonting bli gjort, men trots detta har ändå resultatet blivit synnerligen magert.

När man ser på de grundmotiv som varit avgörande för t. ex. Kooperativa förbundets remissyttrande finner man, att för det första känna vederbörande inte till saken, de veta inte i vilken omfattning agenturverksamhet förekommer och därför avstyrker man. Ett andra skäl föreligger också, som man funnit vara anledning att avstyrka motionen, och det är att man anser det ligkiltigt om man lagstiftar — agenterna komma i alla fall att bryta mot lagens bestämmelser! Om man sålunda granskar värdet av detta remissyttrande, som senare också kommit att ligga till grund för första lagutskottets slutgiltiga ställningstagande, måste man fråga sig, vilket värde det ligger i detta underlag. För det första känner man inte till frågan och därför är en lagstiftning överflödig, och för det andra är det ligkiltigt om man lagstiftar, därför att en lag kommer ändå att överträdas! Skulle man skapa endast sådana lagar, som man är på förhand medveten om icke komma att överträdas, då skulle ju vi kunna åka hem och sluta med lagstiftningsarbetet här. Ty jag är av den uppfattningen, och den torde väl delas av oss alla, att ingen lag tillkommit i detta land, om vilken man icke redan på förhand varit på det klara med att den sannolikt komme att i ett eller annat avseende överträdas.

I fråga om en sådan yrkesgrupp som fastighetsmäklarna har man ansett att det var svårt att lagstifta, och det är sannolikt svårt att lagstifta överhuvud taget i detta fall, det voro vi medvetna om också när vi skrevo motionen. Det var därför vi begärde en utredning av frågan i hela dess vidd. Nu säger man att man kan inte tillmötesgå motionärernas krav på en utredning, därför att vi inte kunnat anvisa några acceptabla linjer efter vilka frågan skulle kunna lösas. Det äro vi medvetna om men vi vilja alltjämt hoppas och tro, att det en gång i framtiden skall bli möjligt att åstadkomma en lösning. Till utskottsutlåtandet är fogad en ganska intressant redogörelse över denna frågas ut-

Motion angående utredning om kontroll av agenturverksamheten. (Forts.)
veckling i gången tid och hur det upprepade gånger gjorts ansträngningar från enskilda riksdagsledamöters sida att få en utredning och en reglering till stånd på området, men det har visat sig alldeles omöjligt. Man frågar sig: Varför är det så omöjligt att reglera detta område, då man tidigare efter vad jag kan förstå på ett synnerligen effektivt sätt kunnat reglera gårdfarihandeln? Varför har man kunnat ge länsstyrelserna möjlighet att utfärda tillstånd till gårdfarihandel? Detta var givetvis något som man ansåg borde regleras, och det är alldeles uppenbart att så också var fallet.

Nu ha dessa gårdfarihandlare i stället för att förut ha haft varorna med sig — kunderna, köparna på gårdarna som de besökte kunde se varan, innan de köpte den — skaffat sig en orderbok och upptråda som agenter och sälja varor, som kunden inte får se förrän han slutgiltigt har dem hemma — varvid han som regel kan konstatera att han blivit lurad. Handelsombudens fackförbund, den organisation som rekryteras av dessa handelsagenter och jag förutsätter av de lojala handelsombuden, har tillstyrkt en utredning och hemställer att få medverka i en sådan. Jag förutsätter även att det är ett intresse från den lojala handelsombudsmannakåren att försöka få en reglering till stånd på detta område, ty det är alldeles klart att i detta sammanhang får den lojale lida för den illojales förfaringssätt.

Utskottet skriver: »Enligt vad inom utskottet upplysts synes agenthandeln beträffande vissa varugrupper och i vissa delar av landet alltjämt fullgöra en viktig funktion i förmedlingen av varor mellan producenter och konsumenter.» Vi ha inte resonerat om den saken i motionen och vi ha inte ansett oss böra ta upp det resonemanget i dag. Vi ha aldrig berört frågan huruvida denna agenturverksamhet är nödvändig eller överflödig. Vi ha inte begärt att den skall avskaffas, utan vi ha begärt att den skall regleras och inordnas under samhällets kontroll. Någoting annat ha vi inte begärt.

Jag skall inte ställa något yrkande — första kammaren har ju redan avslagit motionen. Jag har emellertid, herr talman, i detta sammanhang velat framföra dessa synpunkter. Frågan har betydligt större räckvidd än vad åtminstone Kooperativa förbundet har ansett. Agenthandeln innebär i många fall en verklig mara för den svenska landsbygden och främst för dess minst bemedlade invånare.

Herr Lindahl: Herr talman! Som man här ifrån motionärernas sida fattat sig så pass kort och det inte heller har ställts något yrkande, skall jag inte ta kammarens tid i anspråk mer än några minuter. Jag känner mig emellertid skyldig att i någon mån försvara utskottets utlåtande, som vederbörande motionär ändå har kritiserat i olika avseenden.

Inom utskottet funnos inga delade meningar därom att en kritik emot det rådande agentsystemet kan vara berättigad. Men vi hade anledning säga att man inte kunde generalisera och låta denna kritik omfatta alla agenter. Vi ansågo att det utan tvekan fanns en hel del hederliga människor ibland dem, som utförde ett nyttigt arbete och som uppträdde korrekt mot allmänheten. Folk som representerar den del av näringslivet, som herr Vigelsbo tillhör, förklarade för sin del inom utskottet, att många av agenterna fyllde en god samhällelig uppgift genom att förmedla vissa varor mellan producenter och konsumenter. Utskottet kom emellertid till den bestämda uppfattningen, att efter de riktlinjer som motionärerna anvisat gick det inte att skapa en effektiv spärr för den oärliga agentverksamheten. Allesammans inom utskottet ha varit eniga, även den ledamot som i dag i utlåtandet uppträder som reservant, om att den väg motionärerna anvisa, att länsstyrelserna skulle skapa en sorts auktoriserade agenter, kunde man inte komma fram på. Man ansåg nämligen liksom

Motion angående utredning om kontroll av agenturverksamheten. (Forts.) Kooperativa förbundet, att en person som är ohederlig nog att lura allmänheten genom att antingen leverera dåliga varor eller ta ut förskott på varor som aldrig bli levererade, en person av den kalibern kan man också tilltro en förfälskning av ett vederhäftighetsintyg från någon statlig myndighet, som motionärerna ville att agenterna skulle få.

Till detta kommer att vi ansågo som en ren omöjlighet att länsstyrelserna skulle hos sig skapa en apparat, som kunde granska inte bara alla dessa agenter verksamhet utan framför allt kvaliteten på de varor de bjuda ut. Vi ansågo, som Kooperativa förbundet sagt i sitt yttrande, att det skulle t. o. m. kunna gå så långt, att den statliga myndighet som skrivit ut vederhäftighetsintyg så småningom kunde bli fast för att betala de utgifter, som folk haft genom att de blivit bedragna av oärliga agenter.

Det system som motionärerna velat rekommendera skulle även ha fått andra konsekvenser. Hos folk finns i allmänhet en viss inneboende misstänksamhet även mot fullt hederliga agenter som komma och bjuda ut sina varor. Skulle dessa då kunna stödja sig på ett vederhäftighetsintyg, vore det ganska naturligt om den där misstänksamheten bleve en smula avtrubbad. — Slutligen skulle jag vilja tillägga att utskottet inte har varit fullt så negativt inställt till detta spörsmål som motionären velat göra gällande. Men vi tro för vår del att den riktigaste vägen att komma till rätta med dessa förhållanden inte är lagstiftning utan upplysning, kanske framför allt den upplysning som vederbörande organisationer kunna ge.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Vigelsbo: Herr talman! I ett remissyttrande som åberopas i första lagutskottets utlåtande talas det om att denna agenturverksamhet har jämförelsevis ringa betydelse, men nu säger herr Lindahl att det i själva verket är fråga om »alla dessa tusentals agenter». Han säger också att det skulle kunna tänkas, om man gick in för det system som ifrågasatts av motionärerna, att staten bleve ersättningskyldig för det ofog som agenterna åstadkommit. Men man har också sagt att här är ingen fara, dessa agenter äro hederliga i stort sett. Det är då egendomligt att lagutskottet inte vågar ta riskerna av ett eventuellt ohederligt uppträdande från deras sida utan övervältrar detta på de enskilda individerna och inte vågar föreslå en lagstiftning för den enskilde medborgarens skydd.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

*Förslag till
lag om
semester.*

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 59, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om semester, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 20 april 1945 dagtecknad proposition, nr 273, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om semester.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehåft två i anledning av densamma inom andra kammaren väckta motioner, nr 584 av herr *Johnsson* i Stockholm *m. fl.* och nr 585 av herr *Dahlgren m. fl.*

I sistnämnda motion hade hemställts, bland annat, att andra stycket i 12 § i lagförslaget måtte utgå.

Förslag till lag om semester. (Forts.)

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med förklarande att det genom propositionen framlagda förslaget till lag om semester icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga av utskottet framlagt förslag till lag om semester;

B. att motionen II: 584 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionen II: 585, i den mån den icke blivit besvarad genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Enligt utskottets förslag skulle 12 § hava den av Kungl. Maj:t föreslagna lydelsen.

Särskilt yttrande hade avgivits av herrar *Holmbäck, Nilson* i Eskilstuna och *Larsson* i Östersund.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Dahlgren**: Herr talman! När propositionen om semesterlagen framlades i riksdagen, kan man utan överdrift säga att den på en del punkter ganska radikalt skilde sig från den nuvarande semesterlagen. Men inte förty fanns dock en del frågor, som vi ansågo vara olösta, och detta föranledde oss att inlämna en motion och däri framställa vissa krav. Det är därför med tillfredsställelse vi i dag se, att vad vi i vår motion yrkat beträffande § 20, sista stycket, vunnit utskottets gillande. Det gäller ju ett arbetarkrav som är jämgammalt med semesterlagen. Arbetarna ha aldrig kunnat acceptera den uppfattning som kommit till uttryck i denna lag, att en arbetares rättsinnehavare vid arbetarens dödsfall inte skulle ha rätt till semesterersättning. När nu utskottet biträtt denna punkt — man får hoppas att kammaren också biträder förslaget — skall jag inte vidare yttra mig om denna fråga.

Då utskottet härvidlag som sagt intagit en positiv hållning som är värd allt erkännande, kan man däremot inte säga detsamma om utskottets ställning till § 12, andra stycket, rörande jordbruksarbetares möjligheter till semester. Det har här i andra sammanhang, inte minst här i kammaren, talats mycket om flykten från landsbygden, och speciellt har man då åsyftat ungdomen. När vi för en kort tid sedan diskuterade lantarbetstidslagen var det en talare i andra kammaren som framhöll, att denna arbetarnas flykt från landsbygden i stor utsträckning skulle bero på att arbetarna vid industrierna disponerade över längre fritid på sommaren än jordbrukets arbetare. Även efter detta utlåtande är förhållandet detsamma: jordbrukets arbetare komma icke i jämbördig ställning med övriga arbetargrupper. Jag bortser då inte ett ögonblick ifrån att det finns förbättringar för jordbrukets arbetare i detta förslag, men de äro inte till fyllest. Förslaget innebär att dessa arbetare inte kunna ta ut mer än högst sex dagars sammanhängande semester under sommaren, och jag kan inte anse att man med sådana här delförbättringar löser frågan. Jag kan inte förstå varför man i detta fall inte kan ta steget fullt ut. Jag anser att det skulle verksamt bidra till framgång för strävandena att hindra denna flykt från landsbygden, om man i detta avseende kunde jämställa landsbygdens befolkning med städernas.

Här kommer man nu att peka på svårigheterna. Det är omöjligt, säger man, för jordbrukets arbetare att erhålla så lång ledighet under sommaren. Men svårigheter äro som bekant till för att övervinnas, och om man inte övervinner dessa svårigheter blir konsekvensen en undantagslagstiftning riktad mot lantarbetarna, vilket inte kan bidra till att popularisera detta arbete, och den konsekvensen blir kanske en ännu större svårighet. Semesterlagen är också en skyddslagstiftning. Den avser att skydda arbetarna mot överansträngning och

Förslag till lag om semester. (Forts.)
alltför tidig förslitning. Man räknade vid denna lags antagande med att arbetarna därigenom skulle få ekonomiskt garderad möjlighet till tolv dagars sammanhängande semester, vilket skulle innebära, att de kunde komma bort från arbetsorten och arbetsområdet och beredas sådan vila, som kunde medföra både kroppslig och andlig rekreation. En sådan avkoppling från arbetet under tolv dagars sammanhängande tid skulle betyda, att arbetarna vid återkomsten t. o. m. kunde tillföra näringslivet värden i form av ökad arbetseffektivitet.

Man måste då fråga: Gäller inte detta även för jordbrukets arbetare? De ha minst lika tungt arbete som andra och äro i minst lika stor utsträckning som andra beroende av att få en sammanhängande semester, och jag kan därför inte ansluta mig till vad utskottet i detta avseende yrkar. Visserligen förutsätter utskottet att Kungl. Maj:t skall ägna frågan fortsatt uppmärksamhet, men detta kan inte såvitt jag förstår betyda något annat än att frågan väsentligt skjutes framåt och inte kommer att avgöras på ganska länge.

Jag anser att man redan nu skulle kunna likvidera denna undantagslagstiftning för jordbrukets folk och hemställen, herr talman, att riksdagen måtte besluta att § 12, andra stycket, i lagen om semester måtte utgå.

Herr von Friesen: Herr talman! Jämte ett par andra ledamöter av kammaren har jag väckt en motion i anslutning till den kungl. propositionen, som går ut på att även s. k. beroende uppdragstagare, alltså sådana som inte äro arbetstagare i civilrättslig mening, skulle bli i tillfälle att åtnjuta semester. Ehuru jag tolkar utskottets inställning till motionen såsom åtminstone relativt välvillig, kan jag inte annat än beklaga den avvaktande hållning, som utskottet har funnit sig föranlåtet att intaga. Orsaken till att man skjuter denna fråga på framtiden är, säger utskottet, att man vill avvakta resultatet av arbetsfredslagstiftningen, innan åtgärder för motsvarande ändring av semesterlagen vidtoges. Man vill med andra ord avvakta resultatet av de förhandlingar, som kunna komma att äga rum mellan arbetsgivarna och dessa beroende uppdragstagares organisationer.

Jag är för min del inte lika optimistisk som utskottet rörande resultatet av dylika förhandlingar. För åtminstone en ganska stor och viktig kategori av dessa personer, nämligen handelsresandena, föreligger ju redan förhandlingsrätt, och de ha vid otaliga tillfällen under de senaste åren haft frågan om semester uppe utan att man har lyckats lösa frågan. Det har i regel fått bli en lösning, som anvisats av domstol.

Man skulle kunna nämna åtskilliga exempel, som ge vid handen, hur orättvist dessa bestämmelser verka. Jag skall bara citera ett enda fall. Det rör sig här om en resande, som varit anställd i en firmas partiavdelning och som sålt mot provision. Under tiden 15 december—15 januari få inga besök göras hos detaljhandlarna enligt särskild överenskommelse. Under denna tid fick mannen arbeta som handelsbiträde. Trots det markanta anställningsförhållandet ville arbetsgivarparten rubricera honom som självständig företagare, så att han på det sättet inte skulle ha rätt till sin 4-procentiga semesterlön.

De grupper, som det här är fråga om, bestå av ett ganska betydande antal vitt skilda kategorier, av vilka jag redan nämnt den största och viktigaste, nämligen handelsresandena. Dit höra bensinstationsföreståndare, försäljare av jordbruksmaskiner, dammsugare, symaskiner och liknande saker. Dit höra försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst, ävensom utkörare av bröd, läskedrycker o. s. v., som använda egna hästar eller bilar; vidare småbrukare, som med egna hästar eller bilar verkställa skogskörslor eller körslor för vägarbeten, och stenhuggare, som verkställa uttag av sten å egna eller av dem arrenderade berg. Detta är bara

Förslag till lag om semester. (Forts.)

en liten exempelsamling. Den skulle helt säkert kunna fullständigas. Vad jag vill komma fram till genom att nämna dessa olika kategorier är att försöka göra klart, att det här rör sig om människor, som befinna sig i ganska blygsamma ekonomiska villkor, som ofta få arbeta hårt och som också få en ganska blygsam lön för sitt arbete, alltså människor som väl vore värda att bli föremål för den svenska socialpolitikens omvårdnad.

Herr talman! Jag har inte utarbetat något förslag till ändrad lagtext, som svarar mot motionens syfte, varför jag inte ser mig i stånd att yrka bifall till motionen. Jag skulle bara vilja uttala den förhoppningen, att man inom socialdepartementet har uppmärksamheten riktad på denna fråga och så snart som möjligt också för riksdagen framlägger förslag i den riktning, som jag här antytt.

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att försvara utskottet eller bemöta de invändningar, som gjorts, utan endast för att med ett par ord understryka det yttrande, som vi ha bifogat utskottets utlåtande.

Grundidén med denna lagstiftning är ju att garantera arbetstagare en sammanhängande ledighet och giva dem ekonomiska möjligheter att utnyttja denna ledighet. När det gäller de mera fast anställda arbetstagarna, de årsanställda eller hur man nu vill uttrycka det, tillämpas denna grundidé. Den anställdes semesterlön sparas hos arbetsgivaren och utbetalas i samband med ledigheten eller semestern. Men nu ha ju förhållandena förändrats genom det föreliggande förslaget, i det att karenstiden avsevärt förkortats, nämligen från sex månader till en och i vissa fall till 16 dagar, och därigenom bli säkert en betydande skara korttidsanställda berättigade till semester. Enligt Kungl. Maj:ts förslag, som ju vunnit utskottets stöd, komma dessa korttidsarbetare att i samband med avlöningen få uppbära semesterlön. Det är givet, att såsom lagen är utformad — och det kan inte ordnas på annat sätt — får denna arbetstagarkategori själv ordna med sin ledighet. Det kan inte ordnas genom några underhandlingar med arbetsgivarna, då dessa korttidsarbetare i ett flertal fall komma att ha rätt många arbetsgivare att göra med under året, men det troligaste är, att den i småposter under året emottagna semesterlönen är all världens väg, när den skulle behövas för sitt ändamål. Därför har det synts oss behövt att understryka tanken på semesterkassor — en tanke som utskottet icke varit främmande för men som icke upptagits — där dessa vid olika tillfällen och hos olika arbetsgivare intjänta belopp samlades och sedan kunde utbetäckas, när vederbörande vore i tillfälle att taga en sammanhängande ledighet.

Denna tanke synes oss vara värd större uppmärksamhet och intresse än både propositionen och utskottet ägnat den. Det är givet att arbetsgivarna skulle åsankas åtskilligt arbete genom en sådan anordning, ett arbete, som de törhända äro glada över att komma ifrån, och arbetstagarna skulle möjligen i vissa fall betrakta en sådan anordning som ett förmynderskap. Det kan ju tänkas, att dessa skäl ha påverkat Kungl. Maj:t och utskottet i deras ställningstagande.

Såsom saken nu låg till i utskottet syntes det oss inte tänkbart att få någon ändring på denna punkt, hur önskvärt det än varit. Men jag är tämligen viss om, att om vederbörande departementschef ville efter ett och annat år företa en undersökning på denna punkt, så skulle den giva vid handen, att flertalet av dessa korttidsarbetare icke kunnat utnyttja den lagstadgade semestern för rekreation, därför att ekonomiska förutsättningar saknats, när en semesterledighet eljest skulle kunnat ordnas. Vi ha därför genom detta yttrande

Förslag till lag om semester. (Forts.)

utan något yrkande velat fästa uppmärksamheten på denna vitala angelägenhet i hopp om att Kungl. Maj:t ägnar den en större och önskvärd uppmärksamhet i det kommande.

Herr talman! Jag har icke något yrkande.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ber först att få uttala min tillfredsställelse över att detta omfattande lagkomplex har gått igenom utskottets skärseld praktiskt taget utan några ändringar. Den lilla ändring, som är gjord, skall inte föranleda någon kritik från min sida i annan mån än att jag finner det klart, att när man tillerkänner dödsbo semesterersättning för avliden persons prestation, så har man avlägsnat sig ifrån den tankegång, som legat bakom gällande semesterlagstiftning. Semesterlagstiftningen innebär ju att en person skall ha semester. Kan man inte garantera honom semester, så garanterar man honom semesterersättning. Varför? Jo, för att han skall få tillfälle att taga ut sin semester. Det är ju rätt svårt för avliden att göra det, och i det ögonblick man går på utskottets linje har man därmed uttalat, att semesterersättningens syfte icke är att bereda möjlighet till semester utan är en del av lönen. Det är en lönefråga det gäller. Jag har emellertid ingen anledning att upptaga någon strid med utskottet på denna punkt, utan jag låter det vid denna erinran bero.

Om jag sedan får ett ögonblick uppehålla mig vid herr Nilsons i Eskilstuna anförande, så bad han att regeringen skulle i fortsättningen följa frågan om semesterersättningens utbetalande med större uppmärksamhet än vad vi ha ägnat den tidigare. Jag kan ju inte ge några löften om vad en framtida regering kommer att göra, men om herr Nilson i Eskilstuna tror att vi icke ha ägnat stor uppmärksamhet åt frågan om semesterersättningens utbetalande, så är det ett misstag. Vi voro uppriktigt sagt ganska imponerade av semesterkommitténs förslag ifrån början. Vi tyckte att det låg något bestickande i att man skulle på det sättet föra samman dessa 15, 20 kronor, eller vad det nu kan bli, till ett större belopp, som man skulle kunna taga ut och använda till semester. Men när vi i alla fall gått ifrån det, beror det inte på någon likgiltighet eller något bristande intresse för idén, utan det beror på följande skäl.

I propositionen redogöres för ett yttrande av justitierådet Lindhagen, arbetsdomstolens ordförande, som enligt min mening slår sönder ifrågavarande förslag. Han säger nämligen där, att man kan icke hitta någon metod, varigenom man skulle kunna täppa till de smyghål, som finnas i förslaget. Det skulle med andra ord betyda, att för de illojala arbetsgivarna — och det kan ju vara många som frestas att vara illojala, när det är en sak som vållar besvär — skulle det vara en enkel historia att kringgå lagens bestämmelser om semesterersättningens utbetalande. Om det är risk för att illojala arbetsgivare gå till väga på detta sätt och man därför är tveksam om lämpligheten av den föreslagna anordningen, är det då rimligt att samhället på den lojale lägger det betydande besvär, som otvivelaktigt är förenat med semesterkommitténs förslag? Vi måste nämligen ha klart för oss, att det blir ett väldigt blankettskrivande både för arbetsgivare och arbetare. Vi hade inom regeringen det intrycket, att vad svenska folket längtar efter är icke en utvidgning av blanketteriet här i landet. Vi sade oss, att om man skall införa ett förfarande, som betyder besvär för arbetsgivarna och besvär för arbetstagarna, måste man vinna något väsentligt med det. När man då hade klart för sig, att det var enkelt för den illojale att gå förbi, sade vi oss, att förslaget inte kan vara lämpligt. Härtill kom givetvis, herr talman, att även om vi hade kunnat täppa till alla luckor och även om man kunde bortse från besvärligheterna med blankettifyllandet, så visar ju erfarenheten av de nuvarande semesterkassorna, hur lätt

Förslag till lag om semester. (Forts.)

det är för en arbetsgivare att glömma bort att betala ut en ersättning, som inte utgår omedelbart i samband med anställningens upphörande. Jag tror att byggnadsfackförbunden kunna vitsorda, att de ha tusentals fall om året av in-drivningar på detta område, och ändå är det en mycket enklare sak, som de ha att klara, nämligen ett till beloppet ostridigt semesterersättningsbelopp, som skall drivas in. Här kan bli ett domstolsförfarande, som skulle kunna bli ganska besvärligt.

Slutligen tillkommer det skälet, att även om man hopsamlar semesterersätt-ningarna, har man ändå ingen garanti för att inte folk använder dem till annat. Med andra ord, efter alla de överväganden, som ingalunda företogs i en kall-sinnig anda gentemot förslaget utan tvärt om i en i hög grad välvillig anda, kom-mo vi till det resultatet, att det blir för krångligt och för besvärligt att få svenska folket att ha det på det sättet och att man vinner för litet med det. Men jag vill värja mig, liksom jag tidigare gjort det i annat sammanhang mot den tanken, att bakom mitt ställningstagande skulle ligga en ängslan för att postgi-rosystemet skulle innebära ett förmynderskap gentemot arbetstagarna. Den mo-tiveringen har alltid av mig avvisats. Jag tror inte på den. Hela semesterlagen är en skyddslagstiftning, och därför skulle det ur principiell synpunkt inte vara något att anmärka emot den linje, som här är föreslagen. Ställningstagandet är helt framkallat av praktiska överväganden, vad man vinner å den ena och förlor-ar å den andra sidan.

Beträffande det andra anförandet, som hållits här, så hade herr Dahlgren, så-vitt jag förstod, ingenting annat emot det föreliggande utskottsförslaget än att vi inte fått full jämställdhet för de i jordbruk och trädgårdsskötsel anställda. Det är riktigt, och jag delar herr Dahlgrens uppfattning, att man bör i sociallag-stiftningen eftersträva, att handelns, industriens och jordbrukets arbetare bli jämställda. Jag har ingenting i princip att anföra mot hans resonemang. Men det är ju ändå, herr Dahlgren, ett betydande framsteg som tagits med den nu-varande lagstiftningen. Det finns inga bestämmelser för närvarande, att jord-brukets arbetskraft skall få en sammanhängande semester, men nu tages det steget, att man garanterar dem sex sammanhängande dagar, alltså en vecka. Det är enligt de hörda remissinstansernas mening ett betydande framsteg, som man nu gör, och hur gärna jag behjärtar herr Dahlgrens synpunkt att man skall jämställa jordbrukets och industriens arbetskraft, måste man ändå taga hänsyn till de säregna förhållanden, som råda inom jordbruket, när det gäller dess ar-betskraftsproblem. Vi få se, hur detta utfaller. Visar det sig, att man kan gå vidare, har jag ingenting emot ett fortsättande, men jag tror att det steg, som tagits nu, är vad vi för dagen kunna göra.

Vad slutligen herr von Friesen beträffar vill jag nöja mig med att hänvisa till vad semesterkommittén skrivit på s. 55 och 56 i sitt betänkande om det ifråga-varande spørsmålet. Det är ju ingen mening med att läsa upp vad den har sagt. Jag vill bara konstatera, att enligt dess mening skall man beträffande de s. k. beroende arbetstagarna, som icke äro direkt genom avtal anställda och därför inte formellt falla under lagens bestämmelser, taga hänsyn till alla de omstän-digheter, som påverka deras beroendeförhållande. Man skall inte nöja sig med att konstatera, om det formellt föreligger en anställning eller ej. Man får inte utan vidare betrakta var och en, som icke innehar en anställning enligt avtal, så-som egen företagare och fallande utanför lagen. De sakkunniga ha ju på den-na punkt visat hurusom steg för steg man tagit hänsyn till de faktiska förhål-landena vid bestämmandet av om en person är beroende av sin uppdragsgivare eller ej i sådan utsträckning, att han bör falla under lagens bestämmelser. Jag skulle tro, att vi, när nu både föredragande statsrådet och utskottet så bestämt anslutit sig till vad semesterkommitterade på denna punkt uttalat och i all syn-

Förslag till lag om semester. (Forts.)

nerhet efter ändringarna i lagarna om arbetsfredslagstiftningen. ha att motse en utveckling i den riktning motionären önskat. Det är givet att vi komma att med uppmärksamhet följa vad som händer på detta område, men jag tror, att det härvidlag är fråga om önskemål, som så småningom komma att reda upp sig själva.

Herr talman! Detta är vad jag har att anföra. I stort sett har det varit en mycket liten ordväxling kring en stor reform, och det kan man ju inte annat än uttrycka sin glädje över.

Herr Nilson i Eskilstuna erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag är tacksam för den älskvärda uppmärksamhet, som herr statsrådet ägnade mitt korta anförande, men jag beklagar, att hans uttalande fick en så auktoritativ formulering som fallet var, nämligen att lönesynpunkten är det förnämsta och att ledighetssynpunkten kommer i andra hand. Jag tillhör dem som tänkt sig, att det här gällde två likvärdiga frågor, som gå parallellt. Men vi ha nu sett åt vilket håll utvecklingen går, och nu ha vi fått ett auktoritativt besked om den saken. Jag hoppas emellertid att utvecklingen icke kommer att bli likartad beträffande andra frågor i vår sociala lagstiftning, varom icke kan det hända att åtskilligt av densamma kommer att visa sig förfelat.

Härpå anförde

Fröken Andersson: Herr talman! Efter herr statsrådets anförande kan jag fatta mig mycket kort.

Det har redan nämnts, att utskottet i allt väsentligt varit enigt. Detta utesluter emellertid icke att det rått tveksamhet på vissa punkter. Utvidgningen av denna lag att omfatta alla korttidsarbetare kan naturligtvis diskuteras, vilket också skett. Det är endast en strid om påvens skägg, om man här tar upp en debatt om den saken. Det kan naturligtvis påstås — och det med en viss rätt — att i och med att man satt karenstiden till endast 16 dagar har man väsentligt avlägsnat sig från den ursprungliga rekreationssynpunkten, som dock låg till grund för semesterlagen vid dess tillkomst 1938. Som bekant hade de sakkunniga då föreslagit en karenstid av fyra månader, ett förslag som emellertid från vederbörande statsråds sida utsträcktes till sex månader, detta just under uttrycklig hänvisning till att semesterlagen i grund och botten var tänkt såsom ett medel att skaffa vederbörande rekreation. Jag förstår emellertid att det skulle kunna uppstå en del orättvisor för en massa korttidsarbetare, och därför har jag anslutit mig till det föreliggande förslaget. Det föreligger alltså i grund och botten ingen skiljaktig mening om den nu föreslagna lagen.

Beträffande korttidsarbetarna hänvisade man ju 1938 till möjligheten att inrätta semesterkassor på frivillighetens väg; och här kommer jag in på herr Nilsons i Eskilstuna resonemang. I utskottet vann tanken på inrättandet av frivilliga semesterkassor mycket stor anslutning, och man var i det sammanhanget inne på tanken att kunna ordna denna sak via postgirot. Statsrådet har nu angivit motiveringen varför man icke slog in på den vägen, och jag vill för min del understryka hans synpunkter. Resultatet skulle säkerligen icke uppväga olägenheterna av denna väldiga pappersapparat.

Herr statsrådet berörde också bestämmelserna i 12 §, och samma synpunkter, som herr statsrådet här anför, framfördes också i utskottet. Det är klart att det härvidlag råder olikhet mellan lantarbetare och arbetstagare inom andra områden, exempelvis industriens. Emellertid är det, såsom här också betonats, så att det ju icke finns något förbud för arbetstagarna att där det så låter sig göra avtalsvägen få till stånd en sammanhängande ledighet. Från jordbrukar-

Förslag till lag om semester. (Forts.)

håll framhölls inom utskottet just detta, att därest man partout skulle hålla på en sammanhängande semester av 12 dagar så skulle man i det väsentliga göra det omöjligt för arbetarna inom jordbruket att få ut denna semester under sommaren. Möjligheten att få ut semestern sommartid ökas genom den föreslagna anordningen, och jag skulle tro att man genom den gagnar lantarbetarna mera än om man går på den sammanhängande linjen.

Vidare berörde herr statsrådet bestämmelserna i 20 § om retroaktiv ersättning i händelse av dödsfall. Jag tillhörde — det skall jag villigt erkänna — dem inom utskottet, som klart och tydligt pläderade för borttagande av sista stycket i 20 §. Jag gjorde det med den motiveringen, att jag för min del anser att semesterlagen i hög grad blivit en lönelag. Man kan ju diskutera om det härvidlag är fråga om olika sidor av samma sak, men jag skall icke gå in på den frågan nu. För min del ansåg jag, att om man betraktar semesterersättningen som intjänt lön, så finns det ingen anledning att företagarna skola få behålla denna lön, om arbetaren dör. Detta var den ena delen av min motivering. Den andra delen gick ut på att de företagare, som ha fast anställda arbetare, skulle få en favör, som det icke finns någon rimlig anledning att gå med på, jämfört med arbetsgivare, som ha korttidsarbetare, ty dessa senare arbetsgivare få ju betala ut semesterersättningen efter hand som arbetarna sluta. Jag anser därför att det är fullt logiskt att detta stycke stryks, och herr statsrådet hade ju heller ingenting att invända mot en sådan anordning.

Herr Dahlgren tog icke upp sina övriga yrkanden i motionen, och jag har därför ingen anledning att nu gå in på dessa utan nöjer mig, herr talman, med att yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till det av herr Dahlgren under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dahlgren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 59, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till det av herr Dahlgren under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 16.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 60, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om genomförande av obligatorisk olycksfallsförsäkring av skolbarn.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17.

Förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr Thapper: Herr talman! Jag har intet annat yrkande än vad utskottet föreslagit rörande förevarande proposition. Det är emellertid en sak i utskottets motivering, som jag är betänksam mot, och det är när utskottet säger på följande sätt: »Önskvärt är, att värnpliktiga, vilkas arbetsinsatser å den civila arbetsmarknaden svårligen kunna undvaras, härvid såvitt möjligt icke komma att tagas i anspråk.» Det är klart att det är svårt att resa invändningar mot ett sådant önskemål, därest man nämligen rättvist kan bestämma vilka som »svårligen kunna undvaras» å den civila arbetsmarknaden. Erfarenheterna från de år beredskapsinkallelserna pågått ha visat, att dylika bestämmelser tolkats mycket godtyckligt. Det finns många exempel på värnpliktiga, som ha gynnats av sina respektive arbetsgivare så att de under hela beredskapstiden icke ha varit inkallade en enda gång, detta trots att de knappast varit mera outhärliga än många av sina kamrater, som fått fullgöra en mycket lång beredskapstjänstgöring. Sådant skapar ett mycket stort missnöje, och i icke ringa grad ökas irritationen mot inkallelserna på grund av den orättvisa avvägningen. Det är alltså ett rättvisekrav av första ordningen när departementschefen har föreslagit följande lydelse av 2 § 1.: »Vid inkallelse eller kvarhållande som i 1 § avses böra, där ej särskilda skäl till annat föranleda, i första hand sådana värnpliktiga ifrågakomma som icke eller endast i ringa utsträckning fullgjort militär beredskapstjänstgöring.» Jag befarar som sagt, att utskottets uttalande i motiveringen kan komma att verka därhän, att värnpliktiga, som icke fullgjort en enda dags beredskapstjänstgöring därför att de av sina arbetsgivare ansetts »svårligen kunna undvaras», skola kunna klara sig undan helt och hållet även när det gäller beredskapens avveckling. Det vore en gärd av rättvisa mot övriga värnpliktiga att så icke får ske. Outhärligheten kan väl heller knappast i något fall vara lika stor nu som när inkallelserna hade stor omfattning.

Jag har som sagt intet annat yrkande än vad utskottet föreslår, nämligen bifall till propositionen. Jag ifrågasätter dock starkt, om den satsen, där utskottet säger att »önskvärt är, att värnpliktiga, vilkas arbetsinsatser å den civila arbetsmarknaden svårligen kunna undvaras, härvid såvitt möjligt icke komma att tagas i anspråk», är så lyckligt formulerad. Jag har som min åsikt velat framföra, att de, som tidigare av hänsyn till arbetsmarknadens intressen sluppit undan beredskapstjänstgöring, i stället borde få göra sin insats vid beredskapens avveckling. Detta är som sagt en rättvisesynpunkt, som jag känt behov av att i detta sammanhang framhålla.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Fröken Andersson: Herr talman! Utskottet har diskuterat de problem herr Thapper här berört. Utskottet hoppas emellertid, att dess uttalande icke skall behöva få den följd, som herr Thapper befarade. I lagtexten står det ju »om och i den mån det för avvecklingen» etc. Anledningen till att utskottet gjort detta uttalande i motiveringen var att arbetsmarknadskommissionen betonat vikten av att arbetsmarknadssynpunkterna icke åsidosättas för ett ensidigt tillgodoseende av rättvisesynpunkten. Herr Thappers citat ur motiveringen är sålunda endast en närmare utveckling av vad arbetsmarknadskommissionen anför.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m. (Forts.)

Herr Thapper: Herr talman! Jag vill säga, att jag tycker, att utskottet i motiveringen praktiskt taget har skärpt uttrycket och säger mer än vad arbetsmarknadskommissionen sagt. Personligen tycker jag, att det skulle räckt med den första meningen i utskottets uttalande om hänsynen till arbetsmarknaden, där utskottet säger följande: »Emellertid vill utskottet understryka angelägenheten av att vid inkallelse eller kvarhållande jämlikt denna lag tillbörlig hänsyn toges till arbetsmarknadens intresse.» Arbetsmarknadskommissionen understryker mycket starkt rättvisesynpunkterna och säger på följande sätt, som jag anser icke är lika med vad utskottet säger: »Därvid är emellertid att märka, att den civila arbetsmarknadens intresse icke i detalj blir det samma nu som under kriget. Många av dem, som hittills varit svårumbärliga, t. ex. i krigsviktig tillverkning, torde nu kunna undvaras, och åtskilliga av detta skäl meddelade uppskov torde kunna suspenderas eller hävas. Rättvisesynpunkten bör därför i ganska stor utsträckning kunna tillgodoses; vad som är angeläget är att denna synpunkt ej blir den enda utslagsgivande, utan att arbetsmarknadens aktuella behov tillräckligt beaktas.» Jag tycker sålunda, att arbetsmarknadskommissionens yttrande mycket bättre beaktar rättvisesynpunkten än vad utskottet gör i sin motivering, och det är därför jag varit litet rädd för tolkningen, när jag läst vad utskottet skrivit.

Herr Törnkvist: Herr talman! Jag ger min anslutning till de synpunkter herr Thapper har uttalat, men därutöver vill jag tillägga, att vi få en diskussion till om denna sak i anknytning till medelsanvisningen för beredskapsavvecklingen, som väl kommer till kamrarna någon gång efter nästa vecka. Det är icke ett lyckligt uttalande som gjorts här av andra lagutskottet, och vi få väl försöka finna en form, när pengarna skola anvisas, för att neutralisera detta uttalande på något sätt.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 18.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av motion om utredning angående befolknings- och näringsförhållanden i Sverige.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 19.

Föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av motioner angående utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, angående utredning om inrättande av ett centralt statligt organ för genomförande av en landsplanering samt angående utredning av frågan om överförande i samhällets ägo av förstädernas bebyggelse nödvändig tomtmark.

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 449, hade herr Nilsson i Stockholm *m. fl.*, hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning med uppgift att undersöka 1) vilka verkningar på samhällets behov att bestämma markens användning och på jordvärdefrågor, som betingas av nuvarande förhållanden och den sannolika utvecklingen av samhällsplanering i lokal, regional eller nationell skala, av samhälleligt understött bostadsbyggande, av kommunikatio-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

nernas och industriens utveckling, befolkningsutvecklingen, jordbrukets intressen och andra för frågan relevanta företeelser, 2) vilka principiella ändringar i gällande dispositionsrätt till mark, som härav kunna föranledas, 3) vilka principer som böra ligga till grund för ersättningar till enskilda vid intrång i eller förvärv av dispositions- eller äganderätt till mark, samt 4) vilka principer som böra vara grundläggande för beskattning av jordvärdestegring.»

I en annan likaledes till utskottet hänvisad motion, nr 346, hade herr *Persson* i Stockholm *m. fl.* hemställt, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag om inrättandet av ett centralt statligt organ för genomförandet av en sådan *landsplanering*, som i denna motion skisserats, samt därtill utredning och förslag om den nya lagstiftningen som är erforderlig för att kunna tillerkänna det föreslagna planeringsorganet de befogenheter, som äro nödvändiga för genomförandet av en landsplanering av i motionen åsyftat slag.»

Slutligen hade i motion nr 109, även den hänvisad till utskottet, herrar *Hansson* i Skediga och *Boman* i Stafsund hemställt, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning av frågan om överförande i samhällets ägo av för städernas bebyggelse nödvändig tomtmark, samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Utskottet hemställde, att andra kammaren i anledning av motionerna nr 449, 346 och 109 för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning med uppgift att undersöka 1) vilka verkningar på samhällets behov att bestämma markens användning och på jordvärdefrågor, som betingades av nuvarande förhållanden och den sannolika utvecklingen av samhällsplanering i lokal, regional eller nationell skala, av samhälleligt understött bostadsbyggande, av kommunikationernas och industriens utveckling, befolkningsutvecklingen, jordbrukets intressen och andra för frågan relevanta företeelser, 2) vilka principiella ändringar i gällande dispositionsrätt till mark, som härav kunde föranledas, 3) vilka principer som borde ligga till grund för ersättningar till enskilda vid intrång i eller förvärv av dispositions- eller äganderätt till mark, samt 4) vilka principer som böra vara grundläggande för beskattning av jordvärdestegring.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Fahlman* och *Ljungqvist*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motioner, II: 449, II: 346 och II: 109, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

2) av herrar *Hansson* i Skegrie och *Swedberg*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att ovannämnda motioner icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Ljungqvist*: Herr talman! Såsom reservant till andra tillfälliga utskottets nu förevarande utlåtande må det tillåtas mig att här framlägga några av de synpunkter, vilka föranlett den av herr *Fahlman* och mig avgivna reservationen.

Utskottet har haft att ta ställning till tre motioner, vilka alla på ett eller annat sätt beröra frågan om markens utnyttjande för olika slag av bebyggelse samt denna frågas betydelse ur ekonomiska och sociala synpunkter. Så tillvida föreligger emellertid en skillnad mellan framställningarna att motionen

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

nr 109 av herrar Hansson i Skediga och Boman i Stavsund är på sätt och vis begränsad i anseende till sin syftning. Den avser endast frågan om vidgade möjligheter att i samhällets ägo överföra tomtmark som är nödvändig för städernas bebyggelse. De andra två motionerna däremot, nämligen nr 346 av herr Persson i Stockholm m. fl. och nr 449 av herr Nilsson i Stockholm m. fl., sikta längre och avse uppenbarligen en mera omfattande landsplanering. En av huvudtankarna är här att samhället principiellt skall äga marken eller exploateringsrätten till marken. Utskottsmajoriteten har bifallit utredningskraven och vill att ett centralt övervakningsorgan skall komma till stånd, om utredningen ger vid handen att samhällets möjligheter att bestämma markens användning väsentligen bör utvidgas. För vår del ha vi, herr Fahlman och jag, ansett, att de nu ifrågakvarande motionerna icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vad till en början angår frågan om ökade möjligheter att överföra tomtmark i samhällets ägo, vilken fråga som nyss nämndes tagits upp i motionen nr 109 av herr Hansson i Skediga och vilken på ett eller annat sätt beröres även i de andra motionerna, är det tydligt, att ett av huvudmotiven för en vidgad expropriationsrätt i dessa fall är att på så sätt jordvärdestegringen skulle kunna överföras från de enskilda till det allmänna. Man vill därigenom förhindra tomtspekulation och en sådan fördyring av hyrorna som förmenas kunna bli följden av höga tomtpriser eller stegring av tomtpriserna, därest marken förblir i enskild ägo. Såvitt jag kan finna, inte minst av den utredning som utskottet företagit i ärendet, äro dessa skäl icke tillräckligt bärande för en mera radikal förändring av äganderättsförhållandena på detta område. Enligt den utredning, som för inte så länge sedan gjordes rörande frågan om jordvärdestegringsskatt, representerar värdestegringen uppenbarligen inte några anmärkningsvärt höga belopp. Den tilltänkta skatten skulle ju inte inbringa mera än sammanlagt omkring 30 miljoner kronor enligt det då föreliggande förslaget. Vad beträffar hyrorna, så är det alldeles tydligt att värdestegringen härvidlag inte kan spela någon avgörande eller mera avsevärd roll. Detta har uttryckligen framhållits av flera sakkunniga remissinstanser. Hela tomtprisets del i hyran utgör nämligen i regel inte mera än 4 à 5 %.

Vad som enligt min mening får anses vara det väsentligaste är emellertid att städerna och samhällena överhuvud taget beredas möjligheter att förfoga över tomtmarken i sådan utsträckning att en ur olika synpunkter lämplig utveckling av bebyggelsen kan äga rum, och att man blir i tillfälle att åstadkomma en sanering av stadsplanen, där så befinner önskvärt och nödvändigt. Jag står för min del främmande för tanken att för sådant ändamål en utvidgning av expropriationsrätten i vissa fall skulle vara till fördel. Denna fråga är emellertid föremål för statsmakternas prövning, sedan riksdagen förra året i skrivelse till Kungl. Maj:t begärde utredning om kommuns rätt att expropriera mark för bostads- och industriändamål. Därför har jag för min del icke ansett att riksdagen nu återigen behöver begära utredning härom utan i stället avvakta resultatet av den hemställan som redan gjorts.

Motionerna nr 346 och 449 äro, som sagt, mera vittsyftande. Det är inte småsaker, som man tror att den begärda utredningen skulle kunna gå i land med. Jag citerade ur motion nr 449, vars förslag återfinnes i utskottets kläm, där det står att uppgiften bland mycket annat skulle vara att undersöka »vilka verkningar på samhällets behov att bestämma markens användning och på jordvärdefrågor, som betingas av nuvarande förhållanden och den sannolika utvecklingen av samhällsplanering i lokal, regional eller nationell skala, av

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

samhälleligt understött bostadsbyggande, av kommunikationernas och industriens utveckling, befolkningsutvecklingen, jordbrukets intressen och andra för frågan relevanta företeelser». Jag tvivlar, herr talman, icke på att det ligger klart uttänkta avsikter bakom denna omfattande del av en kläm i ett utskottsutlåtande, men det må förlåtas mig, om jag säger, att denna tankeklarhet i varje fall icke tillåtits genomstråla själva formuleringen i utskottsklämman.

Om man emellertid försöker borra sig igenom de något dimhöljda uttalandena tycker man sig skönja dragen av en ny, hela det sociala och ekonomiska livet omfattande mammututredning, som redan på grund av sin omfattning och den alltför vittsyftande och diffusa målsättningen säkerligen inte skulle löna till någon större praktisk nytta. Utvecklingen skulle nog inte avstanna i andlös förväntan på det fjärran liggande resultatet, utan den skulle fortgå med stöd av de rön man kan göra beträffande de mångskiftande problemens praktiska sidor, och inte minst med stöd av den mångfald av utredningar rörande problemkomplexet som redan pågår eller nyss avslutats. Jag är fullkomligt på det klara med att åtskilligt är att göra för att samhällsplanering, bostadsbebyggelse och dylikt skola bli bättre än för närvarande och att åtskilliga brister föreligga på detta område. Men det är inte på det sättet, som man lätt får intrycket av, när man tar del av motionerna eller av utskottets förslag, nämligen att dessa områden lämnats obeaktade från statsmakternas sida.

I vår reservation ha vi pekat på en hel rad av utredningar som verkställts eller pågå. Jag vill inte trötta kammaren med att upprepa den uppräkningsen. Men det är alldeles tydligt att de täcka väsentliga delar av det område som motionärerna åsyfta. Några exempel visa detta. 1942 års stadsplaneutredning har behandlat frågan om regionsplanelagstiftning samt en översyn av gällande lagstiftning om byggnadsverksamheten såväl i stad som på landet, samt bebyggelsen utmed allmänna vägar. Bostadssociala utredningen i sin tur behandlar frågan om sanering av bostadsbeståndet i stadssamhällena samt frågan om en planmässig bostadspolitik på lång sikt. På näraliggande områden pågå dessutom en hel rad andra utredningar. Enligt min mening och enligt min medreservants mening bör man inte igångsätta en ny utredning på dessa områden, utan man bör avvakta resultatet av det arbete som i olika sammanhang redan är i gång i sådant avseende. Det är också främst av detta skäl som reservanterna icke kunnat biträda utskottsmajoritetens hemställan.

Det skall villigt erkännas, att utskottet försökt att i någon mån hyfsa problemet och skapa någon reda i hela det alltför omfattande och oklara problemkomplex som serverats i motionerna nr 346 och 449, men majoriteten har gjort en hel del uttalanden, som vi icke ansett oss kunna utan vidare godtaga.

Liksom motionärerna har man starkt understrukt behovet av en, främst ur sociala synpunkter, bättre lokalisering av industrien. Det kan naturligtvis inte anses tillfredsställande, om de enskilda orterna få ett alltför ensidigt inriktat näringsliv som medför en alltför stor konjunkturkänslighet och s. k. arbetslöshetsöar under påkommande depressioner. En rik och differentierad samsättning av näringslivet skänker orten större ekonomisk stadga och bättre förutsättningar inte minst i socialt hänseende. Det är inte heller lämpligt om en Ortsindustrier äro av en sådan art att de sysselsätta uteslutande eller alldeles övervägande ensidigt manlig eller ensidigt kvinnlig arbetskraft. I stort sett är det emellertid på det sättet, och det har utskottsmajoriteten själv vitsordat, att näringslivet är fördelat på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt. Undantagsfall finnas, men de torde inte vara av sådan beskaffenhet att de tarva vittomfattande och radikala åtgärder, i alla fall inte av den natur som

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

avses i de motioner som här framförts och som jag nu talar om. Det är ytterst på det sättet som näringslivet förmår att fylla sina sociala funktioner och tillgodose det allmännas bästa.

Att starta industrier och att nedlägga eller omlägga ekonomisk företagsamhet är ett led i en process som endast i begränsad grad kan underkastas central dirigerings utan att man riskerar att hämma eller hindra. Anpassningen efter den ständigt fortgående utvecklingen sker bäst om avgörandena överläts åt de direkt intresserade parterna, det vill säga företagen och kommunerna. Man får onekligen, såsom Riksförbundet landsbygdens folk framhållit i sitt remissyttrande, en känsla av att om en ny utredning skall kunna åstadkommas något utöver vad de nu pågående eller avslutade, men ej prövade utredningarna kommit till, måste det utnyttas dels i väsentlig inskränkning i nuvarande kommunala självbestämmanderätt och dels i en beskärning av äganderätten till jord. Bara en sådan sak som att industriernas placering skall bli föremål för en central reglering innebär att bestämmanderätten över en kommuns utveckling glider över till ett statligt organ. Såvitt jag kan förstå finns det för närvarande i första hand inte någon anledning att göra annat än att närmare studera det resultat till vilket stadsplaneutredningen möjligen kommit bland annat i fråga om regionsplaneringen. Dess resultat har för ett par dagar sedan framlagts — jag har icke själv haft tillfälle att taga del av innehållet. Genom en ytterligare förbättring av stadsgandena på detta område som jag nu vidrört är säkerligen mycket att vinna.

Även om det kanske inte lönar sig så mycket att understryka det — de erfarenheter som ha gjorts tidigare under denna riksdag föranleder mig till nyssnämnda reflexion — vill jag dock framhålla, att genom industriens egen försorg igångsatts inte bara en särskild norrlandsutredning, som är av stort intresse i detta sammanhang, utan även en allmän kartläggning angående befolknings- och näringsförhållandena i Sveriges tätorter och den omgivande landsbygden, till vilken utredning det utskottsutlåtande anknäper, som behandlats närmast före detta och även bifölls av kammaren. Frågan om industriens lokalisering är av sådan betydelse för industrien själv inte bara ur strängt ekonomisk synpunkt utan även ur befolknings- och andra synpunkter att den upplysning rörande de faktiska förhållandena som kommer till stånd genom nu nämnda undersökningar säkerligen kommer att medverka till en förbättring i påtalade hänseenden. Att tillgripa statligt tvång och statlig dirigerings förefaller inte nödvändigt, då det faktiskt förhåller sig så att hithörande problem först uppmärksammats och föranlett åtgärder även från näringslivets egen sida.

I utskottsmajoritetens yttrande framhäves inte lika starkt som i motionerna 346 och 449 den synpunkten att samhället principiellt sett bör äga marken eller exploateringsrätten till marken, men av flera uttalanden i majoritetsförslaget framgår, att man bland majoriteten kanske inte står främmande för denna i motionerna ganska starkt framhävda synpunkt. Bland annat understryker man med skärpa att mark som överförs i samhällets ägo »ej ånyo» — kategoriskt således — »bör överföras till enskild äganderätt» och man framhåller vikten av tomträttsinstitutets utbredning.

Det är verkligen ganska svårt att se varför en särskild utredning skulle behöva komma till stånd rörande tomträtten. Institutet finns ju redan. Anledningen till att det inte kommit till mera vidsträckt användning är, att människorna här i landet ha en alldeles särskilt stark känsla för det egna hemnets och äganderättens värde. Detta har visat sig på många sätt under utvecklingens

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

gång. Man har alltid strävat, som ju också framgår av, vill jag minnas, inte minst yttrandet av kommerskollegium att förvandla andra former av jordinnehav till äganderätt. Jag behöver bara peka på ensittarlagen och på svårigheten att vinna förståelse för den s. k. åborätten. Om man får tolka utskottsmajoritetens funderingar på det sättet, att det skulle vara meningen att det föreslagna centrala övervakningsorganet skulle diktera någon skyldighet för kommunerna att begagna tomträtten såsom den enda formen för upplåtelse av tomtmark, så är det alls inte säkert, att myndigheten därvid skulle vinna kommunernas förståelse, oavsett vilka politiska riktningar som ha makten i kommunerna. Och vad beträffar de enskilda individernas inställning, så äro väl våra städers och samhällens villa- och egnahemsområden om något ett uttryck för uppskattningen av att själva äga den mark, varöver man förfogar. Därmed vill jag inte förringa tomträttens betydelse. I vissa fall och i viss utsträckning är dess betydelse given. Det kan vara av värde för samhällena att genom denna mera begränsade form av markupplåtelse bibehålla en viss kontroll över marken. Men att doktrinärt fasthålla vid tomträtten — som man tycker sig skymta i denna framstöt — såsom den enda formen för jordupplåtelse från samhällenas sida synes mig vara lika oförnuftigt som att doktrinärt motsätta sig dess utnyttjande. Att göra detta problem till föremål för utredning tycker jag för min del icke är nödvändigt. Tomträttsinstitutet finns som sagt redan, och det är, tycker jag, allt skäl att överlåta till det praktiska livet att avgöra i vad mån det bör bättre utnyttjas än för närvarande.

Den av utskottsmajoriteten begärda utredningen avser mark i och omkring, säger man, befintliga tätorter eller orter som befinna sig i tillväxt. Vidare heter det i utlåtandet: »Däremot beröres inte den jord, som användes för rent jordbruksändamål, annat än i det fall, att den är belägen i tätortens utkanter eller så, att den kan förutses bära exploateras för andra ändamål inom överskådlig framtid.»

Detta uttalande — som för övrigt, tycker jag, står i viss motsägelse till utskottets uttalande på s. 5 där man säger, att frågan måste ses i sitt sammanhang med utvecklingen på andra orter och i landet i sin helhet — skall väl innebära någon sorts begränsning av de ifrågasatta åtgärderna i syfte att fria jordbruksegendomarna. Men det är verkligen svårt att se, vilken reell betydelse en sådan begränsning skulle kunna få. Om det är meningen, såsom det e contrario kan slutas av uttalandet, att även jord som användes för rent jordbruksändamål skall underkastas reglering på åsyftat sätt då den »kan förutses bära exploateras för andra ändamål inom överskådlig framtid», det må nu vara för industri- eller bebyggelseändamål, så föreligger ju principiellt inte något undantag i detta fall. Det är helt enkelt en platonisk förklaring, att man vill klara jordbruksjorden undan detta — ty är det nödvändigt måste man naturligtvis också ta den. Det blir i själva verket inte jordens karaktär utan myndigheternas föreställning om det bästa sättet att utnyttja jorden inom, som det heter, överskådlig framtid, som blir avgörande. Så snart dess läge exempelvis inbjuder till exploatering för industriändamål faller den under huvudregeln.

Detta är i och för sig logiskt och riktigt. Om samhället skall verkställa ingrepp i fråga om äganderätten till jorden, därför att detta befinnes påkallat med hänsyn till ett visst samhällsintresse, så kan det ju inte rimligtvis göras någon skillnad mellan olika sorters jord, mellan jordbruksjord och tomtmark, där samhällsintresset i båda fallen talar lika starkt för ett ingrepp. Sedan är det en annan sak, att, såvitt jag kan se, ingenting talar för att ingreppen i den enskildes äganderätt behöva göras så radikalt som antytts i motionerna och delvis också i majoritetsutlåtandet.

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

På grund av vad jag sålunda anfört får jag yrka bifall till den av herr Fahlman och mig avgivna reservationen.

I detta anförande, varunder herr andre vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herrar *Janson* i Frändesta, *Birke*, *Nolin*, *Fahlman*, *Ljungberg* och *Olson* i Göteborg.

Herr **Hansson** i Skegrie: Herr talman! Av den reservation, som av mig och herr Swedberg fogats till detta utskottsutlåtande, framgår, att vissa synpunkter i utlåtandet enligt vår mening äro bärande. Det kan i varje fall inte råda mer än en mening om att ett samhälle i tillväxt bör ha möjligheter att i god tid planera sin framtida bebyggelse och att det också bör ha tillräckliga möjligheter att före andra kunna förvärva den för sådan bebyggelse erforderliga marken. Den många gånger förekommande minst sagt oförsvarliga tomtvärdestegringen skulle i så fall kunna avsevärt förhindras samtidigt som samhället skulle bättre kunna planera sin bebyggelse. En i den nuvarande bebyggelsen icke önskvärd företeelse är, om jag så får uttrycka mig, den perifera bebyggelse, som ofta sker i städernas utkanter. Det händer ju ofta i ett samhälle i tillväxt, att folk som behöver tomtmark bygga ute i samhällets utkanter. Där bildas så småningom små samhällen, vilket oftast brukar få till följd, att det större samhället får inkorporera dessa mindre samhällen eller också den kommun, där ett sådant samhälle är beläget. För de i trakterna liggande landskommunerna är det ingen önskvärd utveckling, att denna bebyggelse sker utifrån och inåt i stället för inifrån och utåt, vilket vore riktigare.

Jag vill med tillfredsställelse notera det förtydligande, som utskottet har gjort av motionen 449, då utskottet säger, att jordbruksjord icke skall beröras av den begärda utredningen. Jag noterar detta med tillfredsställelse, emedan jag förutsätter, att utskottet med detta uttalande menar, att den planering av näringslivet, som utskottet faktiskt uttalar sig för, icke avser jordbrukets produktion. Utskottet vill nämligen planera industriens förläggning, vilket ju även innebär ett planerande av var en viss produktion skall förläggas. Jag tolkar detta utskottets uttalande i fråga om jordbrukets jord på det sättet, att jordbrukets produktion icke ingår i denna planering. Om jag har misstolkat detta uttalande, ber jag att här i kammaren få rättelse i detta avseende av motionärerna eller utskottets talesmän.

Jag ber även att få säga, att jag med tillfredsställelse i utskottsutlåtandet läste, att den utredning som begäres skall vara förutsättningslös, och att alla olika alternativ därvid skola undersökas. Jag förutsätter nämligen under sådana förhållanden, att utskottet även syftar till att denna utredning skall innebära en utvidgning av nu gällande rättspraxis och rättsregler för marköverlåtelse. Även i det avseendet har jag kanske rätt att ställa en fråga till utskottets talesmän. Det heter nämligen i utskottsutlåtandet på följande sätt: »Det är sålunda möjligt, att kommunerna böra ges ett ganska vidsträckt inflytande vid utformningen av detaljer eller göras till ägare av sådan mark, som kan vara av vikt för kommunerna att disponera.» Detta uttalande tolkar jag så, att kommunerna skola göras till ägare av dylik mark genom nuvarande rättspraxis och rättsregler. Är detta fel ber jag att även på den punkten erhålla rättelse.

Vad som emellertid gjort att jag inte velat skriva under detta utlåtande är, att jag i likhet med föregående talare inte kan godkänna utskottets uttalande, att ett centralt organ skulle inrättas för att omhändera denna planering av näringslivet. Jag tror, att man i detta sammanhang bör säga, att vi inte skola

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

blunda för att detta är en inkörsport för samhällets kontroll över produktionen och näringslivet. Att man med tillhjälp av ett sådant centralt organ skulle dirigera näringslivet och industriens planering tycker jag i varje fall är ganska verklighetsfrämmande. Jag tror heller inte, att någonting sådant kan realiseras med mindre än att staten också äger eller har större inflytande över näringslivet i dess helhet. Man kan nog i varje fall bestämt utgå ifrån att privatkapital inte i större utsträckning kommer att placeras i ett av staten dirigerat näringsliv. Man måste väl i stället säga, att på näringslivets område böra de fria krafterna lämnas så stort spelrum och få vara så oberörda av samhälls- ingripanden som möjligt. Man måste ta hänsyn till var de gynnsammaste betingelserna för en produktion föreligga, då man bestämmer var densamma skall förläggas. Jag tror att ett statligt dirigerande härutinnan kommer att innebära en fördyring av produktionen i stället för, som man i allmänhet tror, ett förbilligande av densamma.

Det har ju i diskussionen om tomtvärdestegringen och markpolitiken alltid framförts det argumentet, att de höga tomtvärdena fördyra produktionen och höja hyresnivån. Jag vill långt ifrån vara någon försvarsadvokat för dem som betinga sig sådana höga tomtvärden. Jag vill tvärtom säga, att det inte är riktigt, att en medborgare genom att kanske endast någon dag eller någon vecka äga en tomt kan få göra sig vinster på flera tusen kronor. Detta är enligt min mening ett sätt att missbruka den heliga privatägarätten. Jag anser för min del, att denna bör bibehållas, men den bör inte få missbrukas på sådant sätt som ofta sker från tomtjobbarnas sida. Emellertid har folk i allmänhet en fullkomligt överdriven föreställning om tomtvärdenas inverkan på hyresnivån och på produktionens fördyring. En företagen utredning har ju visat, att i allmänhet utgör tomtprisets andel i hyresvärdena inte mer än 5 procent i städernas centrala delar och 4 procent i ytterområdena. Jag kan ju nämna, att i en i dagarna utkommen skrift om byggnadskostnader och bostadspolitik säger vederbörande författare på ett ställe, att även om tomtmarken ställdes gratis till förfogande, skulle hyrorna ändå inte sjunka med mer än 4 procent. Därför är jag mycket tveksam, huruvida en så radikal åtgärd som att överföra tomtmarken i samhällenas ägo skulle komma att ge rum för någon avsevärdare prissänkning vare sig beträffande hyrorna eller produktionen i övrigt.

I de nuvarande hyresvärdena ingå tätorternas sociala, ekonomiska och kulturella förmåner i kapitaliserad form. Man trängs om tomtplatserna i städerna, och därför drivas tomtvärdena också i höjden. Jag kan inte underlätta att påpeka, att på detta område medför den så mycket omtalade flykten ifrån landsbygden ett för städer och samhällen icke önskvärt resultat.

Trots de anmärkningar, som jag framfört mot utskottets förslag, är jag ändå, herr talman, av den uppfattningen, att det nuvarande tillståndet på hitörande område inte är till fyllest, utan att åtminstone sådana åtgärder böra vidtagas, att samhällena äga möjlighet att i god tid planera sin bebyggelse. Att jag vänt mig mot detta utskottsutlåtande beror emellertid därpå, att de frågor, som röra tomtmarken och den med denna sammanhängande bebyggelsen, för närvarande äro föremål för en hel rad utredningar. Jag kan inte förstå annat än att det vore skäl att avvakta dessa utredningars resultat. Särskilt vill jag peka på den i fjol begärda utredningen, som gick ut på en sådan utvidgning av expropriationslagstiftningen, att man även *mot ägarnas vilja* skulle kunna expropriera mark. Denna utredning tror jag går relativt långt, då det gäller att tillmötesgå motionärernas önskemål. Om jag ställer de resultat, jag förmodar att denna utredning kommer till, vid sidan av de resultat, som den i dagarna avslutade stadsplaneutredningen framlagt, kan jag inte finna

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

annat än att det område, som ligger mellan dessa båda kommittéers verksamhetsfält, är synnerligen litet. Det kan ifrågasättas om icke dessa båda utredningar, åtminstone vad det gäller tomtmarkerna, helt täcka vad motionärerna vilja ha fram. Denna stadsplaneutredning säger nämligen i sitt betänkande, att två olika planer skola upprättas, dels en regionplan och dels en generalplan. Vad beträffar generalplanen heter det i utredningens betänkande enligt referat:

»Generalplan skall i regel finnas för städer och stadsliknande samhällen. Den skall antas av stadsfullmäktige eller däremot svarande myndighet men behöver inte fastställas. På den egentliga landsbygden äger länsstyrelsen förordna, att generalplan skall upprättas, om så finnes påkallat. Generalplan är inte förenad med rättsverkan, men kan erhålla sådan genom ett särskilt förordnande som meddelas av Kungl. Maj:t eller länsstyrelsen. Genom sådant förordnande får icke nybyggnad ske i strid mot generalplanen.»

I detta uttalande säges ju tydligt ifrån att, då en generalplan gjorts upp och stadfästas, bebyggelse icke kan ske mot dennas bestämmelse. Det är ju precis vad man vill uppnå från motionärernas sida beträffande möjligheterna att planlägga bebyggelsen på lång sikt. Jag anser därför, att den planläggning av bebyggelsen, för vilken det i detta betänkande ges rum, och denna kontroll över bebyggelsen med expropriationsrätt mot ägarnas vilja faktiskt ger så pass vidgade möjligheter att disponera tomtmarkerna, att jag icke heller på detta område kan finna, att det blir något större utrymme till övers för ytterligare utredningar. Vill man nämligen hålla sig inom nuvarande gränser för rättspraxis och rättsregler, tror jag inte att man kan komma närmare målet än vad denna stadsplaneutredning har kommit och den i följd begärda utredningen kan komma.

Av dessa skäl anser jag, herr talman, att det icke är lämpligt att på detta stadium föranstalta om en utredning, som skulle läggas ovanpå alla de andra utredningarna. En sådan utredning skulle enligt min mening i stället endast åstadkomma förvirring i de övriga pågående utredningarnas arbete. Jag anser det vidare stå i överensstämmelse med riksdagens arbetssätt, att man inte skall begära en utredning på ett område, där utredningar tidigare pågå. Jag tror heller inte, att man i detta fall skulle förlora någonting på om man låte den nu planerade utredningen falla och i stället avvaktade de resultat, som kunna framkomma genom nu pågående utredningar, för att sedan, om så skulle bli nödvändigt, låta den nu begärda utredningen bli en komplettering till dessa.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av mig och herr Swedberg avgivna reservationen.

Häruti instämde herr *Swedberg*.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag har begärt ordet för att helt och fullt instämma i ett uttalande av utskottsmajoriteten. Det heter nämligen på s. 7 i utskottsutlåtandet på följande sätt: »Problemet att till samhället indraga den oförtjänta jordvärdstegringen, en indragning, om vars berättigande meningarna knappast äro delade, har visat sig vara svårlöst.» Jag skulle nästan vilja säga, att detta är det enda riktiga, som står i hela det av utskottsmajoriteten avgivna utlåtandet.

Jag har såsom ledamot av 1941 års värdstegringsskattesakkunniga i någon mån haft anledning att syssla med problemet om jordvärdstegring och jordvärdstegringsskatt. När utskottsmajoriteten som sin mening uttalar, att detta problem är svårlöst, kan den förvisso stödja sig på mycket omfattande erfarenheter från det tidigare utredningsarbetet i detta ämne. När man först ställes inför

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

denna fråga, tycker man nog, att den är ganska enkel. Man säger sig, att vinster av en jordvärdestegring ofta äro oförtjänta, och man tycker det är klart att sådana vinster skola indragas till det allmänna och komma alla medborgare till godo. Men när man sedan tränger närmare in i problemet, blir det alltmer invecklat. Det blir krångligare ju mer man sysslar med detsamma. Ett faktum är, att ännu ingenting väsentligt kunnat åtgöras från statsmakternas sida i detta sammanhang.

Vi ha sedan ungefär ett halvt sekel tillbaka arbetat med detta problem utan att komma fram till några praktiska avgöranden. Jag skall inte här för kammaren skildra jordvärdestegringsproblemet lidandeshistoria i vårt land utan endast nöja mig med några korta konstateranden. Den första motionen i riksdagen i denna fråga väcktes för ungefär 50 år sedan. Sedan har det under årens lopp motionerats i frågan gång på gång. Olika sakkunnigutredningar ha tillsatts. Vi ha haft 1909 års värdestegringsskattekommitterade, vars betänkande resulterade i ett författningsförslag, och 1910 års värdestegringsskattekommitterade. Därefter ha nya motioner väckts i ämnet. Vi fingo kommunalskattesakkunnigas uttalanden 1917, vidare det bekanta Landén-Köhlerska förslaget 1917 och en utredning av kammarrätten 1918. Sedan framlades propositioner både till 1919 och 1920 års riksdagar utan resultat, o. s. v. o. s. v. År 1941 tillkallade finansministern 1941 års värdestegringsskattesakkunniga. Vi grepo oss an med det sega ämnet och knåpade efter många mödor ihop ett betänkande. Jag måste tyvärr säga, att det är ganska länge sedan ett sakkunnigutlåtande har blivit så sönderkritiserat som detta utlåtande verkligen blev. Det har ju inte heller medfört något förslag från regeringens sida.

Alla dessa omständigheter, som jag här helt kort har antytt, ha naturligtvis varit bekanta för motionärerna. De ha förstått, att man svårligen kan komma fram på den vägen. Vad gör man då? Jo, man avger den mycket enkla förklaringen, att, eftersom det inte går att lösa problemet genom en värdestegringsbeskattning, så upphäver man helt enkelt äganderätten. Man överför densamma till samhället, och så är problemet ur världen. När jag läste detta uttalande i utskottsutlåtandet kom jag, herr talman, att tänka på den bekante salongsillusionisten och trollkarlen Dante, som uppträdde här i Stockholm för ett antal år sedan och vann en sådan popularitet. Han utförde med stor fingerfärdighet och under uttalande av det mystiska ordet »simsalabim» de mest invecklade konststycken och gjorde stor succé. Han förvände synen på folk — dock bara för en stund, ty man kunde naturligtvis sedermera upptäcka vad som verkligen hade ägt rum. Jag tror, att man även på liknande sätt skulle kunna karakterisera vad utskottet här har uttalat. Jag tror inte, att saken är så förfärligt enkel att man kan klara upp den blott genom att, som det heter, »göra samhället till ägare av marken», och att därmed alla besvärligheter äro undanröjda.

Innan jag närmare utvecklar varför jag hyser den meningen, skulle jag emellertid vilja säga ett par ord närmast med anledning av vad den föregående talaren yttrade. Utskottsmajoriteten är inte beredd att rekommendera detta överförande av äganderätten till marken i hela dess vidd utan gör undantag för jordbruksjord. Varför man har uteslutit jordbruksjorden vet jag inte, men man kan ju tänka sig olika anledningar. Det kan ju bero på »överbäganden av politisk art», som det brukar heta här i riksdagen. Det kan ju också ha sin grund i att man här tar ett första steg, och att man sedermera har för avsikt att gå vidare. Den föregående talaren föreföll mig hysa viss misstanke beträffande detta undantagande av jordbruksjord ifrån utredningen och ställde vissa frågor till utskottets ordförande, som jag hoppas att han får besvarade. Huruvida dessa svar bli så formulerade, att de tillfredsställa honom i full utsträckning, och om de

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

avlägsna de misstankar, som han enligt min mening på goda grunder i detta avseende hyser, kanske vi få se om en stund.

Men hur skulle det gestalta sig, om denna utredning en gång i världen ledde till praktiskt resultat på det sättet, att man införde ett visst system för den icke till jordbruk upplåtna jorden och hade kvar jordbruksjorden under ungefär hittillsvarande rättsliga förhållanden? Varje människa förstår ju, att det här skulle uppkomma en motsatsställning, som skulle leda till ofrånkomliga slitningar och irritationer, vilka förr eller senare måste avlägsnas. Såvitt jag förstår, kunna de inte avlägsnas på annat sätt än att man antingen måste avskaffa den lagstiftning, man här tänker sig för samhällena, och låta det hela vara ungefär som nu, eller också måste man ta med även jordbruksjorden i hela detta stora system. Jag tror, att det är misstankar av denna art, som den föregående talaren har hyst.

Jag skall nu be att få säga några ord beträffande den del av problemet, som gäller att samhället skulle göras till ägare av marken i städer och stadsliknande samhällen, i tätorter överhuvud taget. Hur skulle förhållandena där komma att gestalta sig genom att samhället, såsom man här tänker sig, omvandlas till ägare av marken? Ja, jag föreställer mig att detta skulle betyda, att det tomträttsinstitut, som vi nu ha, skulle träda i äganderättens ställe. d. v. s. ges en hundraprocentig, en generell tillämpning. Varför man vill förfara på detta sätt har man ju utsagt i utskottsutlåtandet. Det är ju med hänsyn till hyresnivån i tätorterna. Man menar, att får man kontroll över markkostnaderna, då får man också möjligheter att reglera hyrorna på ett för det allmänna och för hyresgästerna tillfredsställande sätt. Man får med andra ord möjligheter i sin hand att hålla hyrorna nere. Men, även om man skaffar sig ett generellt verkande tomträttsinstitut, är det så alldeles säkert, att ett sådant institut är i tillfälle att under alla omständigheter förhindra en hyresstegring? Så vitt jag begriper är svaret på den frågan icke utan vidare givet, även om måhända en eller annan skulle kunna tycka så. Det har ju här redan antytts, att hyresstegringen är i mindre mån beroende på tomtvärdet än fastmera på andra omständigheter. Den beror ju främst på att efterfrågan på lägenheter är stor samtidigt som tillgången är liten. Tomtmarkspriset inverkar, som jag sade, inte i högre grad, och även om det skulle kunna tänkas, att det skulle kunna bibehållas något så när konstant, motverkas eller förhindras härigenom, så vitt jag begriper, icke en hyresstegring. Ett relativt konstant markvärde innebär inte enligt min syn på saken någon garanti för att avkastningsvärdet eller det med ledning härav beräknade byggnadsvärdet förblir konstant. Avkastningsvärdet på en byggnad, uppförd på tomträttsmark, kan nämligen under upplåtelse tiden undergå ganska betydande värdestegring, beroende på den allmänna prisutvecklingen eller på att byggnadens läge genom stadens tillväxt eller bättre kommunikationer blivit fördelaktigare. Det är sålunda uppenbart, att, även om tomtmarken behålles i stadens ägo och upplåtes med tomt rätt, motionärernas syfte att undvika en höjning av hyrorna därmed icke är vunnet.

Det säges att uppslaget till dessa ytterst omfattande projekt skulle ha sin grund i vissa erfarenheter från England. Jag är inte okunnig om att en av motionärerna under kriget har vistats i England, och skaldens ord, att den som gör en resa har något att berätta, äger väl sin tillämpning även i detta fall. Men om vi vilja vara uppriktiga mot varandra här i kammaren, så måste vi väl också säga oss, att förhållandena i fråga om den sociala strukturen i England och i Sverige äro ganska litet jämförbara. Även jag har vissa erfarenheter från England. Där finnes ju en industrialism, som inte alls har någon mot-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

svarighet i Sverige, och industridistrikt av ett slag, som vi lyckligtvis ha varit alldeles förskonade från. De reflexioner, som man kan göra med anledning av tillståndet i England, har man så vitt jag förstår inte alls anledning att göra i Sverige. Jag har med tillfredsställelse observerat — om det nu var i motionen eller i utskottsmajoritetens utlåtande — att man nog i viss mån medgav, att förhållandena inte äro alldeles likartade. Men i alla fall vill man inte för den sakens skull gå miste om en utredning av denna beskaffenhet.

Motionens syftemål är, för att använda ett mildt uttryck, synnerligen långtgående. Så vitt jag kan erinra mig, har inte på ganska många år inom den svenska riksdagen överhuvud taget väckts ett förslag, som spänner över så fantastiskt omfattande områden som detta. Det berör politiska, samhällsekonomiska, stats- och författningsenliga frågor av allra största räckvidd.

När man studerar motionerna och även i viss mån utskottsutlåtandet, gör man samtidigt med denna iakttagelse även en annan observation, som inte saknar intresse. I viss mån synes nämligen, enligt vad jag tycker mig ha iakttagit, motionärernas uttalande innebära ett ställningstagande i förväg till spörsmål, som just genom den begärda utredningen borde klarläggas. Det är ju ganska ovanligt, att man nedtecknar sina uttalanden i den formen.

En mycket lång rad av remissinstanser har uttalat sig i dessa spörsmål. Jag vill ge utskottets ordförande den komplimangen, att han på ett utmärkt sätt har redovisat dessa uttalanden för kammaren genom att i en särskild bilaga foga dem till utskottsutlåtandet. Nu föreställer jag mig emellertid, att kammarens ledamöter inte haft tid att närmare studera denna bilaga. Vi äro ju också så överhopade av arbete under detta skede av riksdagen, att tiden knappast medger detta. Men annars skulle jag nog vilja rekommendera dessa mycket omfattande remissvar till allmän läsning. De ge åtskilliga tankeställare, och jag har mycket svårt att förstå, att utskottsmajoriteten har kunnat skriva så pass positivt som den gjort mot bakgrunden av det remissmaterial, som är för handen.

För egen del, herr talman — och därmed skall jag sluta dessa korta reflexioner — instämmer jag med Svenska stadsförbundets styrelse, när den i sitt yttrande uttalar, att »motionärerna överskattat behovet av vad de benämnt 'samhällsplanering i nationell skala' för vårt lands vidkommande och genomförbarheten av en så ingående planering av detta slag, som motionärerna synas räkna med».

Herr talman! Jag hemställer om bifall till den av herrar Fahlman och Ljungqvist avgivna reservationen.

Herr Jansson i Kalix: Herr talman! Så vitt jag kunnat finna av de till utskottsutlåtandet fogade reservationerna äro reservanternas ense med utskottsmajoriteten därom, att den ekonomiska och sociala utvecklingen har medfört, att nu gällande regler för samhällsplaneringen måste bli föremål för översyn och åtgärder från samhällets sida. Betecknande är också, att reservanternas icke kunnat ena sig om en gemensam linje. Sålunda ha högerens reservanter av principiella skäl gått emot en utredning om samhällets äganderätt eller exploateringsrätt till mark, som kan få betydelse för en framtida planering och utbyggnad av städer och tätorter, och av principiella skäl ha de likaledes motsatt sig en utredning om samhällets anspråk på värdestegring å fastighet. De förneka, att tomträten skulle få någon större betydelse, om den skulle komma att praktiseras i ett större sammanhang. Samtidigt medge de dock, att den haft betydelse för vissa tätortsområden, och de medge även, att kommu-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

nera i vissa fall ha intresse av att, exempelvis i och för bebyggelsens lämpliga ordnande, komma i besittning av lämpliga markområden.

Herr Hansson i Skegrie och Swedberg finna, så vitt jag rätt förstått innehåller i deras reservation, ingen anledning till en saklig invändning mot de i motionerna framförda tankegångarna, men då de mena, att den utredning, som begäres av utskottsmajoriteten, redan är i gång eller kan komma att sättas i gång på grund av riksdagens skrivelse förra året, hemställa de, att motionerna nr 109, 346 och 449 i andra kammaren icke måtte föranleda till någon andra kammarens åtgärd. Ur principiella och andra synpunkter synas de däremot inte haft något att invända mot utskottsmajoritetens utlåtande.

I detta sammanhang kanske jag skulle svara på den fråga, som herr Hansson i Skegrie framförde, nämligen vilken inställning utskottsmajoriteten intagit i fråga om den punkt i utskottsutlåtandet, där det heter: »Däremot beröres icke den jord, som användes för rent jordbruksändamål, annat än i det fall, att den är belägen i tätorternas utkanter eller så, att den kan förutses bära exploateras för andra ändamål inom överskådlig framtid. Övrig jord, använd i jordbruk, skulle däremot ligga utanför utredningen.» Under utskottsbehandlingen av detta ärende var givetvis även denna fråga föremål för principiella överläggningar, och jag tror nog, att herr Hansson därvidlag blev medveten om att utskottet menat precis vad utskottet skrivit och att icke en bokstav behöver tilläggas eller tagas bort. Jag tror därför, att herr Hansson i Skegrie kan känna sig ganska lugn på den punkten.

Utskottet har icke funnit de lagar, som för närvarande reglera kommunernas rätt att planera den framtida bebyggelsen och bestämma markens framtida disposition i strid mot den enskilda äganderätten, vara till fyllest. Vi fingo även ett mycket drastiskt exempel på den saken inom utskottet vid en föredragning, som utskottet hade enat sig om. Det var Täby kommun strax utanför Stockholm, som fick utgöra skolexemplet på vart det kan leda om den enskilde får förfoga fritt över den mark som samhället är i behov av för att rationellt kunna planera områden för bostadsbebyggelse, avstycka områden för allmänna platser, såsom fritidsområden, parker, lekplatser o. s. v., eller för att avdela områden, som bära anvisas industrien. Sälunda hade en markägare för villabebyggelse avstyckat och försålt ett område, som av de kommunala myndigheterna upptagits som industriområde. Ett annat område om cirka 500 hektar hade Täby kommun bjudit 860 000 kronor för men samtidigt sagt ifrån, att detta inte var sista budet. Kommunen var tvärtom villig att betala vad någon enskild markspekulatör eventuellt skulle komma att betala. Enligt den uppgift, som lämnades inför utskottet, var kommunen beredd att gå upp till miljonen, ja till och med därutöver, om det skulle behövas för att komma över det omstridda markområdet. Sedermera blev det emellertid bekant för kommunen, att markägaren hade sålt området till en enskild person för 860 000 kronor. Man har all rätt att förmoda, att det var en tomtjobbare, som fick hand om denna mark för det belopp, som Täby kommun hade bjudit.

Jag kan inte tänka mig att någon här i kammaren vill stiga upp och slå ett slag för den mentalitet, som detta exempel blottar. Exemplet är tyvärr inte heller ensamstående; det är tvärtom ett typexempel på den mentalitet, som sätter egennyttnan framför allmännyttan. Det anförda exemplet visar också, att utskottsmajoriteten har rätt då den säger, att den enskilde markägaren för närvarande har tämligen obegränsad frihet att förfara med sitt markinnehav, som han för sig finner bäst och mest ekonomiskt lönande utan att därvid behöva taga större hänsyn till innebyggarnas eller samhällets intressen.

Den erfarenhet man har av det nuvarande expropriationsförfarandet visar,

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

att det medfört så betungande kostnader för de samhällen, som använt sig därav, att stadsplaneläggningen försvårats och i praktiken många gånger omöjliggjorts. Det är möjligt, att 1942 års stadsplaneutredning kommit in på många av de problem, som motionen sysselsätter sig med, men utskottsmajoriteten har dock funnit, att de frågor, som det här rör sig om, förtjäna att komma in i ett större sammanhang. Detta gäller inte minst markplaneringens betydelse för det industriella livets sunda utveckling. Som det nu många gånger varit veta vi, att kommunerna alltför ofta lockas till en osund konkurrens i kampen om att få en åtrådd industri förlagd just inom den egna hemkommunen. Industriens förläggning är — det har ju också påpekats ifrån herr Ljungqvists sida nyss, och det erkänner även utskottet — i första hand en industriens egen angelägenhet. Men i det fall, att valet kommer att stå mellan annars likvärdiga orter, kan det å andra sidan inte heller anses opåkallat, att samhället får vara med och säga ifrån var det ur befolkningspolitiska och sociala synpunkter kan bli lämpligast att förlägga denna industri. Utomordentligt viktigt är sålunda ur befolkningspolitisk synpunkt, att en orts industrier inte sysselsätta enbart kvinnor, medan på en annan ort enbart män kunna få sysselsättning. Ur en sådan fördelning måste uppkomma svårösta befolkningsproblem. Ur samhällets synpunkt bör det vara så ordnat, att industrierna ur befolkningspolitisk synpunkt få komplettera varandra.

Utskottsmajoriteten har vidare icke heller a priori utgått från att den markvärdestegring, som kan uppstå vid försäljning av mark, som är eller kommer i samhällets ägo, skulle tillföras samhället. Även om det å ena sidan förefaller utskottsmajoriteten mera sympatiskt, att samhället uppbär vinsten på oförtjänt markvärdestegring, som uppkommer genom samhällets åtgöranden, har utskottsmajoriteten å andra sidan utsagt, att denna värdestegring, som skulle tillfalla samhället, behöver icke samhället vid en vidsynt markpolitik uttaga utan kan sålunda återföra den till markens nyttjare eller brukare eller vad man vill kalla dem.

Då utskottsmajoriteten funnit, att utredningen rörande motionerna II: 109, 346 och 449 behandlar sådana frågor, som icke tidigare varit föremål för utredning, att den av riksdagen begärda utredningen i anledning av motionerna I: 31 och II: 73 år 1944 icke kommit till stånd och att redan i år begärts utredning av motioner, som i viss mån äro besläktade med fastän icke så vittgående som dessa, får jag hemställa till andra kammaren, att kammaren måtte bifalla utskottets förslag, särskilt som den utredning, vilken sålunda skulle komma till stånd, kan inkludera många av de övriga utredningar, som kammaren redan förra året och tidigare i år begärt.

Herr **Persson** i Stockholm: Herr talman! Jag vill uttala min odelade tillfredsställelse med utskottsmajoritetens ställningstagande till de motioner, som nu behandlas, vilka samtliga röra frågan om vilken markpolitik som statsmakterna böra bedriva, därför att även om utskottet föreslår en förutsättningslös utredning innebär ändock motiveringen till detta förslag, enligt mitt sätt att se saken, värdefulla deklARATIONER om hur riksdagen med sin nuvarande sammansättning från majoritetens sida ser på dessa frågor.

Utskottet är emellertid icke enhälligt. Högerns representanter i utskottet anse tydligen, att allt egentligen är gott och väl, såsom det för närvarande är ordnat, och bondeförbundets representanter räkna upp en rad såväl pågående som avslutade utredningar i detaljfrågor för att sedan under hänvisning till dessa söka förhindra, att problemet angripes i hela dess vidd. Den saken är gemensam för samtliga reservanter, men de ha underlåtit att taga ställning till de missförhållanden, som motionärerna påvisat. Högerreservanterna anföra bland annat,

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

att »man får icke undervärdera den betydelse, som den enskilda äganderätten till jorden har för svenskt betraktelsesätt».

Jag vet icke, vad högerrepresentanterna mena med den saken, men det är väl så, att i den formuleringen dölja sig högerens vanliga krav på att sådana missförhållanden, som uppstå för och drabba folkets flertal på grund av ett fåtals missbruk av sin äganderätt, egentligen ändock icke skola angripas. Högern kallar detta betraktelsesätt för svenskt. Det är icke speciellt svenskt, utan ett sådant betraktelsesätt är till finnandes i alla land, där det finns privatkapitalister, och detta betraktelsesätt är då knutet till deras klass. Högermännen framställa sig ofta gärna som den goda ordningens alldeles speciella företrädare. Men är det ändock icke så, att när kapitalets intressen äro betjänta av anarki och kaos försvara de detta tillstånd och kräva dess fortbestånd? Ty ingen vill väl påstå, att den samhällsplanering med begränsade möjligheter för ingripande, som här föreslås, är ett uttryck för ordning och planmässighet?

Här uppstå stora städer, industrisamhällen och andra tätorter planlöst, allt efter utgången av kommuners och jordspekulanter inbördeskrig. Tidigare blomstrande samhällen dömas till en borttynande tillvaro efter några av profitintressen dikterade och utan hänsyn till medborgarnas flertal och intressen utförda penndrag av mäktiga industrimagnater och bolagsherrar. På sina håll ruva bolag och enskilda jordägare över av dem ägd jord och omöjliggöra därmed en ur hela folkets synpunkter önskvärd utveckling för hela samhället. Å andra sidan växa en del städer så mycket, att det icke är till nytta vare sig för dessa städers innevänares vidkommande eller för hela landet. För att eliminera dessa missförhållanden ha vi från vårt håll framburit förslag, som vi utformat i vår motion. Vi förmena nämligen, att en del markägares bestämmanderätt över den mark, som erfordras för byggnadsändamål, måste begränsas mer än nu är fallet, och därför ha vi i vår motion pekat på att det gärna icke kan gå till på annat sätt än att staten måste tillförsäkra sig förfoganderätten över all den mark, som är erforderlig för att bereda anläggningsmöjligheter för industri- och bostadsbyggnader i de områden, där samhällsintressena kräva att de förläggas. Denna mark skulle enligt vår mening sedan av staten endast utlämnas mot tomt rätt. Av de inkomster, som i form av tomt rättsavgifter inflyta till staten, skulle de utgifter kunna bestridas, som bli erforderliga för att ge markägarna skälig ersättning för ingreppet i deras fria förfoganderätt över marken. Det är vidare enligt vår mening fråga om att staten borde bestämma, vilka markområden som få utnyttjas för uppförandet av större industribyggnader för olika ändamål och för tätbebyggelse av bostadshus.

Vad skall man då vinna med en sådan anordning? Jo, en hel rad fördelar måste kunna vinnas. Om någon kan peka på att de misshälligheter, som nu faktiskt föreligga på en hel rad områden, skulle kunna undanröjas utan sådana radikala ingrepp som här föreslås, vore det tacknämligt, om han ville nämna, på vilket sätt det skall ske. Med den anordning, som jag här skisserat, skola industrianläggningar kunna placeras på de platser inom landet, där det ur folkförsörjningens, försvarets, trafikförhållandenas och befolkningspolitikens olika intressesynpunkter är önskvärt, att de förläggas. Det skall icke längre bli en planlös utveckling efter landsmåttstock. Vidare skall uppkomsten av sådana arbetslöshetsområden, som nu uppstå, när industrier nedläggas, kunna förhindras genom att statsmakterna dit skola dirigera nya industrier. Områden för uppförande av bostadshus skola kunna upplåtas utan hänsynstagande till kommunala gränsförhållanden eller andra omständigheter och förläggas till platser, som skulle vara lämpliga ur såväl hälsosynpunkt som ur synpunkten av nödvändigheten att tillgodose industriens behov av arbetskraft. Tomtjobbares

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

och enskilda markägares oförtjänta inkomster av jordvärdestegring skola omöjliggöras. En nödvändig begränsning av stora städers tillväxt skall också kunna genomföras. Den osunda konkurrenskampanj, som påtalats här i kammaren tidigare i dag och som pågått så många gånger mellan städer och kommuner, skall kunna hävas. Man skall vidare kunna planera landet efter landsmåttstock med hänsynstagande till vad trafikproblemen kräva för förbilligande av transportkostnaderna och möjliggörande av ett effektivare utnyttjande av landets krafttillgångar. En planmässig och rationell fördelning av industrien ute i landet skulle också vara till fördel för jordbruket, och beredandet av möjlighet till en centraliserad planläggning av åsyftat slag skulle faktiskt kunna bli ett instrument för en utjämning av de beklagliga motsättningar mellan folket på landet och i städerna, som faktiskt nu finnas.

Herr Hagberg i Malmö sade, att utskottet och motionärerna ha överskattat behovet av åtgärder. Jag vill direkt fråga herr Hagberg i Malmö samt högerreservanterna och även bondeförbundets reservanter: är det icke nödvändigt att komma fram mot en lösning av dessa mångskiftande frågor, där missförhållanden faktiskt föreligga? Dessa frågor sammanfalla med frågan om en inskränkning av den fria förfoganderätten över i enskild ägo varande jord. Vilja ni verkligen svara nej på den frågan? Och om ni svara ja, vad rekommendera ni för åtgärder för att lösa de frågor på skilda områden, som jag här berört? Flera kunna vid behov anföras. Om man icke vill påstå, att allt är bra som det är, hur vill man då åstadkomma en förbättring? Jag motser svar på frågan.

För övrigt har jag med största intresse tagit del av den motion, som väckts av två bonderepresentanter här i riksdagen, trots att denna motion icke går in på de omfattande frågor, som de övriga motionerna beröra. I den motionen föreslås en utredning av frågan om överförande i samhällets ägo av för städernas bebyggelse nödvändig tomtmark, och motionärerna påvisa, att en sådan åtgärd borde vara möjlig att genomföra och att den skulle bli till båtnad för samhället. Jag betraktar detta initiativ från bondehåll såsom en gärning, som verkar till fördel för en önskvärd avspänning i de motsättningar, som ofta framträda mellan städer och landsbygd och mellan arbetare och bönder, och jag anser, att motionen är glädjande, därför att den visar, att även bland bönderna finnas de, som förstå sig på att differentiera begreppet jordägare. De jordägare, som i hårt arbete bruka sin jord för att folket skall få bröd, missbruka icke sin äganderätt till jorden, och därför önskar enligt min mening inte heller någon riktning inom arbetarrörelsen att beröva dem rätten till jorden. Arbetarna och bönderna ha tvärtom ett gemensamt intresse av att resa motstånd mot den enda verkliga fienden, som finns till bondens rätt till jorden, nämligen mot det hänsynslösa privat- och bankkapitalet — alltså mot de krafter, som äro identiska med det slag av jordägare, vilka spekulera i såväl de enskilda medborgarnas som kommunernas behov av tomter och markutrymmen och som spekulera i oförtjänt jordvärdestegring. Mot dessa intressen utgör den i motionerna föreslagna och av utskottet förordade utredningen ett hot. Därför är det naturligt att högern bekämpar förslaget, då högerpartiet är skapat av just dessa krafter för att tillvarataga deras intressen. Men det ligger någonting onaturligt i att de två bondeförbundsrepresentanterna, som motionerat i frågan, icke erhållit ett helhjärtat och odelat stöd från sitt parti, vilket man brukar kalla för böndernas speciella parti.

Motionärernas och utskottets förslag ligger även i linje med ett flertal punkter i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Detta program måste nu i största utsträckning få karaktären av ett dagspolitiskt handelsprogram för den riks-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

dagsmajoritet, som tillika med hela arbetarrörelsen givit sin anslutning till det samma. Det är därför att hoppas, att regeringen i en snar framtid skall få en sådan sammansättning, att dess vilja och strävanden komma att sammanfalla med vad arbetarrörelsen önskar. Sker detta, då torde den nu föreslagna utredningen kunna genomföras i ett sådant tempo, att den kan komma att resultera i nödvändiga åtgärder redan inom en snar framtid.

Herr Thorell: Herr talman! Jag har begärt ordet för att gå in på den motion, som min ärade företrädare här på talarstolen senast behandlade, nämligen motionen II:109 av herrar Hansson i Skediga och Boman i Stafsund. Om den motionen hade framförts av en socialdemokrat eller exempelvis av herr Persson i Stockholm eller någon annan kommunist, skulle jag icke alls förvånat mig över densamma. Då skulle det ha varit precis i stil med deras linje, och det vore ingenting att säga om den saken. Var och en arbetar naturligtvis efter sitt program. Nu har den emellertid i stället framförts av en självägande bonde och en förständig sådan i vanliga fall i Uppsala län och av en visserligen ny men dock ledamot av andra kammaren i Stockholms län, tillhörande ett parti, som vill ha nästan ensamrätt att representera den svenska bonden, som innerst inne beträffande jordfrågan aldrig lämnar tanken på äganderätten. Jag har sett otaliga exempel på och själv varit med om att så snart det finns möjlighet vill man ha en egen bit att bruka, och man vill också ha möjlighet att bestämma över densamma.

Herr Persson i Stockholm gav sitt klara och tydliga erkännande åt motionen, och det förstår jag så väl, och det skall jag icke bråka om, men jag undrar vad herrar motionärer själva tänkte, då de fingo detta oreserverade gillande. Och vad komma deras valmän i Stockholms län att säga, då de få höra detta erkännande från det hållet? De bli nog inte särskilt glada, det har jag reda på förut. Och varför? Jo, därför att för det första är det alldeles riktigt, att deras motion, som herr Persson i Stockholm sade, skulle kunna vara direkt tagen ur socialdemokraternas efterkrigsprogram, och för det andra ha vi ju, som alla veta, i Stockholms län det ställt på det viset, att vi ha mark, som kan tänkas bli tagen i anspråk för sådana ändamål, som motionen avser, i mycket stor utsträckning. Vi ha samhällen åt alla håll längs trafiklederna från Stockholm, och vi ha liknande förhållanden ute i skärgårdskommunerna o. d. Vi ha också utsikt att på annat håll mycket stora markområden komma att användas till tomtmark, nämligen där det stora flygfältet är avsett att förläggas, i Hammarby, Vallentuna och Skånela kommuner.

Jag vet hurudan stämningen är där ute. När jag skrev en artikel och berörde denna fråga i våra ortstidningar, vet jag att det framställdes fordran från markägare, som tillhöra bondeförbundet, att den artikeln mot herrar Hansson i Skediga och Boman i Stafsund skulle tagas in i bondeförbundspressen, men det var väl litet för mycket begärt, att en högermans inlägg skulle tagas in i sådana tidningar.

Man skulle ju kunna förstå alla de herrar, som nu ivra för detta förslag, ifall det vore så, att det skulle bli bättre och billigare på något sätt, om jordägarna mot sin vilja skulle tvingas överlåta mark till staten eller till samhällena. Men, ärade kammarledamöter, vi ha nyligen varit med om att göra en affär, som åtminstone borde ge herr Boman i Stafsund, som bor så pass nära, åtskilligt att tänka på. Det var när vi sålde mark på Bergshamra kronoegendom till Solna stad. Det gällde ett litet område, jag vill minnas det var 28 tunnland. Om det skulle vara fel, reserverar jag mig på den punkten. Det var i alla fall ett jämförelsevis litet område. Jag vet precis hur det ser ut på marken.

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

Området är taxerat till omkring 1 000 000 kronor. Då kunde man ju tänka sig, att när det gällde ett område utanför Stockholms stad, skulle vi här i riksdagen sälja det billigt, men hur gjorde vi? Jo, i stället för taxeringsvärdet togo vi nära 3 000 000 kronor. Tro herrarna, att ett sådant område kommer att bli billigare sedan det kommit i stadens hand, eller att man kommer att driva välgörenhet med den mark, som man har fått hand om? Nej, helt säkert icke. Jag känner många kommunalmän i Solna stad, och jag vet, att det är affärsfolk. De komma helt säkert att ta bra betalt och göra stora pengar till staden, men om det kan vara till någon nytta för de intressen, som herrar Hansson i Skediga och Boman i Stafsund representera här i riksdagen, är en helt annan sak. Jag skulle icke heller tro, att det kommer att bli till någon nytta i andra liknande fall, då det gäller områden längre ut i vårt län.

Vilka ha för övrigt varit de största jobbarna med mark här kring och i huvudstaden? Såvitt jag vet är det staten genom djurgårdskommissionen och Stockholms stad. Jag kan icke se, att de på något sätt idka någon välgörenhet. När djurgårdskommissionen säljer till Stockholms stad är det ett väldigt bråk, och staten tar mycket bra betalt, och på samma sätt gör sedan staden, när den säljer i sin tur. Det har sagts mig från köparens sida, att staden för en mycket hård politik, när den säljer tomter. Helt säkert är det därför så, att det icke skulle bli så värst mycket bättre på något annat sätt.

Men denna motion är också ur en annan synpunkt betänklig. Säg ni, hur kvickt den vakne herr Persson i Stockholm högg in på denna motion och pekade på hur fin den var. Ja, det komma nog herrar motionärer att få höra en gång till, men det blir kanske vid ett sådant tillfälle, då ni icke vilja vara med längre. Såvitt jag känner herr Persson rätt, så glömmet han inte detta. När herrar Hansson i Skediga och Boman i Stafsund och andra bondeförbundare komma och säga, att nu vilja vi icke vara med längre, så säger säkert herr Persson: »Varför vill ni inte det? Ni ha ju dock varit med om principens införande. Varför stannar ni nu?» Ja, den risken få ju herrarna ta, det kan inte hjälpas.

Jag finner alltså uppläggningen av denna motion vara äventyrlig. Vi veta ju, att herr Bomans företrädare var något äventyrlig i sin politiska gärning, men nog hade Stockholms läns valmän inom bondeförbundet väntat sig något annat, när de valde herr Boman i Stafsund, som annars är en förståndig och klok man och har en framskjuten ställning inom organisationer o. d. inom Stockholms län.

Jag har, herr talman, velat framföra dessa synpunkter. Jag skall icke gå mera in på frågan, eftersom herr Ljungqvist redan har anfört så mycket beträffande den övriga delen av utskottsutlåtandet. Jag ber därför endast att få instämma i den reservation, som har avgivits av herr Fahlman och herr Ljungqvist.

Herr Nilsson i Stockholm: Herr talman! Jag fäste mig vid några vändningar, som herr Hagberg i Malmö hade i det anförande, som han höll för en liten stund sedan. Han började med att med en beundransvärd öppenhet slå fast, att det enda sakliga i utskottets utlåtande var fastställandet av hans eget misslyckande, det misslyckande, som han råkat ut för i egenskap av en av utredningsmännen angående den planerade jordvärdestegringskatten, som har varit föremål för riksdagens uppmärksamhet vid flera tidigare tillfällen. Jag kan i det sammanhanget endast instämma i vad herr Persson i Stockholm sade i sitt anförande, då han frågade, hur man tänker sig att kunna komma till rätta med detta problem. Det har ju tydligt visat sig, att man icke har möjligheter att bemästra

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

det med den jordvärdestegringskatt, som tid efter annan har dykt upp i diskussionen. Man kan dock icke komma ifrån, att det här är fråga om ett problem av sådant slag, att det bör bli föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Jag skall bara nämna några exempel.

Det första exemplet hämtar jag från en västsvensk stad, där stadsfullmäktige för någon tid sedan beslöt att inköpa ett tomtområde av villatyp för en summa av 1 500 000 kronor. Om nödvändigheten av köpet rådde praktiskt taget inga delade meningar, men ändå hyste man vid voteringen vissa betänkligheter med hänsyn till köpesumman. Det visade sig nämligen i detta fall, att för 40 år sedan hade samma tomtområde inköpts av markägaren för 30 000 à 40 000 kronor. Sedan hade samhället utvecklats. Man hade dragit fram gator och ledningar. Markägaren hade icke gjort något i värdestegrande syfte. Han hade levtt sitt liv och hade kanske reparerat sin villa, men efter 40 år hade detta tomtområde 40-dubblats i värde. Det finns väl knappast någon, som icke vill göra gällande, att det ur rättvis- och allmänhetens synpunkt hade varit riktigare, att denna jordvärdestegring kommit det allmänna till godo i stället för den enskilde tomtägaren, som nu kunde tillgodoräkna sig denna oerhörda vinst.

Jag kan också nämna ett annat exempel, som jag har hämtat ur statens offentliga utredningar för år 1928. Fastighetsdirektören i Stockholm anför där ett fall, då det gällde att inköpa ett hektar jord i Stockholms närhet för åstadkommande av en viss vägförbindelse, som staden skulle draga fram till ett utanför staden beläget samhälle och som naturligtvis också skulle komma markägaren synnerligen väl till godo vid försäljning eller bebyggande av bredvidliggande område. Här rörde sig kravet, som fastighetsdirektören själv sade, om ett fantastiskt belopp. Det var ett område ungefär så stort som Gustav Adolfs torg, och för det begärde man 4 000 000 kronor. Här kan man verkligen tala om ett missbrukande av äganderätten, för att använda ett uttryck, som redan förut har fallts.

Jag skall nämna ett tredje exempel, som är alldeles aktuellt. Det gäller en kommun, som är belägen i Stockholms närhet. Denna kommun erbjuds för någon tid sedan ett markområde på 190 tunnland. Ägaren ville icke sälja till någon annan än denna kommun. Plötsligt uppträdde emellertid en representant för storfinansen här i landet och sökte kontakt med de kommunala myndigheterna. Han föreslog, att man skulle göra ett skenköp, därför att han var synnerligen intresserad av att få detta markområde på grund av att han ägde stora markområden i dess närhet. Han föreslog nu kommunen, att kommunen skulle inköpa området av markägaren och sedan i sin tur sälja det till honom. När de kommunala myndigheterna nekade, så vad skedde? Jo, han förklarade, att om man icke gick med på detta, komme han för framtiden att göra allt för att förhindra kommunens framtida utveckling.

Man behöver alltså icke resa till England, herr Hagberg i Malmö, för att få ganska starka bevis på nödvändigheten av den lagstiftning, som här är föreslagen. Man behöver bara fara till Saltsjöbaden, så får man alldeles tillräckligt med material för att man skall bli klar över nödvändigheten av att något göres.

Herr Thorell var inne på en annan sak, som det kanske kan synas, som om det låg något uti. Han gjorde gällande, att staten, i den mån den varit tomtägare och försålt sina tomter, sannnerligen icke heller underlåtit att ta ordentligt betalt för desamma. Ja, det är alldeles riktigt, men vad beror detta på? Jo, det beror helt enkelt på det nu rådande systemet. Om icke staten och det allmänna tillgodoräknade sig denna förtjänst, skulle den ju bara utnyttjas och övergå till de enskilda byggmästarna, till de enskilda företagen. Det är anledningen till att den företeelse har uppstått, som man naturligtvis kan påvisa när det gäller

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

försäljning av såväl ecklesiastika som andra statliga jordar. Om man emellertid övergår till det system, som här nu föreslås, undanröjas ju möjligheterna till tomtvärdstegring och möjligheterna till tomtjobberi i fortsättningen.

Reservanterna ha i sin reservation såsom huvudskäl anfört — så uttryckte herr Ljungqvist det, om man fränser hans principiella betänkligheter — att det redan skulle pågå utredningar, som behandla denna angelägenhet. Jag är icke alldeles övertygad om att detta stämmer. I dagarna föreligger 1942 års stadsplaneutredning, och till denna utredning ha de av utredningen tillkallade sakkunniga fogat ett särskilt yttrande. Det är arkitekterna Häggbom och Lindström, representerande respektive byggnadsstyrelsen och tekniska högskolan i denna utredning. De säga bland annat följande: »Stadsplaneutredningen har sålunda icke tillfredsställande behandlat de gränsfrågor mellan byggnadslagstiftningen och expropriationslagstiftningen, som äro av grundläggande betydelse för den förras utformning och tillämpning.» De säga vidare på s. 649: »Det kan ifrågasättas, om icke all mark eller nyttjanderätt till mark inom område, som sålunda avses för samhällsmässig bebyggelse, borde överföras i allmän ägo genom inlösen. Många komplicerade frågor, som icke kunnat bemästras på ett tillfredsställande sätt, skulle härigenom få en klar och entydig lösning, såsom frågan om gatumarks- och gatukostnadsersättning. Här torde ej vara platsen att närmare ingå på dessa spörsmål och alla deras ekonomiska och sociala konsekvenser, men de böra icke förbigås vid lagstiftningens slutliga utformning.»

Av dessa båda sakkunnigas yttranden framgår ju med all önskvärd tydlighet, att stadsplaneutredningen icke, som man måhända skulle kunna tro, har behandlat just det problem, varom här är fråga.

Vad sedan beträffar den reservation, som har framlagts av herr Hansson i Skegrie och herr Swedberg, vill jag göra herrarna uppmärksamma på att den expropriationsutredning, som beslutades vid 1944 års riksdag, endast gäller en utvidgning av de ändamål, för vilka expropriation skall kunna ske, men däremot icke värdering av expropriationer, och man kan därför icke heller säga, att den utredningen skulle täcka den av motionärerna och utskottet ifrågasatta utredningen.

Herr talman! Med hänvisning till att så mycket redan tidigare har sagts principiellt i denna fråga ber jag att med vad jag i korthet sagt få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen, som under detta anförande återtagit ledningen av förhandlingarna, lämnade på begäran ordet för kort genmäle till

Herr Hagberg i Malmö, som yttrade: Herr talman! Den senaste ärade talaren bestred icke, att det allmänna, när det gäller försäljning till enskilda, understundom kan betinga sig ganska kraftiga priser. Han ansåg emellertid, att det var tämligen i sin ordning, att det allmänna på detta sätt tillgodogjorde sig den värdstegring, som uppkommit. Jag skulle vilja fråga den ärade talaren, hur han har tänkt sig problemet, när det gäller det allmännas försäljning till det allmänna, vilket är väl så vanligt som att det allmänna säljer till enskilda. Jag tänker på det fall, då kronan säljer till kommuner. Jag har tyvärr som kommunalman haft ganska mycket att göra med sådana saker, och jag får säga, att de priser, som kronan i allmänhet betingar sig, när den säljer till en kommun, äro sådana, att vanliga enkla enskilda tomtjobbare framstå som veritabla klåpare i detta sammanhang. Jag skall anföra ett litet exempel. Vi skulle utvidga en kyrkogård i Malmö för en del år sedan och behövde köpa mark av domänstyrelsen. Taxeringsvärdet var 19 öre per kvadratmeter, men domänstyrelsen be-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

gårde 1: 25. Jag vet icke vad sådant kallas, om icke för jobberi. Här gäller det ju icke att skinna den enskilde, utan det gäller samhällets affärer med samhället.

Jag kan tala om för kammarens ledamöter, att detta problem är ett mycket allvarligt problem för alla kommunalmän i detta land. Det har skänkts mycket stor uppmärksamhet av Svenska stadsförbundets styrelse, som gång på gång pekat härpå och meddelat, att styrelsen äger »åtskilliga skrämmande belägg» — som det ordagrant låter — för att frågan om försäljning till kommuner av statlig eller ecklesiastisk jord »icke alltid handlagts med insikt om att köparna representera allmänna intressen». Jag menar, att det finns starkt fog för detta stadsförbundets uttalande, och jag förstår icke, hur man med sådana fall för ögonen utan vidare kan vara beredd att rekommendera det allmänna såsom ägare av mark och såsom disponerande de möjligheter, som ett sådant ägandeskap medför.

Härpå anförde

Herr **Karlsson** i Granebo: Herr talman! Jag har med stort intresse följt denna debatt, emedan jag icke är alldeles främmande på de områden där diskussionen här rör sig, men jag kan icke finna så många anknytningspunkter mellan vad vi för närvarande äga av lagar och förordningar och de förslag, som nu föreliggå. För att i någon mån kunna bedöma de förslag, som ligga framför oss, måste man göra en liten översyn över vad vi haft tidigare, och hur de bestämmelser, som vi nu äga, verka i de svenska samhällena.

Jag får säga, att de exempel som här dragits fram säkerligen äro främmande för de flesta, ty vi som arbeta i det kommunala livet ha mött andra svårigheter, som jag skall nämna. Jag tänker då först på hur det gått till att planlägga i samhällena vid samhällsbildningen. Detta har tidigare skett utan plan, men under de sista tio åren har en annan ordning blivit gällande så till vida, att länsstyrelsen genom sina arkitekter föreslagit de enskilda kommunerna, att vissa förhållanden böra rättas till och att vissa områden böra planläggas för bebyggelse. Man har haft de största svårigheter att övertyga kommunens innehavare om att det behövs så stora områden som det föreslagits. Inom dessa områden, som sålunda blivit planlagda, har man inlagt de olika områdena för skilda ändamål, områden dels för industri och dels för bebyggelse. Hur har sedan förfarits? Jo, dessa områden ha blivit planlagda, och kommunerna ha i de flesta fall kunnat inköpa dem. I andra fall ha tomter försålts till enskilda köpare till rimliga priser. Jag vet, att rätt stora samhällen köpt hela fastigheter och i mantal satt jord, som på detta sätt planlagts för bebyggelse. För min del kan jag därför icke finna, att de vidlyftiga utredningar, som här nu föreslås, skulle vara av behovet påkallade, och min erfarenhet har också givit belägg för detta.

Här talas vidare om att det allmänna icke har någon möjlighet att få förnuftiga planeringar till stånd. Enligt mitt sätt att se vore det lättare att finna utvägar för detta genom att här föreslå vissa ändringar i expropriationslagstiftningen. De exempel som framdragits i denna debatt tycker jag ge vid handen, att en sådan lagstiftning är berättigad. Men jag kan inte finna, att staten skall med en lagstiftning, som så att säga överskyddar hela området, tumma på den äganderätt som dock har värdesatts och fortfarande värdesättes mycket högt i detta land. Den värdesättes icke enbart av jordbrukarna, den värdesättes enligt min erfarenhet lika högt av husägare och andra som behöva ha ett mindre jordområde till sitt förfogande.

Då jag nu lägger samman de erfarenheter jag har på detta område och gent-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

emot dessa ställer detta förslag, kan jag inte finna, att tiden är mogen för ett så genomgripande förslag som detta, utan jag är mest böjd för att följa den reservation som är fogad till detta utlåtande, med hänvisning till att de olägenheter som för vissa städer kunna förefinnas kunna avhjälpas, om icke med det förslag till expropriation som föreligger, så med ett förslag, som ger vad som behövs i detta hänseende. Det är min syn på tingen.

När här talas om den oskäliga vinning som vissa personer kunna göra sig genom att de inköpa vissa områden och strax därefter sälja desamma, så vill jag framhålla, att ingen talar om att en köpare måste äga ett område i minst tio år för att undgå den starka beskattning som för närvarande är rådande i detta land. Detta synes vara någonting som bör verka hämmande, när det gäller de vinster som man här talat om.

För övrigt vill jag säga, att när jag i det praktiska livet handlagt sådana här ärenden, har jag dock funnit, att det största flertalet är benäget för att sälja jorden till det värde som jorden betingar och att det är ett mindre fåtal, som utnyttjar andra vägar för att erhålla en oskälig vinst.

Under dessa förhållanden, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Staxäng* instämde häruti.

Herr **Nilsson** i Stockholm, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Till den föregående ärade talaren vill jag för det första säga, att det kan vara alldeles riktigt, som han säger, att det funnits och finns framsynta kommunalmän, som för kommunens vidkommande inköpa jord med tanke på samhällets framtida utveckling. Det är bara den lilla haken med detta, att sedan styckar och försäljer man denna jord till enskilda ägare, och då går man helt enkelt tillbaka till utgångspunkten, och resultatet blir en allmän jordvärdestegring, där kommunen sålunda icke kan tillgodoräkna sig denna stegring, utan det blir de enskilda.

Vad sedan beträffar det värde jorden betingar, som den föregående ärade talaren uttryckte sig, vill jag bara framhålla, att detta beror helt och hållet på var den är belägen. Det beror på var t. ex. inom området i fråga man drar framgator, ledningar o. d. Då kan jorden plötsligt stiga i värde. Men vilket värde som jorden då betingar, tror jag blir mycket svårt att kunna fixera.

Herr **Karlsson** i Granebo, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Med anledning av vad den föregående ärade talaren sade till sist i sitt anförande vill jag bara fråga: vad menar den ärade motionären, att staten som köpare av jord skall beräkna för värde? Kunna vi utgå ifrån att vi med en ny lagstiftning skola komma därhän, att de som nu tillerkänts äganderätten skola överlämna denna mark utan att den åsättes något värde?

Jämväl herr **Nilsson** i Stockholm erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! I fråga om det sista anförandet skulle jag bara kunna hänvisa till den utredning som man gjort i det konservativa och liberala England, där man utgått ifrån det värde som jorden betingade 1939 eller 1943. Diskussionen har där gällt, huruvida man skall utgå från värdet 1939 eller värdet 1943. Jag anser, att jag med detta besvarat den fråga som herr Karlsson i Granebo ställt till mig.

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

Härefter anförde

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Jag förstår, att jag på förmiddagen trampade herr Thorell på tårna, när jag var inne på interpellationssvaret om hästarna. Det var kanske orsaken till det häftiga angrepp som herr Thorell riktade mot mig i sitt anförande. Man kanske inte skall ge sig in på områden där man inte är fackman, särskilt när det gäller hästaffärer och dylikt.

Den fråga som det nu gäller är en sak som jag tror att vi litet var måste ta ställning till, därför att det är en allvarlig fråga. Man kan ställa den frågan: hur länge skall jordvärdet stiga i städer och samhällen, och vilken gräns skall därvid nås? Här ha vi landsbygdsrepresentanter gång efter annan klagat över dyrortsgrupperingen, men man har inte velat vidtaga någon rättelse. I stället ha tomtvärdena drivits upp allt mera.

Jag har här framför mig en tablå som visar vissa tomtvärden i Stockholm vid olika tidpunkter. Jag skall inte dra många siffror, då jag vet, att talman önskar, att vi skola förkorta debatten. Siffrorna här ange t. ex., att det gamla taxeringsvärdet på en tomt var 72 000 kronor medan inköpsvärdet 1937 var 200 000 kronor. Vi ha en annan tomt, där motsvarande värden utgjorde 65 000 och 185 000 kronor. Jag har uppgifter från inte mindre än 40 olika platser i Stockholms närhet, där det varit en sådan värdestegring. Jag har här en skrivelse från en byggnadsfirma, med namn och stämpel under, angående en fastighet som skall byggas. Jag läser precis som här står: »Byggnad i tre våningar med huvudmåtten $L \times B = 27,00 \times 12,00$ m, bottenvåning utbyggd till en bredd av 17 m. Byggnaden beräknas utnyttjad till 75 %. Tomtkostnad kr. 180 000, nettovåningsyta = 830 m², tomtkostnad per m² nettovåningsyta = 180 000: 830 m² = kronor 216: 87.»

Vi kanske inte riktigt förstå, vad detta betyder. Här äro vi litet var färdiga att uttala vårt klander över den allvarliga arbetskonflikt som nu råder, men vi kanske icke förstå det innersta sammanhanget. Vi ha där hemma haft en jungfru, som nu är bosatt i Stockholm. Hennes man har meddelat mig, att en tredjedel av inkomsterna går åt till hyran. Nu kanske uttalas: varför kunna de icke göra upp? Och så äro en del färdiga att klandra, icke minst från det håll som herr Thorell representerar. Men vi kanske inte förstå, hur det är, när pengarna inte räcka till för en familj. Något liknande är det med jordbrukarna och deras produkter. Här klaga vi över att vi icke kunna få ut det mjölkpris som vi tycka att vi skulle ha, men våra ekonomiska organisationer skola också betala dessa höga hyror, och de skola ha arbetspersonal som de skola betala. Och dessa sina hyror. Dessa kostnader skola läggas på varan, och så blir skillnaden mellan producentpriset och konsumentpriset alltför stort. På vad sätt skola vi rätta till detta? Herr Thorell må skriva vilka artiklar han vill och gärna skicka dem till bondeförbundets tidning och till sina högertidningar, det rör mig inte ett enda dugg.

Vi borde emellertid försöka att se till, att vi verkligen på något sätt kunde begränsa denna markvärdestegring och få bukt med dessa tomtjobbare och deras vinster, dessa tomtjobbare, som ligga på en schäslong eller sita i en lästol utan att göra ett enda dugg för denna värdestegring. Det är arbetare och tjänstemän, och jordbrukare, alla de som deltaga i samhällsarbetet, som äro med och lyfta upp samhället till en högre standard, men inte dessa som inte göra ett uns för att få dessa vinster på 100 000 och 200 000 kronor.

Jag kan tala om ett fall, där en byggnästare skulle göra upp om inköp av en tomt — jag kan bevisa det och få skriftligt på det — för ett pris av 100 000 kronor. Men då ville tomtägaren ha 125 000 kronor, och det ville bygg-

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

mästaren då inte vara med om. Dagen efter gick han emellertid för att göra upp om köpet efter detta pris, men nu ville tomtägaren ha 150 000 kronor, och då brydde sig inte byggmästaren om att göra upp fastän tomtägaren säkert får det priset. Är detta skäligen vinster? Är det inte vinster som vi i ett demokratiskt samhälle skulle försöka få bort? Här ha vi varit med om att begränsa våra inkomster genom pris- och lönestoppet. Vi få icke höja lönerna och vi få inte ta så mycket för mjölken, utan det är bestämda priser. Äro ni så förfärligt rädda, ni högermän, om dessa stockholmsjobbare, att de skola mitt under det att pris- och lönestoppet gäller få klå hela det svenska samhället, under det att vi få den ena lönekonflikten efter den andra? Tro ni, att vi under sådana förhållanden skola kunna bygga upp framtidens Sverige? Jag tror det inte.

Jag beklagar, att sådana anföranden som herr Thorells — det var rentav ett lumpet anförande — där han riktade angrepp mot herr Boman och mig, kunna hållas. Men man må gärna fortsätta på denna linje. Vi kunna mötas på andra platser och diskutera frågan. När jag skrev motionen, var jag fullt på det klara med att vi måste sätta en gräns. Vi ha stiftat lagar som innebära begränsningar på andra områden. Varför skulle vi inte också kunna skydda detta område? Jag känner icke något stygn i samvetet över att jag har lämnat fram denna motion. Jag känner det snarare, som om jag tagit ett steg för att åstadkomma rättvisa åt Sveriges folk.

Herr **Thorell** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag skall först bara med några ord vända mig till herr Nilsson i Stockholm. Han sade, att om en stad inköpte jord, styckade den och sedan försålde den till enskilda, så blev det en allmän jordvärdestegring. Detta exempel avsåg väl att visa, att det var de enskilda som tog vinsten, när man hade styckat jorden? Det var väl detta som herr Nilsson menade?

Om jag sedan går över till herr Hansson i Skediga så ställde han till mig en direkt fråga: äro ni högermän så rädda om tomtjobbarna? Jag skall i anledning av detta be att i min tur få ställa en fråga till herr Hansson i Skediga: har herr Hansson observerat, vilket parti de riksdagsmän tillhöra som ha jobbat med tomter under de senaste åren både i målarskärgården och inne i landet? Vill herr Hansson vara vänlig och tala om det för kamraterna här i kammaren? Då blir det icke jag som blir den skyldige, utan det blir män inom hans eget parti.

Vidare anförde

Herr **Ljungqvist**: Herr talman! Det var ett par uttalanden av herr Jansson i Kalix, om vilka jag vill säga några korta meningar. Han var här inne på att det visat sig, att förhållandena i Täby kommun icke alls voro tillfredsställande. Det kan ju hända, att de kommunala myndigheterna i Täby skött denna sak mindre väl. Jag har icke satt mig tillräckligt in i frågan för att kunna bedöma detta. Men man måste ändå komma ihåg, att det kan förhålla sig på det sättet, att de kommunala myndigheterna också kunna misstaga sig och kanske icke vara tillräckligt framsynta. Fördenskull kan man inte alltid skylla på frånvaron av en central dirigerings.

Sedan sade herr Jansson något om att han fann det vara ett samhällsintresse, att industrien skulle planeras centralt. Då vill jag säga — jag har gjort det tidigare, men jag vill understryka det ännu en gång — att det beror på hur långt man går vid en centralisering. Man får väl ändå lov att erkänna, att även en kommuns självbestämmanderätt på detta område har stor betydelse och att

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

man kan riskera, att en riksdirigering eller landsdirigering, om den inte sköts på ett förnuftigt sätt, kan bli till en tvångströja, bli till hinder för utvecklingen av ett differentierat och rikt bygdeliv i vårt land både i ekonomiskt och andra avseenden. När man här talar om att man inom överskådlig tid — ty en överskådlig tid måste man ju akta sig för att tala om — kan tänka sig, att vår industri skall kunna lokaliseras och planeras, så måste man väl å andra sidan säga sig, att man ändå icke kan klart känna till, vilka tillverkningsmetoder som framdeles kunna komma i fråga inom industrien, vilka råvarutillgångar som kunna nyttiggöras eller vilka uppfinningar som kunna ske. Det är därför svårt att planera åtminstone något så när tillförlitligt för framtiden, när man utgår från en central och riksomfattande dirigering.

Kammarkollegium säger också i detta avseende, att en planhushållning utan överblick över de avgörande faktorerna torde vara sämre än ingen plan. Kammarkollegium säger vidare, att frågan om nationell planering har förlorat sammanhanget med olika markområdets lämpliga användning och blir i stället en fråga om planhushållning i motsats till fri utveckling. Jag tror nog, att om man närmare granskar denna motion, så ligger här sakens kärnpunkt. Och man får en bekräftelse på denna uppfattning, när man kommer till det uttalande som landsorganisationen gör på ett ställe i sitt yttrande. Den säger: »Tomtexploateringsrättens indragande till samhället torde dessutom vara nödvändigt för att möjliggöra en bostadspolitik, som baserats på en sund stads- och regionsplanering. Denna måste i sin tur anknytas till industriens lokalisering och de samhällsintressen, som där finnas att bevaka, samt därmed även till frågorna om industrigrenarnas struktur och effektivitet.» Vi ha alltså här att göra med ett förslag om en landsplanering, som nära ansluter sig till de motioner som väckts och delvis behandlats här i kammaren och som beröra olika industrigrenars struktur och effektivitet, ofta med socialiseringskravet skymtande i bakgrunden. Man frestas därför lätt att tänka sig denna motion såsom ett led i en stor samhällelig socialiseringsplan.

Herr Nilsson i Stockholm talade vidare om den nya stadsplaneutredningen och framhöll att inte heller den fyllde de önskemål, som motionärerna hyste. Den saken kan jag inte uttala mig om, ty jag har inte ännu hunnit taga del av dessa handlingar, som ju publicerades för bara ett par dagar sedan. Men ostridigt är väl ändå, såsom någon talare här nyss antydde, att många spörsmål av den art, som den vidlyftiga motionen nr 419 i denna kammare berör, redan äro eller varit föremål för utredning. Det skulle i varje fall för de tävlande åskådningarnas representanter ha varit betydligt lättare — men det finns kanske inte någon speciell anledning att underlätta detta arbete — att taga del av vad som menas med motionen, om man inskränkt sig till avsnitt, som eventuellt ännu inte äro föremål för pågående utredningar. Jag återupprepar, att denna motion omfattar en sådan mängd samhällsspörsmål att man har svårt att få ett fast grepp om motionen. Mot bakgrunden av detta kan man nästan befara att någon, för att vara viss om att icke något av samhällslivets områden blir outrett, i framtiden snart här väcker en motion med begäran om utredning, huruvida och i vilka avseenden samhället överhuvud taget kan förbättras.

Vidare skulle jag vilja säga några ord till herr Persson i Stockholm. Herr Persson fällde ordagrant det yttrandet, att högerns representanter tydligen anse att allt är väl beställt som det är. Jag skall i anledning därav be att få påpeka att i vår reservation skriva vi på följande sätt: »Den ekonomiska och sociala utvecklingen har medfört, att åtskilliga av nu gällande regler för samhällsplaneringen tarva en översyn. Nya problem ha inställt sig som påkalla uppmärksamhet från det allmännas sida. Emellertid kan man konstatera, att de

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

flesta av de centrala problem, som framhållits i den föreliggande motionen, redan gjorts till föremål för utredningar.»

Jag skulle vilja uttrycka det önskemålet, att man bleve korrekt citerad, ty blir man inte det, herr Persson, så kan det inte heller bli något sakligt meningsutbyte.

Herr Persson gjorde också kritiska uttalanden rörande vissa meningar i reservationen, där vi framhåvt äganderättens betydelse för svenskt betraktelsesätt, och undrade vad som egentligen menades med detta. Jag tror att jag klarast kan ge besked därom genom att citera vad kammarkollegium säger: »Kollegiet erinrar om den kamp för den stadgade åborätten och rätten till skatteköp som fördes av kronans landbönder och som lett till att kronohemma- nerna till största delen övergått i enskild ägo. Utvecklingen på detta område fortsätter genom domänstyrelsens försäljningar från kronans jordbruksdomäner av arrendegårdar och egnahemslägenheter. Detsamma gäller försäljningen av den under kollegiets inseende stående ecklesiastiska jorden.» Kollegiet vill sålunda framhålla, att den svenska linjen i denna fråga lett till den egna torvan och icke från denna, annat än i viss begränsad utsträckning där tomträppen kan ha visat sig ha en uppgift att fylla — ty det vill jag medge.

Vidare säger kammarkollegium, och det tror jag alldeles klargör för herr Persson vad jag menar: »Den historiska erfarenheten ger vid handen, att äganderätten till jorden varit underlaget för den personliga friheten för dess brukare och att, där denna äganderätt saknats, brukarna förblivit i eller nedsjunkit i en beroende ställning.»

Herr **Hansson** i Skediga, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! I sin replik till mig sade herr Thorell att det även inom mitt parti skulle finnas tomtjobbare. Jag tycker att jag har så klart och tydligt såväl i motionen som i mitt yttrande här uttalat min avsky för alla jobbare, att det väl är uppenbart att jag inte försvarar dem, varifrån de än komma. Det tycks vara herr Thorells älsklingsgöra att försvara jobbarna, men mig ha de inte någon försvarare i.

Om det finns jobbare, som tillhöra mitt parti, ligger utanför mitt bedömande, men i varje fall försvarar inte jag dem, och säkert gör inte heller bondeförbundet såsom grupp det.

Herr **Thorell** erhöll likaledes på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Hansson i Skediga har tydligen alldeles missuppfattat mitt anförande. Det var inte tomtjobberiet, utan jordäganderätten för jordbrukarna som jag försvarade. Jag har lika liten anledning att försvara tomtjobberiet som någon annan här. Under årens lopp kunde jag haft tillfälle att gå med på affärer, som varit av det slaget, men jag har aldrig gjort det, därför att jag ogillar systemet. Jag har inte något emot affärer, som äro sunda och riktiga, men jag vill inte vara med om tomtjobberi, och jag har inte heller här försvarat något sådant.

Jag tycker att herr Hansson i Skediga skulle litet bättre följa med vad som förekommer i debatten, så kanske han inte skulle komma med sådana beskyllningar, som han nu vågat göra.

Herr **Hansson** i Skediga, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag trodde verkligen inte att herr Thorell hade så kort minne som han tycks ha. Det var bara en liten stund sedan som han tog parti

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

för tomtjobbarna, men det tycks han nu ha glömt. Och så säger han till mig att jag skall följa med anförandena!

Jag har inte under de år jag varit här i kammaren hört ett sådant anförande som det herr Thorell höll från talarstolen för en stund sedan. Det kunde han gärna hålla hemma i Frösunda för sina valmän, men det är en skam att sådana anföranden skola hållas här i riksdagen.

Herr Thorell erhöll likaledes på begäran ånyo ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag förmodar att det anförande, som herr Hansson syftar på, var parlamentariskt oantastligt, då ju inte herr talmannens klubba föll. Jag har många gånger varit med om att talare blivit nedklubbade här i riksdagen, ja, t. o. m. att en kvinnlig ledamot blivit det, men jag har aldrig själv, herr Hansson i Skediga, blivit nedklubbad, och följaktligen anser jag det inte befogat att det tillvitas mig att här hållit ett anförande av en art, som aldrig sedan herr Hansson kom hit förekommit i kammaren.

Härpå yttrade:

Herr Boman i Stavsund: Det är, herr talman, närmast med anledning av att herr Thorell ägnade min ringa person ett så stort intresse i sitt anförande som jag skall be att få säga några ord. Jag vet mycket väl att vi böra fatta oss kort, och jag skall försöka att inte alltför mycket förlänga debatten.

Jag vill då först deklarerera, att när jag satte mitt namn under den motion, som herr Hansson i Skediga och jag väckt i denna fråga, så gjorde jag det på grund av den erfarenhet som jag har om de höga tomtpriserna inom Stockholms län och stad. Såsom egnahemsnämndordförande har jag nämligen under många år fått handlägga ärenden, som röra tomtförsäljningar.

Nu hänvisas det visserligen, jag tror att det är Stockholms handelskammare som gör det i sitt yttrande, till en byråchef Alf Johansson, som säger att tomtpriset som sådant inte kan till mer än 5 procent påverka hyreskostnaderna — även herr Ljungqvist i Stockholm och min gruppkamrat herr Hansson i Skegrie nämnde denna siffra. Jag vågar emellertid påstå, herr talman, att jag har träffat på fall, där denna procentsats kan höjas till både 15 och 20 procent.

Sedan vill jag, när herr Thorell säger att herr Persson i Stockholm gav mig en liten klapp på axeln, framhålla att jag har aldrig varit glad åt sådana klappar, från vilket håll de än kommit. Herr Thorell sade i ett annat avsnitt av sitt anförande, att han haft bekymmer för min företrädare här. Jag skulle vara glad, om herr Thorell väntade litet med att överflytta dessa bekymmer på min ringa person. Men det är nog så, att om herr Persson i Stockholm, såsom herr Thorell påstår, kommer att påminna mig om att jag skrivit på denna motion, så kommer herr Thorell inte heller att glömma det.

Herr Thorell sade också, att han inte kunde förstå att jag skrivit på motionen, då han ansåg att jag var en mycket betrodd och klok man — jag tror att han använde de orden. Jag är mycket tacksam för detta betyg, ty jag hoppas att herr Thorell är omdömesgill åtminstone i det fallet.

Slutligen skulle jag med herr talmannens tillåtelse be att få berätta en liten episod med anledning av detta herr Thorells påstående, att han inte riktigt förstår att jag kunnat skriva på denna motion. När jag exerceerade bevärning, hade jag till kamrat en stor och frisk pojke, ungefär som jag själv var på den tiden. Vid de fältmarscher som vi hade — på den tiden gingo vi både fem och sex mil — blev det alltid, när vi gått till vändpunkten och skulle vända hemåt, några efterliggare, som vi kallade det, eller några som voro sjuka och som man måste ordna med skjuts för. Även denne kamrat, som jag här nämnt och som var

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

frisk och stark, förklarade att han inte orkade gå tillbaka, och så fick han åka. Till slut tröttnade emellertid vår kompanichef på detta och frågade: »Har då inte» och så kom nummer och namn »någon förmåga?» »Jo, kapten», blev svaret. »förmåga har jag nog, men viljan saknas».

Jag tror att det är samma fel med herr Thorell: han har inte viljan att förstå, varför jag skrivit på denna motion.

Herr **Karlsson** i Stuvsta: Herr talman! Efter herr Perssons i Stockholm anförande finns det inte någon särskild anledning för mig att ytterligare utveckla de synpunkter, som framförs i vår motion. Det är också närmast med anledning av det anförande, som här hållits av herr Thorell och där förhållandena i Stockholms län berördes, som jag anser mig böra säga några ord.

Jag skall givetvis inte lägga mig i den tvist, som här har förekommit mellan borgerliga representanter, men jag kan mycket väl förstå att det även på det hållet kan finnas delade meningar om tomtspekulationen. För övrigt är väl enbart det förhållandet, att bondeförbundet en gång bildades, uttryck för att bönderna inte riktigt trivdes i högerpartiet. Ätminstone har jag fattat denna parti-bildning från böndernas sida på det sättet. Det är väl inte heller att förvåna, om man inte trivdes så särskilt bra hos storkapitalisterna, speciellt som de bära sig åt i Stockholms län.

Å andra sidan förvånar det mig inte att herr Thorell anser det beklagligt, att det kan uppkomma åsiktsgemenskap mellan arbetar- och bonderepresentanter i en viss fråga, ty han och hans parti få nog alltid räkna med att stå utanför denna allians. Jag tror också att herr Thorell får inställa sig på att ett sådant samarbete kan komma att bli ett bestående faktum i framtiden. Bara det som skett under de senaste månaderna i vårt grannland Finland talar sitt tydliga språk, och jag tror att de farhågor för ett samarbete mellan arbetare och bönder, som herr Thorell har, i och för sig äro mycket grundade. Den besvikelse, som herr Thorell i dag känner, kan nog komma att bli mycket större än vad han kanske nu kan ana.

För att återgå till förhållandena i Stockholms län, så är det märkvärdigt att det överhuvud taget kan finnas en representant för detta län, som så pass oreserverat kan uppträda till försvar för den bestående ordningen som herr Thorell gjorde, ty Stockholms län är ju det län här i landet, där tomtspekulationen florerar som värst. Vi läste nyligen om hurusom en enda person äger all jord runt Nynäshamns köping och förhindrar hela köpingens utveckling. Det har pågått en långvarig strid mellan denne ende ägare — en viss generalkonsul — och köpingen, och jag är säker på att med nuvarande lagstiftning kommer generalkonsuln att avgå med segern, liksom han hittills gjort. Det förvånar mig inte att en representant för bönderna inte utan vidare kan sluta upp bakom generalkonsuln, ty jag kan inte förstå att överhuvud taget någon, som anser sig representera större lager av befolkningen, kan göra det. Jordbrukarna kunna inte få mer betalt för sin mjölk och sina övriga produkter, om inte riksdagen beslutar därom, men ifrågavarande storhet kan, utan några som helst riksdagsbeslut och utan att det står i strid med gällande lag, höja tomtpriserna med det dubbla bara på några år.

Jag vill till slut bara uttrycka mina tvivel på att det tal, som här hölls av herr Thorell och av vilket man ändå fick det intrycket att det utgjorde en uppslutning kring de nuvarande förhållandena, bl. a. i vårt län, ens ur hans eget partis synpunkt är något lämpligt valt, ty även inom det partiet måste det finnas massor av människor, som lida under de rådande förhållandena, speciellt under dem som finnas i Stockholms län. För min del är jag ju bara tacksam för

Utredning om samhällsplanering och samhällets behov att bestämma markens användning, m. m. (Forts.)

detta tal, ty det ger mig ännu ett mycket bergsäkert verkande slagträ mot det parti, som herr Thorell representerar.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till den av herrar Fahlman och Ljungqvist avgivna reservationen; samt 3:o) avslag å utskottets hemställan samt bifall i stället till den av herrar Hansson i Skegrie och Swedberg avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ljungqvist begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna propositionen hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen äskade likväl herr Hansson i Skegrie votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående andra tillfälliga utskottets utlåtande nr 10 antager bifall till den av herrar Fahlman och Ljungqvist avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit bifall till den av herrar Hansson i Skegrie och Swedberg avgivna, likaledes vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herrar Fahlman och Ljungqvist avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nyssnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Ljungqvist begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 74 ja och 33 nej, varjämte 18 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 20.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckta motioner om sänkning av valbarhetsåldern till riksdagens andra kammare samt till kommunala uppdrag; och

nr 22, i anledning av väckta motioner om avskaffande av utskyldsstrecket såsom diskvalifikationsgrund för valbarhet och behörighet till vissa kommunala förtroendeuppdrag m. m.;

statsutskottets utlåtanden:

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utläggande av vissa beställningar för försvarsändamål m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlöningsm. fl. anslag under riksstatens fjärde huvudtitel för budgetåret 1945/46 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsarbeten m. m. för försvaret;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tandvården vid försvaret jämte i ämnet väckt motion;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för H. B. E. Eriksson m. fl. från betalningsskyldighet;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av mark för vissa oljelagringsanläggningar;

nr 183, i anledning av väckt motion om anslag till markförvärv för utvidgning av Sundsvalls luftvärnskärs övningsområde;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till upplysnings- och organisationsverksamhet i fråga om hantverk och småindustri jämte i ämnet väckt motion;

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag för budgetåret 1945/46 till instituten för socialpolitisk och kommunal utbildning och forskning m. m.;

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till avlöningar vid musikaliska akademien med musikhögskolan;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor m. m. inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1945/46 till inköp av tackjärn;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser folkhus-hållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1944/45 m. m., i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 194, i anledning av väckt motion om statsbidrag till utgivande av författningskommentarer och andra framställningar inom förvaltningsrättens område m. m.;

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och vägförvaltningarna m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en luftfartsstyrelse samt fastställande av stat för luftfartsfonden m. m.;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ämbetsbyggnad för väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och luftfartsstyrelsen;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa investeringar i telegrafverkets fond och luftfartsfonden för budgetåret 1945/46;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av ett radiohus i Stockholm;

nr 201, i anledning av väckta motioner om anskaffning av två kortvågs-sändare;

nr 202, i anledning av väckta motioner om viss översyn av gällande avtal mellan staten och Aktiebolaget Radiotjänst; och

nr 203, i anledning av väckta motioner angående upprättande av sjöfartsförbindelser mellan Gotland och fastlandet i statlig regi;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser rörande mantalsskrivningen för år 1946 i anledning av folkräkningen den 31 december 1945;

nr 48, i anledning av väckta motioner angående ändrade grunder för beskattning av äkta makar m. m.; och

nr 49, i anledning av väckt motion angående beskattningen av expropriationsersättning i vissa fall;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas (utlänningslag), m. m.;

nr 41, i anledning av väckta motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster;

nr 42, i anledning av väckt motion om ändring i gällande kyrkolagstiftning rörande kyrkas upplåtande för annat ändamål än gudstjänst;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 23 § lagen den 15 juni 1935 (nr 343) om ungdomsfängelse, m. m.;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9 § utsökningslagen;

nr 46, i anledning av väckta motioner angående förbättring av tomträttsförfarandet såsom upplåtelseform beträffande kommunernas och statens markområden;

nr 48, i anledning av väckta motioner angående inskränkning av makes förfoganderätt i fråga om försäkringsavtal, avseende makarnas eller endera makens liv; och

nr 49, i anledning av väckt motion angående förenklat förfarande vid dödande av förkommet livförsäkringsbrev;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 62, i anledning av väckta motioner om införande av högertrafik;

nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521), dels ock en i ämnet väckt motion;

nr 64, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om rätt för vissa arrendatorer att friköpa av dem brukade gårdar;

nr 65, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i arrende- och vanhävdslagstiftningen;

nr 66, i anledning av väckt motion om vissa ändringar i lagen om nyttjanderätt till fast egendom; och

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillgodoräknande i vissa fall av tjänsteplikt för rätt till hemortslön m. m.; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 65, i anledning av väckta motioner om inrättande av en statlig lånefond för driftskredit m. m. åt jordbrukare och jordbruksarbetare;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till lantbrukshögskolan jämte i ämnet väckta motioner;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till trädgårdsundervisningen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning för skador till följd av Tämnares översvämning m. m.;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland m. m. jämte i ämnet väckt motion;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av kronoparken Restad i Älvsborgs län m. m.; och

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring i grunderna för lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 21.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 364, i anledning av konstitutionsutskottets memorial nr 20 med förslag till lag angående ändrad lydelse av 40 § lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen;

från sammansatt konstitutions- och första lagutskott:

nr 363, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av §§ 17, 21, 27 och 28 regeringsformen;

från andra lagutskottet:

nr 359, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, såvitt angår det genom propositionen framlagda lagförslaget;

nr 360, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till butikstängningslag;

nr 361, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om genomförande av obligatorisk olycksfallsförsäkring av skolbarn; och

nr 362, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inkallelse av värnpliktiga för avveckling av försvarsberedskap m. m.; samt

från jordbruksutskottet:

nr 350, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § lagen den 27 juni 1927 (nr 287) angående uppsikt å vissa jordbruk, såvitt angår anslagsfråga;

nr 356, i anledning av väckt motion om ändrade grunder för statsbidrag till lindring i mindre bemedlade djurägares kostnader för djursjukvård;

nr 357, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för användningen av anslaget till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m.; och

nr 358, i anledning av väckta motioner om statsbidrag till föreningen Bjärme andelsladugård m. m.

§ 22.

Justerades protokollisutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 7.17 em.

In fidem
Sune Norrman.